

І. В. АРІСТОВА, В. І. КУРИЛО, О. Ю. КАЛУГІН

**ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

МОНОГРАФІЯ

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора І. В. Арістової*

Київ – 2014

УДК 351.823.004(477)

ББК 67.401

А 81

Рекомендовано Вченою радою Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 6 від «26» лютого 2014 р.)

Рецензенти:

Калюжний Р. А. – доктор юридичних наук, професор, заступник директора юридичного інституту Національного авіаційного університету;

Марущак А. І. – доктор юридичних наук, професор, заступник директора інституту Національної академії служби безпеки України;

Світличний О. П. – доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України

Арістова І. В.

А 81 Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор економіки України: організаційно-правовий аспект [текст]: монографія / І. В. Арістова, В. І. Курило, О. Ю. Калугін; за заг. ред. Арістової І. В. – К., 2014. – 203 с.

Монографія є комплексним науковим дослідженням теоретико-правових, методологічних та практичних проблем впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор економіки України в умовах розвитку інформаційного суспільства. На основі аналізу теоретичних джерел адміністративного, інформаційного права, норм чинного законодавства України, міжнародного досвіду та законодавства, узагальнення практики їх реалізації розроблено й застосовано авторський підхід до визначення й удосконалення адміністративно-правових, інформаційно-правових, організаційних, теоретико-методологічних засад впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор економіки України як невід'ємної складової інноваційної моделі економіки в умовах розвитку інформаційного суспільства. Досліджено проблематику інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України в органічному зв'язку з удосконаленням організаційно-правових засад державного управління в аграрному секторі та соціальним розвиненням українського села. Запропоновано модель організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор; визначено його складові – організаційне, інституційне, правове та інформаційне забезпечення, які було комплексно досліджено. Обґрунтовано концепцію щодо визначення суб'єктів впровадження ІКТ в аграрний сектор, з'ясовано їх адміністративно-правові повноваження та запропоновано організаційно-правові засади удосконалення їх діяльності. Визначено критерії формування правового забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор, що дало змогу здійснити наукову інкорпорацію відповідних актів адміністративного, інформаційного, аграрного, земельного законодавства. Надано пропозиції щодо удосконалення адміністративно-правового та інформаційно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають під час впровадження ІКТ в аграрний сектор в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Розраховано на науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 351.823.004(477)

ББК 67.401

© Арістова І. В., Курило В. І.,

Калугін О. Ю., 2014

© НУБіП України, 2014

ISBN 978-617-7189-36-6

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНИЙ СЕКТОР В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	8
1.1. Роль науково-технічного та інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні	8
1.2. Державна політика науково-технічного розвитку та інновацій: поняття, мета, завдання, генеза правових засад	29
1.3. Суб'єкти формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій: загально-правова характеристика.....	49
1.4. Впровадження ІКТ в аграрний сектор України як напрям реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій: концептуальні засади	74
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНИЙ СЕКТОР В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	93
2.1. Організаційно-правовий механізм впровадження ІКТ в аграрний сектор України: сутність, модель, структура та загальна характеристика.....	93
2.2. Правове забезпечення як складова організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України	108
2.3. Інституційне та організаційне забезпечення як складові організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України.....	141
2.4. Інформаційне забезпечення як складова організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України	160
ВИСНОВКИ.....	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	183

ПЕРЕДМОВА

Визначення державного курсу на розвиток економіки за інноваційною моделлю означає, що головним джерелом економічного зростання країни мають стати нові наукові знання та процеси їх розширеного продукування і комерційного використання. Водночас, усвідомлення державою необхідності активізації зусиль задля вирішення зазначеної проблеми зумовило законодавче визнання науково-технологічної та інноваційної діяльності, затвердження інноваційної моделі розвитку економіки одними із провідних пріоритетів забезпечення національної безпеки країни. В умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні перехід до пріоритетного науково-технічного та інноваційного розвитку потребує передусім впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави, спрямування зусиль органів державної влади на формування сприятливих умов для використання ІКТ, визначення їх у програмах розвитку України, залучення до вирішення проблеми розвитку інформаційного суспільства широкого кола фахівців із відповідних сфер і громадськості.

Одним із актуальних напрямів інноваційного розвитку національної економіки постає інноваційна діяльність в аграрному секторі економіки, яка передусім має бути націлена на забезпечення продовольчої безпеки, критичний стан якої законодавчо віднесений до основних загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері. Реалії сьогодення свідчать, з одного боку, про існування певних зрушень у напрямі забезпечення активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі, а з другого – про низьку ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на впровадження ІКТ в аграрний сектор економіки, зокрема в сільське господарство; про нерівномірність забезпечення можливості доступу населення сільської місцевості до послуг, що надаються за допомогою ІКТ. Слід визнати, що Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» закріплено прискорене впровадження ІКТ в аграрний сектор економіки та передбачено надання широкої номенклатури електронних послуг населенню

сільської місцевості. Але це лише перший крок, який потребує передусім реального організаційно-правового забезпечення, на розробку окремих аспектів якого і спрямоване дане монографічне дослідження, що й обумовлює його актуальність.

Розуміючи важливість проведення фундаментальних та прикладних досліджень з питань інноваційного розвитку аграрного сектора в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні, юридична наукова спільнота активно здійснює наукові пошуки у зазначеному напрямі. Передусім це стосується фахівців в галузі аграрного та земельного права. Водночас у вітчизняній юридичній науці не отримали належного наукового аналізу адміністративно-правові та інформаційно-правові аспекти впровадження ІКТ (як основної ознаки формування та розвитку інформаційного суспільства в Україні) у різноманітні сфери суспільного життя, у тому числі і в аграрний сектор. Поза увагою залишаються комплексні напрацювання щодо вирішення проблеми впровадження ІКТ в аграрний сектор, зважаючи на її організаційно-правовий аспект. Зокрема, відсутня належна інтеграція наукових знань із конституційного, адміністративного, інформаційного, аграрного, земельного права, загальної теорії управління, теорії держави і права, економіки, філософії. Дискусійними залишаються питання щодо визначення системи органів, які забезпечують та здійснюють впровадження ІКТ в аграрний сектор, їх функцій, завдань та повноважень, критеріїв формування нормативно-правового підґрунтя зазначеної інноваційної діяльності в умовах розвитку інформаційного суспільства та ін. Таким чином, усвідомлення важливості розгляду ІКТ сучасним універсальним інструментом розвитку держави, суспільства і людини в глобалізованому світі, а також необхідності реалізації нової парадигми адміністративного права та врахування ролі інформаційного права як правового фундаменту інформаційного суспільства під час удосконалення державного управління в аграрному секторі, надання послуг за допомогою ІКТ мешканцям сільських територій, з одного боку, та відсутність комплексних наукових досліджень з цієї проблематики, з другого, обумовлюють актуальність теми роботи, її важливе теоретичне та практичне значення.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці українських та російських вчених: В.Б. Авер'янова, В.І. Андрейцева, І.В. Арістової, Н.О. Багай, О.А. Баранова, І.Л. Бачило, К.І. Белякова, Ю.П. Битяка, В.М. Брижка, О.А. Бутенко, В.Д. Гавловського, О.В. Гафурової, В.М. Єрмоленка, Р.А. Калюжного, С.В.Ківалова, В.В. Конопльова, Т.О. Коломоєць, В.О. Копилова, Б.А. Кормича, Ю.М.Крупка, В.І.Курила, О.В. Логінова, А.І. Марущака, В.І. Семчика, О.П. Світличного, О.Ф.Скаун, В.М. Скалацького, С.Г. Стеценка, Д.В. Сулацького, В.Д.Хахановського, В.С. Цимбалюка, М.Я. Швеця, В.З. Янчука, О.М. Ярмака та ін.

Мета монографічного дослідження полягає у тому, щоб на основі вивчення наукових праць у галузі юриспруденції, досвіду, міжнародного і національного законодавства та відповідних підзаконних нормативно-правових актів, узагальнення практики їх реалізації розробити організаційно-правові засади впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор як невід'ємної складової інноваційної моделі економіки в умовах розвитку інформаційного суспільства в нашій державі, надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо удосконалення адміністративно-правового та інформаційно-правового забезпечення державного механізму гарантування прав і свобод населення сільської місцевості, а також державного управління в аграрному секторі України.

Досягнення окресленої мети потребувало розробки та застосування нового підходу до визначення й удосконалення адміністративно-правових, інформаційно-правових, організаційних та теоретико-методологічних засад впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор економіки в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. Монографія є першим у вітчизняній науці адміністративного та інформаційного права комплексним дослідженням зазначеної проблеми та становить як прикладний, так і теоретичний інтерес для цих юридичних наук, а її положення стимулюють подальше розгортання міжгалузевих досліджень проблеми розробки організаційно-правових засад впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у різні сфери суспільного життя.

Практичні рекомендації, сформульовані у монографії, придатні для практичного використання у правотворчості та правозастосовній діяльності.

РОЗДІЛ 1

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В АГРАРНИЙ СЕКТОР В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

1.1. Роль науково-технічного та інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні

Виходячи із того, що одним із головних пріоритетів розвитку України є прагнення «побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожний міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя» [1], вважаємо, що проведення будь-яких досліджень, які стосуються питань правового регулювання суспільних відносин під час розбудови інформаційного суспільства в Україні, постають, з наукової точки зору, обґрунтованими, актуальними та необхідними.

У межах нашої роботи ми пропонуємо приділити увагу дослідженню організації та правового регулювання суспільних відносин, які виникають під час впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор України. Водночас у першому розділі роботи ми зосередимо увагу на визначенні теоретико-методологічних засад впровадження ІКТ в аграрний сектор. Виходячи ж із логіки дослідження, у цьому підрозділі нами пропонується, перш ніж визначити роль науково-технічного та інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні, провести безпосередньо аналіз інформаційного суспільства, його сутності та теоретичних аспектів.

У ході історичних змін, розвитку суспільних процесів, трансформації економічних відносин виникла нагальна потреба щодо з'ясування природи нового суспільства, що народжувалося. Як відомо, існують різні точки зору щодо

визначення сутності нового суспільства. Відповідно, сформульовані концепції розвитку цього суспільства. Крім того, новий етап у розвитку світового суспільства (етап техногенної цивілізації) визначають різними термінами. Наприклад, Е. Тоффлер підкреслює, що на той час не сформувалася загальноприйнята чи цілком прийнятна мова, щоб описати новий період соціального розвитку, до якого ми наближаємось [2, с. 404]. Цей фактор і визначає формування різних концепцій розвитку суспільства. Серед загальновідомих наукових концепцій наведемо наступні: концепція постіндустріального суспільства (Д. Белл); концепція програмованого суспільства (А. Турен); концепція мережевого суспільства (М. Кастельс); концепція постеконічного суспільства (Г. Кан, В. Іноземцев); концепція суспільства постмодерну (А. Етціоні), радикализованого модерну (Е. Гіденс); концепція посткапіталістичного суспільства (Р. Дарендорф); концепція телематичного суспільства (Дж. Мартін); концепція постісторичного суспільства (Р. Сейденберг); концепція суперіндустріального суспільства (Е. Тоффлер); концепція постпротестантського суспільства (С. Алтрон); концепція постбуржуазного суспільства (Дж. Литхайм); концепція технотронного суспільства (З. Бжезинський) [3].

Незважаючи на кількість концепцій, найбільш поширеною поставала концепція «постіндустріального суспільства», яка була запропонована американськими і європейськими дослідниками наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ століття. У положеннях цієї концепції були адекватно відображені масштабні зміни, що відбувалися на той час у суспільстві Європи та Америки. Прихильники даної теорії підкреслювали, що гарантом сучасного суспільного прогресу є швидкий технологічний розвиток, який базується на перетворенні науки на безпосередню продуктивну силу, а мірою такого прогресу виступає всебічний розвиток особистості і розширення творчих можливостей людини. Вважається, що об'єктивною основою появи зазначених теорій суспільства були наступні фактори: по-перше, структурна перебудова економіки високорозвинутих держав (на лідируючі позиції вийшли нові, наукомісткі галузі замість важкої промисловості); по-друге, бурхливий розвиток «індустрії знань»; по-третє, комп'ютеризація і поява

розгалужених інформаційних систем, що відкривають шлях до децентралізації виробництва.

Варто підкреслити, що вчені, які займалися дослідженням та прогнозуванням розвитку нового суспільства в межах теорії постіндустріального суспільства, ще не називали його інформаційним. Адже в їх роботах лише виділялись домінуючі чинники, які впливають на розвиток суспільства – це передусім пріоритет інформації та широке застосування знань у виробничій сфері.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій і комп'ютерної техніки сприяв новим поглядам щодо прогнозування розвитку майбутнього суспільства. Зазначені зміни були настільки вражаючими, що дали вченим змогу говорити про «інформаційну революцію», яка радикально змінює капіталістичне суспільство. Отже, на початку 60-х рр. ХХ століття виникає поняття «інформаційне суспільство», яке прийшло на заміну поняттю «постіндустріальне суспільство», а головною причиною його появи стала інформаційна революція. Водночас суттєві суспільні зміни відбувались на всіх рівнях соціального устрою, господарського життя і праці, сфери політики та освіти. Важливо, що саме рівень знань, а не власність, стає визначальним чинником соціальної диференціації. В інформаційному суспільстві людина є головним інформаційним ресурсом суспільства.

Поняття «інформаційне суспільство» було введено в науковий обіг на початку 60-х рр. майже одночасно в США і Японії – Ф. Махлупом і Т. Умесао [4], авторами, що отримали широку популярність своїми дослідженнями динаміки наукомістких виробництв. У 70-ті та 80-ті роки найбільший внесок у розвиток даної концепції внесли М. Порат, М. Рубін [5], Й. Масуда, Т. Стоун'ер, Р. Катц та ряд інших вчених. Зазначимо, що введений Т. Умесао термін «інформаційне суспільство» отримав всесвітнє визнання після опублікування відомої праці Й. Масуди [6].

Разом з тим більшість американських і європейських дослідників, починаючи з другої половини 80-х рр., стали акцентувати увагу на ролі і значенні не стільки інформації, скільки знань, що спонукало до появи цілого спектру нових визначень сучасного суспільства, «knowledge society», «knowledgeable society» та ін.

Надалі зазначимо, що наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст., під впливом стрімкого розвитку Інтернету і з появою так званої «нової економіки», з'явилася велика кількість робіт, в яких або розвивалися ідеї постіндустріалізму в напрямі акцентування уваги на технологічному або інформаційно-комунікаційному компоненті суспільного розвитку (наприклад, технотронне суспільство), або робилася спроба побудувати комплексну теоретичну модель нової суспільної системи. До речі, Н.В. Літвак наводить інші визначення сутності соціальних процесів, що формують сучасне суспільство: Lifelong Learning Society (Суспільство Дожиттєвого Навчання); Digital Society (Цифрове суспільство); Net-Intellect Society (Суспільство Мережевого Інтелекту); Global Society (Глобальне Суспільство); Silicon Society (Кремнієве Суспільство) [7].

Водночас, серед зазначених наукових концепцій розвитку суспільства на новому історичному етапі, одне із провідних місць займає концепція інформаційного суспільства. Як підкреслює у своїй роботі І.С. Мелюхін, концепція інформаційного суспільства зазвичай розглядається як «новий ступінь еволюції людської цивілізації, нова фаза суспільного розвитку, в якій інформаційний сектор економіки робить вирішальний вплив на розвиток, як світового співтовариства, так і окремих країн» [8].

Разом із тим певним узагальненням невизначеності наукової спільноти щодо сутності інформаційного суспільства постають висновки, отримані Ф. Уебстером у праці «Теорії інформаційного суспільства» [9]. Так, автор зазначає наявність фундаментального розколу серед вчених, які досліджують нагальні проблеми розбудови інформаційного суспільства. Позитивним внеском Ф. Уебстера в теорію інформаційного суспільства є спроба визначити основні критерії, що його характеризують. Серед них автор виділяє наступні шість: технологічний, економічний, просторовий, культурний, якісний та пов'язаний із сферою зайнятості [9, с. 350–351]. Такий підхід вченого в цілому заслуговує на підтримку, оскільки пропонує зосередити увагу наукової спільноти на визначенні критеріїв (індикаторів), які дадуть змогу відстежувати рівень розвитку інформаційного суспільства в конкретній державі. Водночас, необхідні подальші дослідження щодо

визначення основних критеріїв інформаційного суспільства та системи, яка дасть змогу їх точно ідентифікувати й вимірювати. Зазначимо лише, що в Україні проводяться дослідження, спрямовані на створення національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні, про що буде йтися нижче.

Варто зауважити, що з кінця 90-х рр. ХХ ст. концепція інформаційного суспільства почала активно застосовуватися в соціальній практиці і проектах, які були спрямовані на впровадження ІКТ в різні сфери життя суспільства, що особливо проявилось в програмах Європейського Союзу. Зокрема, проблематика інформаційного суспільства почала обговорюватися з середини 90-х рр. на нарадах і конференціях, що були організовані Радою Європи, Європейською Комісією, ЮНЕСКО та багатьма іншими міжнародними і міжурядовими організаціями. Нарешті, у 1994 році група на чолі з доктором права, віце-президентом Єврокомісії М. Бангеманном (що була сформована на вимогу Єврокомісії у 1993 році, аби дослідити розповсюдження інформаційних технологій та з'ясувати проблеми, що виникають у цьому процесі), підготувала змістовну доповідь з цих питань. Вважається, що вона й поклала початок європейському Інформаційному суспільству (назва «Інформаційне суспільство» за видом основного ресурсу – інформації), оскільки в ній містяться основні визначення, характеристики й ознаки інформаційного суспільства у Європі.

У 1998 році Міжнародний союз електрозв'язку (далі – ІТУ) виступив з пропозицією про проведення під егідою Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) Всесвітнього Саміту з інформаційного суспільства. Паралельно здійснювалася аналогічна діяльність в рамках Групи Восьми, яка завершилася підписанням у 2000 році «Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства» [10], де лідери держав, що входять до «Вісімки», висловили готовність до реалізації в своїх країнах програм, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства та ліквідацію інформаційної нерівності. Всесвітній Саміт з інформаційного суспільства був проведений в два етапи: перший – у грудні 2003 року в Женеві; другий – у листопаді 2005 року в Тунісі.

До речі, у документі «Декларація принципів. Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» [11], прийнятому на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства в Женеві у грудні 2003 року, було запропоновано нове визначення: інформаційне суспільство – це таке суспільство, в якому кожен міг би створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними з тим, щоб дати окремим особам, общинам і народам можливість повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя [11]. Отже, поняття «інформаційне суспільство» перестало бути суто науковим і почало активно використовуватися в проектах і програмах на міжнародному та державному рівнях.

Підсумовуючи проведений аналіз формування концепцій інформаційного суспільства, вважаємо за доцільне зазначити наступне. Інформаційне суспільство – це одна із поширених теоретичних моделей, що використовуються для відображення якісно нового етапу суспільного розвитку, в який, з початком інформаційно-комп'ютерної революції, вступили найбільш розвинені країни. Важливо, що технологічною підставою для формування інформаційного суспільства постають не індустріальні, а інформаційно-комунікаційні технології.

Досліджуючи визначення сутності інформаційного суспільства у розумінні іноземних фахівців, водночас необхідно підкреслити обов'язкову наявність наступних ознак. По-перше, інформація стає головним економічним ресурсом, а інформаційний сектор виходить на перше місце за темпами розвитку, за кількістю зайнятих, за часткою капіталовкладень, за часткою у валовому внутрішньому продукті (далі – ВВП). По-друге, ІКТ стають головним засобом підвищення ефективності виробництва, зміцнення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світовому ринку. По третє, наявність розвинутої інфраструктури, що забезпечує створення достатніх інформаційних ресурсів (у конкурентній боротьбі за світову першість з'являється новий фактор – рівень розвиненості інформаційної інфраструктури та індустрії). По-четверте, основною формою власності стає інтелектуальна власність, важливе значення набуває людський капітал. По-п'яте, інформація стає предметом масового споживання (виникають нові критерії оцінки

рівня розвитку суспільства: кількість комп'ютерів, кількість підключень до Інтернету, кількість мобільних і стаціонарних телефонів та ін.). По-шосте, поступово формуються правові засади функціонування інформаційного суспільства. По-сьоме, формується єдина інтегрована інформаційна система на основі технологічної конвергенції (злиття телекомунікаційної, комп'ютерно-електронної, аудіовізуальної техніки), створюються єдині національні інформаційні системи.

Вважаємо, що перелічені сутнісні ознаки інформаційного суспільства сприяють більш повному розумінню соціальних процесів, що відбуваються нині. Тому в цілому ми дотримуємося наданої характеристики інформаційного суспільства. Продовжимо дослідження, переходячи безпосередньо до аналізу сучасного стану розбудови інформаційного суспільства в Україні. Отже, на початку ХХІ ст. у нашій країні питаннями планування й розвитку інформаційного суспільства займалися переважно громадські організації та фонди, які розробляли власні стратегічні проекти. Активно працювали громадський фонд і інститут «Інформаційне суспільство в Україні». До Женевського Саміту 2003 року робоча група «Електронна Україна» (до складу якої увійшли заінтересовані представники бізнесу, державного та громадського секторів, а також науковці) підготувала проект документа «Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006–2015 рр.» [12]. У цьому документі були виділені наступні напрями: формування економічного середовища, розвиток соціального капіталу, роль мас-медіа, електронне управління, телекомунікаційна інфраструктура, національна інноваційна система, інституційне забезпечення та гармонізація інформаційного законодавства [13]. Цей проект, незважаючи на багато труднощів, став наочним прикладом актуальності розвитку інформаційного суспільства в Україні. Основні положення зазначеної стратегії знайшли своє відображення в нормах Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [1], аналіз якого буде проведено нижче. До речі, Всеукраїнський фонд «інформаційне суспільство в Україні» сформулював поняття «Інформаційне суспільство» наступним чином: «Інформаційне – це суспільство, у якому всі можливості сучасної цивілізації використовуються на благо конкретної людини, у

якому вона максимально розкривається і цілком реалізує себе. Інформаційне – це суспільство, націлене на впровадження, обмін і генерацію нових ідей і знань – головного національного капіталу, основи стабільного розвитку держави. Інформаційне – це суспільство, у якому високий рівень технологічного розвитку органічно поєднується з принципами людяності, гуманізму, відкритості і відповідальності всіх його членів» [14].

Поглиблюючи дослідження ролі науково-технічного та інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні, надалі ми пропонуємо підкреслити значення інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі. Як зазначається у роботі А.В. Колодюка, ІКТ поставали, певною мірою, і причиною вагомих суспільних змін: «в умовах належного використання вони стають потужним засобом електронного залучення, економічного розвитку та демократизації суспільних процесів. Разом з тим, ІКТ сприяють новим розподілам між країнами та окремими регіонами за економічними і технологічними ознаками. Ті, хто не усвідомив значення розвитку інформаційного суспільства та ІКТ як його важливого фактора, ризикують опинитися на периферії глобалізації» [13].

Корисними постають визначені автором функції ІКТ: 1) розширення та спрощення доступу до інформації і знань; 2) прискорення і в той же час здешевлення будь-яких економічних операцій, стимулювання виробництва інтелектуальних продуктів і застосування методів контролю реального часу, сприяння організаційним інноваціям; 3) стимулювання появи нових видів співпраці між різними громадськими секторами, сприяння мобілізації соціального капіталу, розвитку громадянського суспільства та його включення до глобалізованого світового співтовариства. Варто обов'язково враховувати, як підкреслює А.В. Колодюк, що світовий досвід переконливо свідчить про наступне: «ІКТ – не просто технічна інфраструктура, пов'язана, наприклад, з комп'ютеризацією або телефонізацією. У першу чергу, це інструмент глобального перерозподілу ідей, капіталів і праці, який визначає парадигму розвитку глобалізованого світу. Завдяки ІКТ стало можливим широке розповсюдження ідей науково-технічної революції,

новітніх технологій, вільне переміщення фінансового капіталу та стрімке зростання так званого “гуманітарного капіталу”» [13].

До того ж, на думку автора, для країн, які розвиваються, і країн з перехідною економікою, саме широке впровадження ІКТ є економічною панацеєю. Оскільки ІКТ стосуються всіх сфер сучасного життя і постійно впливають на розвиток суспільства та окремої людини, слід усвідомлювати, що таким чином ІКТ є сучасним універсальним і багатофункціональним інструментом розвитку держави і суспільства в глобалізованому світі. Надалі автор стверджує, що «для країни, яка прагне не залишитися по іншу сторону «цифрового розриву», сьогодні вже не залишилося вибору – розвивати ІКТ чи ні. Вибір існує тільки між участю у згаданих процесах з урахуванням власних національних пріоритетів, що дає шанс на стрімкий розвиток, і підпорядкуванням стороннім впливам, що означає поступове відставання держави» [13]. Вочевидь, така позиція науковця постає обґрунтованою та цілком поділяється у нашій роботі.

Аналізуючи проблемні питання становлення інформаційного суспільства в Україні, С.Л. Гнатюк та С.І. Здіорук підкреслюють, що «за одностайною думкою вітчизняних експертів та вчених, саме розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) набуває пріоритетного значення для України у формуванні ефективної стратегії забезпечення національної конкурентоспроможності за умов невідворотного подальшого зростання цін на енергоносії» [15]. Виходячи із цього, стратегічними напрямками формування сучасного інформаційного суспільства в Україні, як вважають автори, постають наступні. По-перше, широке використання інформаційно-комунікаційних технологій для удосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм спілкування між державними органами і фізичними та юридичними особами. По-друге, підвищення ролі громадськості й мас-медіа у створенні нового інформаційно-комунікаційного середовища в країні. Здатність держави забезпечити рівний та всеосяжний доступ до основних громадянських прав и свобод (зокрема свободи слова) в умовах інформаційного суспільства набуває нової якості.

По-третє, прискорення впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя, економіку України, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. По-четверте, удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин, виробництва програмного забезпечення, діяльності постачальників інформації та послуг зв'язку, режиму діяльності систем електронної торгівлі й оплати, реклами, публікацій, функціонування глобальних комп'ютерних мереж, запобігання поширенню шкідливої та незаконної інформації глобальними комп'ютерними мережами.

По-п'яте, подолання поширеної у суспільстві «комп'ютерофобії», застарілих стереотипів сприйняття ЕОМ та сучасних засобів комунікації, забезпечення комп'ютерної грамотності населення, передусім шляхом створення освітньої системи, орієнтованої на використання нових інформаційно-комунікаційних технологій. По-шосте, захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту приватної інформації про особу, підтримки демократичних інститутів, удосконалення правового регулювання питань інтелектуальної власності та мінімізації ризику інформаційної нерівності. По-сьоме, створення загальнодержавних інформаційних систем, передусім у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля [15].

Вважаємо, що зазначенні положення є обґрунтованими, виваженими та сприяють визначенню ролі як ІКТ, так і взагалі науково-технічного та інноваційного розвитку при розбудові інформаційного суспільства в Україні, тому цілком поділяються у нашій роботі і постають підґрунтям для розкриття предмета дослідження.

Наступне важливе питання, що допомагає підкреслити значення науково-технічного та інноваційного розвитку під час розбудови інформаційного суспільства, це необхідність формування Національної системи індикаторів (показників) розвитку інформаційного суспільства. Відсутність такої системи не дає можливості для об'єктивізації державного управління сферою інформатизації, розвитком інформаційного суспільства та оцінювання ефективності розвитку інформаційного суспільства в Україні. Тому Кабінетом Міністрів України на

розв'язання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», було прийнято розпорядження від 15 серпня 2007 року № 653-р [16], у п. 11 якого на Держкомінформатизації (Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації – згідно з постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 5 липня 2010 року № 548 [17]), Держкомтелерадіо (Державний комітет телебачення і радіомовлення України), інші центральні органи виконавчої влади покладено завдання забезпечити розроблення та запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства.

Серед вітчизняних фахівців цьому питанню присвячена, зокрема, робота В.М. Скалацького, який виділяє основні системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства [18]. По-перше, система індикаторів технологічної оснащеності – основне призначення якої полягає у вимірюванні й оцінюванні стану розвитку інформаційних та комунікаційних технологій у різноманітних країнах. Ця система характеризується двома показниками: перший – це засоби, що безпосередньо забезпечують всі необхідні операції з обробки, передачі чи використання інформації; другий – стан ресурсів, які уможливають ці дії (насамперед людські ресурси). По-друге, система індикаторів, які визначають «прозорість комунікацій». Вона призначена для оцінки ступеня використання інформаційних та комунікаційних технологій в процесах взаємодії усіх категорій населення, бізнесу, підприємців та влади між собою та в межах кожної з окремих категорій. Крім того, зважаючи на те, що цю систему індикаторів можливо використовувати й для з'ясування темпів просування до електронного уряду, її можливо назвати й «індикатором прозорості управління».

Нарешті, третя система індикаторів стану інформаційного суспільства (індекс інформаційного суспільства) досліджує стан інформаційно-комунікаційних технологій і відображає темпи зростання діяльності у сфері створення, розповсюдження та використання інформаційних технологій взагалі. Надалі автор підкреслює, що індекс інформаційного суспільства постає характеристикою, яка дає змогу оцінити ступінь інтеграції будь-якої країни світу до глобальної інформаційної

спільноти. Ця система індикаторів видається найбільш узагальненою та багатофакторною і відповідно до своєї назви оцінює прогрес країн на шляху до інформаційного суспільства. Важливо й те, що основним призначенням індексу інформаційного суспільства є допомога країнам в оцінюванні їх стану у сфері розвитку ІКТ стосовно інших держав і сприяння просуванню компаній до перспективних ринків. Окремо зазначимо, що у структурі індексу інформаційного суспільства містяться 23 змінні, які, в свою чергу, поділені на чотири групи: комп'ютерна інфраструктура, інформаційна інфраструктура, інтернет-інфраструктура, соціальна інфраструктура. Таким чином, підкреслимо свою позицію: роль ІКТ під час формування інформаційного суспільства в Україні є випереджальною.

Далі вважаємо за необхідне окреслити значення національних електронних інформаційних ресурсів (розвиток яких обумовлюється рівнем науково-технічного та інноваційного розвитку держави) як одного із головних напрямів розвитку інформаційного суспільства в Україні, як основи інформаційної безпеки держави та надання громадянам електронних інформаційних, адміністративних та інших послуг, забезпечення інформаційного суверенітету нашої держави. Незважаючи на позитивну динаміку розвитку електронних інформаційних ресурсів в Україні, залишаються невирішеними наступні проблеми: відомчий підхід до їх створення, значне дублювання інформації, відсутність єдиних стандартів, несумісність ресурсів, складність доступу тощо. Внаслідок цього на сьогодні практично відсутня можливість надання інтегрованих державних послуг, у тому числі адміністративних послуг за допомогою електронних засобів. Нормативно-правова складова вирішення цієї проблеми передбачає прийняття концепції та стратегії впровадження електронного урядування, державної програми створення національного дигітарію та інших заходів.

Крім того, як зазначається у роботі А.В. Колодюка [13], досвід передових в інформаційній галузі країн (наприклад, Японія, Сполучені Штати Америки, Великобританія) переконує, що розвиток інформаційного суспільства можливий

тільки в разі визначення чітких соціально-економічних пріоритетів розвитку країн з використанням ІКТ, які підтримуються політичною волею їхніх лідерів.

Для формування комплексного сприйняття ролі науково-технічного та інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні надалі вважаємо за необхідне проаналізувати положення основних нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини під час розбудови інформаційного суспільства. Передусім слід підкреслити, що з метою забезпечення поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти в Україні, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору із збереженням національних досягнень і традицій Указом Президента України від 30 вересня 2010 року № 926 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» [19], в Україні 2011 рік оголошено Роком освіти та інформаційного суспільства. До речі, нагадаємо, що в преамбулі Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» ще у 2007 році зазначалося: «Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство...» [1].

Водночас саме в положеннях Указу Президента України [19] знайшло своє відображення прагнення державної влади сконцентрувати зусилля на питаннях розбудови інформаційного суспільства в Україні упродовж, зокрема, 2011 року. Вважаємо, що прийняття цього Указу дає змогу стверджувати про визнання пріоритету державної політики України на сьогодні, а саме – регулювання суспільних відносин, які виникають, формуються та розвиваються під час розбудови інформаційного суспільства.

Разом із тим саме з прийняттям Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [1] на законодавчому рівні було визначено прагнення України до розбудови інформаційного суспільства, що цілком відповідає світовим суспільним тенденціям – формування глобального інформаційного суспільства, головні засади якого було визначено на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства (Женева, 2003 р.; Туніс, 2005 р.). Серед

важливих положень даного Закону провідне місце займають питання щодо науково-технічного та інноваційного розвитку як невід'ємного чинника розбудови інформаційного суспільства. Зокрема, у преамбулі Закону підкреслюється, що «вітчизняний ринок ІКТ перебуває у стані активного становлення та за певних умов може стати фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні» [1]. Водночас визначені у нормах ст. 1 Закону стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні підкреслюють саме роль науково-технічного та інноваційного розвитку. Вважаємо за доцільне визначити та розкрити зазначені цілі.

По-перше, прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. По-друге, забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості. По-третьє, розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція із світовою інфраструктурою. По-четверте, державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо). По-п'яте, створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля. По-шосте, збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування. По-сьоме, державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації. По-восьме, використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами тощо [1].

Особливо слід звернути увагу на положення третього розділу Закону, в якому містяться норми, що закріплюють засади національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні: 1) пріоритетність науково-технічного та інноваційного розвитку держави; 2) формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов; 3) всебічний розвиток загальнодоступної

інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та ІКТ; 4) сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів; широкого впровадження ІКТ в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища тощо.

Виходячи із теми нашої роботи, слід особливо підкреслити, що засади національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні, як зазначається в Законі, базуються насамперед на забезпеченні пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку. Продовжуючи аналіз положень Закону, зазначимо, що забезпечення пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку вимагає збалансованого, зваженого, комплексного підходу. Необхідно створити умови для виконання низки організаційно-правових заходів. Виходячи із цього, пропонуємо таку їх класифікацію.

На нашу думку, до першої групи слід віднести організаційно-правові заходи щодо **координації та узгодженості взаємодії між державою і суспільством**. Наприклад: 1) координація та консолідація зусиль держави, бізнесу і суспільства щодо реалізації Основних засад та завдань з розвитку інформаційного суспільства в Україні; 2) узгодженість загальнодержавних, галузевих, регіональних програм та бізнес-проектів у сфері розвитку і використання ІКТ; 3) удосконалення координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з метою створення елементів інформаційної інфраструктури, зокрема, при побудові корпоративних інформаційно-аналітичних систем; 4) включення основних питань з розвитку інформаційного суспільства в Україні до програм діяльності Кабінету Міністрів України, державних програм економічного і соціального розвитку нашої країни.

До другої групи організаційно-правових заходів доцільно віднести ті, що стосуються **забезпечення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у життя суспільства та держави**. Наприклад: 1) впровадження ІКТ в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави; 2) створення електронних

інформаційних ресурсів, які повинні використовуватися в інформаційному обміні; 3) впровадження механізмів надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет; 4) спрямування зусиль органів державної влади на формування сприятливих умов для впровадження та використання ІКТ, визначення їх у програмах розвитку України; 5) надання державної підтримки та стимулювання впровадження ІКТ в освіту, науку, бізнес, виробництво, ринок цінних паперів, біржі (товарні, сільськогосподарські та інші).

До третьої групи організаційно-правових заходів, на нашу думку, належать ті, що мають сприяти розумінню соціальної сутності, ознак інформаційного суспільства та стану його розбудови в Україні. Наприклад: 1) усвідомлення змісту політики розвитку та становлення інформаційного суспільства в Україні керівниками громадських організацій, підприємств, установ і організацій усіх форм власності та різного підпорядкування, органів державної влади, органів місцевого самоврядування всіх рівнів; 2) залучення до формування національної політики та вирішення проблем розвитку інформаційного суспільства широкого кола фахівців із відповідних сфер і громадськості; 3) пропагування переваг побудови інформаційного суспільства – від використання можливостей ІКТ вразливими верствами населення, які потребують соціальної допомоги та реабілітації, до створення новітніх знань та конкурентоспроможних технологій.

У Розділі III Закону [1] п. 2 («Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства») серед головних заходів законодавець визначив необхідність прийняття Інформаційного кодексу України, провідне місце серед положень якого мають займати норми, присвячені правовому урегулюванню питань надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет [1].

Далі, у Розділі III п. 3 («Формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства») підкреслюється, що серед основних макроекономічних завдань у процесі розвитку інформаційного суспільства постає,

по-перше, забезпечення сталого економічного зростання держави та матеріального добробуту її громадян за рахунок впровадження ІКТ; по-друге, створення бізнес-інкубаторів, технопарків, центрів високих інформаційних технологій та інших інноваційних структур і підтримки їх діяльності. Розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури (п. 4 Розділу III) як один із головних напрямів розбудови інформаційного суспільства в Україні серед провідних заходів визначає й створення вітчизняними виробниками на основі фундаментальних і прикладних досліджень новітніх конкурентоспроможних ІКТ, засобів інформатизації та комп'ютерних програм.

Крім того, визначення ролі науково-технічного та інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні закріплено у нормах інших пунктів Розділу III Закону [1]: пункт 5 – «Забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів»; пункт 6 – «Сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг»; пункт 7 – «Забезпечення створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів»; пункт 8 – «Підготовка людини для роботи в інформаційному суспільстві»; пункт 9 – «Створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ». Нарешті, у п. 10 («Наука та культура в інформаційному суспільстві») третього розділу Закону міститься норми, які вимагають приділити особливу увагу при розбудові інформаційного суспільства «випереджальному розвитку фундаментальних і прикладних досліджень та наукоємних технологій, розвитку вітчизняної індустрії програмування, інфраструктури виробництва ІКТ» [1].

Проведений аналіз дає змогу висловити власну позицію – у положеннях даного Закону (зокрема, у I–III Розділах) закріплено норми, які спрямовують правове регулювання суспільних відносин, що виникають під час розвитку інформаційного суспільства в Україні, у важливих напрямках.

До речі, Кабінет Міністрів України, відповідно до зазначеного Закону, розробив механізм реалізації завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки. Так, розпорядженням КМУ від 15 серпня 2007 року № 653-р [16], було прийнято План заходів з виконання завдань, передбачених Законом України

«Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», відповідно до якого центральним та місцевим органам виконавчої влади потрібно постійно враховувати (під час розроблення програм економічного та соціального розвитку) питання щодо розвитку інформаційного суспільства [16].

Аналіз положень Плану заходів дає змогу дійти висновку щодо зростання уваги з боку державної влади до забезпечення науково-технічного та інноваційного розвитку. Наприклад, удосконалити механізм формування і виконання Національної програми інформатизації (п. 9); забезпечити реалізацію податкових стимулів інноваційно-інвестиційного спрямування, зокрема для підприємств, що провадять діяльність у сфері інформатизації (п. 16); підготувати пропозиції щодо стимулювання інвестиційної діяльності у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій (п. 17); забезпечити функціонування Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів (п. 23); створити та забезпечити введення в експлуатацію мережі цифрового наземного телерадіомовлення (п. 26); сприяти впровадженню технологій швидкісної передачі даних з використанням радіодоступу по всій території України (п. 28); забезпечити розвиток національних, галузевих і регіональних інформаційних систем, мереж та електронних ресурсів, інформаційно-аналітичних систем органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (п. 34); розробити концепцію та план заходів щодо впровадження у центральних органах виконавчої влади електронної системи «Електронне міністерство» (п. 35); розробити технічні регламенти впровадження й функціонування систем електронного документообігу та електронного цифрового підпису (п. 48).

Крім того, у п. 29 розпорядження КМУ [16] окремо ставиться питання щодо включення до складу Національної програми інформатизації завдань (проектів), зокрема, з наступних питань: 1) інформатизації охорони здоров'я, у тому числі розвитку телемедицини; 2) створення бази даних особових справ державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; 3) створення системи моніторингу та прогнозування стану навколишнього природного середовища у системі Держводгоспу (Державне агентство водних ресурсів України); 4) створення

інформаційно-аналітичної системи управління лісовим господарством на базі геоінформаційних технологій.

Зважаючи на наукові завдання, що будуть надалі розв'язуватись у роботі (визначення загально-правової характеристики суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері науково-технічного розвитку та інновацій), обмежимося лише переліком законів України, положення яких містять норми, що визначають понятійний апарат проблеми інновацій, підкреслюють значення та роль науково-технічного й інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства у нашій країні. До речі, зазначені закони України будуть проаналізовані у наступних підрозділах роботи. Водночас, їх перелік постає необхідним і в межах цього підрозділу. Відтак, йдеться про наступні закони України: 1) Про інноваційну діяльність [20]; 2) Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [21]; 3) Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [22]; 4) Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій [23]; 5) Про наукову і науково-технічну діяльність [24]; 6) Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків [25] та ін.

Продовжуючи дослідження, вважаємо за необхідне звернути увагу й на те, що основним чинником впливу на процеси інформатизації та розвитку інформаційного суспільства упродовж останніх років (починаючи з 2008 р.) не тільки в Україні, а й в усьому світі, поставала фінансово-економічна криза, наслідки якої охопили усі сфери життєдіяльності суспільства та держави. Цілком зрозуміло й те, що наслідки кризи та заходи щодо їх усунення повинні були обов'язково враховуватися при формуванні та реалізації державної інформаційної політики, зокрема щодо розбудови інформаційного суспільства. Наприклад, у доповіді Кабінету Міністрів України про стан та розвиток інформатизації в Україні [26] підкреслюється: досвід провідних країн світу свідчить, що одним із шляхів зменшення негативних наслідків фінансової кризи є здійснення відповідної інвестиційно-інноваційної політики у сфері інформатизації та розвитку інформаційного суспільства. Європейський Союз у межах Сьомої рамкової програми проголошує розвиток інформаційного суспільства як ключовий напрям виходу з фінансової кризи.

Виходячи із цього, у Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток», що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2008 року № 1107 [27], вперше було включено окремий підрозділ «Розбудова інформаційного суспільства». Визначено також і пріоритетні напрями розбудови інформаційного суспільства: 1) впровадження в усіх органах виконавчої влади систем електронного документообігу та цифрового підпису, створення умов для інтеграції інформаційних ресурсів державних органів усіх рівнів; 2) забезпечення відкритості інформації та збільшення різноманітності і кількості послуг, що надаються населенню та суб'єктам господарювання державними органами з використанням електронних засобів та Інтернету; 3) підвищення ефективності формування та виконання Національної програми інформатизації; 4) розроблення проекту Державної цільової програми впровадження в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом; 5) створення нової та вдосконалення чинної нормативно-правової бази у сфері інформатизації; 6) гармонізація із стандартами ЄС стандартів на ІТ-продукцію та ІТ-послуги. Очевидно, що головною рисою пріоритетних напрямів розбудови інформаційного суспільства в Україні, відповідно до цього документа, постають питання науково-технічного та інноваційного розвитку.

Ще одним важливим документом, в якому цим проблемам присвячено окремий розділ, постає проект «Україна 2020: Стратегія національної модернізації» [28], розробленого Міністерством економіки України (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – Указ Президента України від 31 травня 2011 року № 634/2011 [29]), за участю інших центральних органів виконавчої влади і Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України».

У Загальній частині Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 року № 1153 [30], зазначається, що «однією з найважливіших особливостей нашого часу є перехід розвинутих країн світу від постіндустріального до інформаційного суспільства, що зумовлює

необхідність вжиття невідкладних заходів із впровадження інформаційних та комунікаційних технологій у сфері освіти і науки... Не менш важливим завданням в умовах інформаційного суспільства є навчити дітей користуватися інформаційними технологіями. Від успішного його вирішення значною мірою залежатиме розвиток країни та її місце у світовій спільноті» [30]. Важливо й те, що мета цієї Програми, зокрема, полягає у підвищенні ефективності державного управління шляхом впровадження інформаційних та комунікаційних технологій, сприяння розвитку виробництва високотехнологічної продукції і насамперед конкурентоспроможних комп'ютерних програм як найважливішої складової інформаційних та комунікаційних технологій, сприяння переходу економіки на інноваційний шлях розвитку.

Серед основних завдань, розв'язання яких передбачено Програмою, привертають увагу наступні: 1) впровадження інформаційних та комунікаційних технологій у навчальний процес і проведення наукових досліджень, забезпечення доступу до національних і світових інформаційних ресурсів; 2) залучення мережевих технічних ресурсів для забезпечення підключення наукових установ та навчальних закладів до Інтернет; 3) розвиток технологій дистанційного навчання і використання їх для запровадження в Україні системи навчання протягом усього життя; 4) розбудова інфраструктури науково-освітньої телекомунікаційної мережі (далі – УРАН), підключення до неї наукових установ, бібліотек, центрів науково-технічної інформації за допомогою каналів передачі даних, інтеграцію її з європейською науково-дослідницькою мережею (далі – GEANT) тощо.

Таким чином, доктринальний та нормативно-правовий аналіз, проведений нами у цьому підрозділі, допоміг переконатися у провідній ролі науково-технічного та інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні. Розвиваючи та поглиблюючи наш підхід щодо визначення теоретико-методологічних засад впровадження ІКТ в аграрний сектор України, у наступному підрозділі вважаємо за доцільне визначити головні пріоритети формування державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, а також її правові засади.

1.2. Державна політика науково-технічного розвитку та інновацій: поняття, мета, завдання, генеза правових засад

Визначившись (завдяки доктринальному та нормативно-правовому аналізу) у підрозділі 1.1. з основними питаннями щодо ролі та значення науково-технічного, інноваційного розвитку у розбудові інформаційного суспільства в Україні, вважаємо за доцільне надалі зосередити увагу на дослідженні питань державної політики науково-технічного розвитку й інновацій. Обґрунтуванням подальшого напрямку нашого дослідження постає прагнення навести пропозиції, які дадуть змогу сформулювати більш широке, комплексне розуміння сутності соціальних, правових явищ та процесів, що обумовлюють діяльність суб'єктів у сфері науково-технічного розвитку та інновацій як підґрунтя організаційно-правових засад впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема в аграрний сектор України. Такі пропозиції, на нашу думку, повинні базуватися на з'ясуванні стратегічних і тактичних цілей, завдань та відповідних заходів держави на сучасному етапі розбудови інформаційного суспільства в Україні. Водночас ми отримуємо можливість для використання комплексного підходу для розв'язання наукових завдань, поставлених у нашій роботі, оскільки як діяльність зазначених суб'єктів, так і їх загально-правова характеристика визначається (має визначатися) законодавцем, виходячи із загальних питань, тенденцій, що виникають під час правового регулювання суспільних відносин у сфері науково-технічного розвитку та інновацій.

Відомо, що сучасні тенденції розвитку світового суспільства, світової економіки характеризуються значними змінами: якість управління інноваційними процесами та їх державне, правове регулювання (стимулювання) постають визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік. Прискорення інноваційного розвитку, перехід до суспільств, що базуються на знаннях (інтелектуальний капітал, наука, процеси трансферу результатів творчої діяльності у виробництво), є головними завданнями сучасності. Зрозуміло, що

Україна не може стояти осторонь від цих процесів. Так, після підписання Угоди про партнерство і співробітництво з Європейськими Співтовариствами Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615 [31] затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, в якій визначено курс на розвиток національної економіки за інноваційною моделлю. Обрання такого курсу означало, що головним джерелом економічного зростання країни мають стати нові наукові знання та процеси їх розширеного продукування і комерційного використання.

На початку XXI ст. у Посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» [32] підкреслюється, що «стимулювання науково-технологічного розвитку, реалізація структурно-інноваційної стратегії повинна стати однією з визначальних цілей уряду, Верховної Ради, органів виконавчої і представницької влади на місцях», а також, що «держава може стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником і організатором досліджень і розробок на найбільш сучасних напрямках науково-технічного прогресу» [32]. До речі, в Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року [33] науково-технологічна, інноваційна діяльність, затвердження інноваційної моделі розвитку економіки постають одними із провідних пріоритетів забезпечення національної безпеки країни.

Вважаємо за доцільне нагадати, що визначені у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [1] засади національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні насамперед базуються на забезпеченні пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку. Значення цих питань підкреслюється, по-перше, положеннями Указу Президента України від 30 вересня 2010 року № 926 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» [19] – оголосити в Україні 2011 рік Роком освіти та інформаційного суспільства; по-друге, положеннями проекту документа «Україна 2020: Стратегія національної модернізації» [28], у якому питанням інноваційної діяльності присвячено окремий розділ.

Як свідчить аналіз зазначеної Стратегії, ключову роль у ній відіграє політика науково-технологічного розвитку та формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку нашої держави. Ця Стратегія має бути стрижневим документом у системі державних програмних документів, що дасть можливість скоординувати всі дії влади задля утвердження більш потужної, сильної і гнучкої моделі розвитку економіки. Визначено необхідність впровадження інноваційних принципів побудови економічної моделі нашої держави. Вважаємо, що зазначені положення Стратегії повинні обов'язково враховуватися під час формування організаційно-правових основ впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор України.

Разом з тим існує низка теоретичних та, відповідно, і прикладних питань, вирішення яких обумовлює стан правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері науково-технологічного розвитку та інноваційних процесів в Україні. Тривають наукові дискусії з приводу визначення сутності понять «інновації» та «нововведення», «національна інноваційна система», «національна інноваційна сфера»; постійно дискутуються питання державної політики у сфері інновацій, державної політики у сфері науково-технічного розвитку. Через непослідовність у проведенні науково-технологічної та інноваційної політики в Україні закріплюються тенденції до технологічного відставання від розвинених країн світу. Важливо зазначити й те, що на сьогодні стратегічним напрямом державного будівництва в Україні постає розбудова інформаційного суспільства, де провідне місце належить інформації та знанням. Тобто, знання та інновації, науково-технічний розвиток постають головними питаннями, вирішення яких допоможе Україні зайняти належне місце серед провідних країн світу.

На нашу думку, необхідним кроком для дослідження політики науково-технічного розвитку та інновацій постає з'ясування сутності поняття «інновація». Відомо [34], що існують два основних підходи до визначення інновацій – широкий та вузький. У широкому розумінні інновації розглядаються як прибуткове використання ідей, коли будь-які новаторські результати творчої інтелектуальної праці мають попит на ринку і здатні нарощувати капітал. Родоначальником теорії

інновацій вважається Й. Шумпетер, який у науковій праці «Теорія економічного розвитку» [34] сформулював цілісну теорію інноваційного розвитку, центральним місцем якої було введення економічної категорії «інновації» як необхідної виробничої функції, зумовленої змінами факторів виробництва, ресурсів або їх комбінації. Автор виділяє наступні складові інновації: 1) запровадження нової продукції, товару, послуги, нових видів або ще чого-небудь невідомого для споживача; 2) застосування нової технології виробництва, запровадження для певної галузі невідомого методу (способу) виробництва; 3) використання нових матеріалів, видів сировини, а також її джерел; 4) відкриття та освоєння нового ринку споживання продукції; 5) підлив монополії конкурентів або монополізація ринку за рахунок виробництва власної, невідомої раніше продукції; 6) впровадження нової організації виробничого, управлінського процесу, організаційної структури або їх удосконалення [34].

У вузькому розумінні інновації розуміються як процес і як результат. Так, Б. Твіс під інновацією розуміє єдиний у своєму роді процес, що поєднує науку, техніку, економіку й управління та полягає у одержанні нового результату; сягає від зародження ідеї до її комерційної реалізації і охоплює комплекс відносин: виробництво, обмін, споживання [35]. Щодо розуміння інновації як результату, то, на думку А.Г. Кір'якова та В.О. Максимова, інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового чи вдосконаленого продукту, який впроваджений на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [35]. Таким чином, інновація за різних умов визначається як процес і як кінцевий результат інноваційної діяльності, який втілений: по-перше, у вигляді новітнього або удосконаленого продукту; по-друге, у вигляді нових послуг, що мають ринковий попит або соціально-економічну значимість для суспільства; по-третє, у вигляді новітнього або удосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності. На нашу думку, таке розуміння сутності поняття «інновація» базується на комплексному, зваженому підході, тому цілком заслуговує на підтримку. До речі, у ст. 1. Закону України «Про інноваційну

діяльність» наводиться визначення поняття «інновації» – новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [20].

Подальший аналіз, зокрема, наукової літератури [36], свідчить про існування розбіжностей у розумінні сутності понять, що використовуються під час формування понятійного апарату державної політики у сфері науково-технічного розвитку й інновацій та, відповідно, невизначеності у першочергових заходах, в тому числі у питаннях правового забезпечення суспільних відносин, які виникають у цій сфері. Наприклад, О.А. Бутенко вводить поняття «державна науково-технічна політика», під якою розуміє «систему заходів, спрямованих на підтримку розвитку освіти, науки і прогресу техніки». При цьому йдеться, головним чином, про одержання нових знань і створення (але ще не про впровадження в широких масштабах) нових технічних і технологічних розробок [36]. Надалі, автор переходить до іншого поняття – «державна політика науково-технічного розвитку», підкреслюючи, що воно постає синтезуючим поняттям, що поєднує в собі різні елементи, які входять до її складу: по-перше, державна науково-технічна політика; по-друге, державна інноваційна політика; по-третє, державна промислова політика [36]. Отже, для розкриття змісту поняття «державна політика науково-технічного розвитку» потрібно визначитись з поняттями: 1) державної інноваційної політики; 2) державної промислової політики. Водночас необхідно з'ясувати співвідношення трьох зазначених вище елементів.

Аналізу поняття «державна інноваційна політика» мають передувати, на нашу думку, теоретичні питання щодо інноваційної діяльності. У зв'язку з цим доцільно звернути увагу на існування різних підходів з цього приводу серед фахівців: перша група теоретичні питання щодо інноваційної діяльності відносить до сфери науково-технічної політики; друга група – до сфери промислової політики. Доповнюючи існуючі розбіжності, підкреслимо, що, наприклад, американські фахівці часто використовують терміни «наукова політика», «технологічна політика» чи «науково-

технологічна політика» [36]. Водночас представники західної наукової думки вважають, що державна інноваційна політика, об'єктом якої є нововведення, повинна містити в собі наукову, технічну і виробничу політику, поєднувати «джерела знань і їхніх потенціальних споживачів». Іншими словами, вони зводять державну інноваційну політику до науково-технічної політики.

Такий підхід, як зазначає О.А. Бутенко, сприяє цілісному уявленню про державну науково-технічну політику, оскільки «ліквідує межу між стадіями циклу “наука-виробництво”» [36]. Водночас слід звернути увагу, що за різних обставин не всі наукові ідеї, винаходи і відкриття реалізуються на виробництві, однак у своїй сукупності всі вони постають основою наукового прогресу, так само як програми і проекти, що не впроваджено у виробництво, – основою технічного прогресу. Тому недоліком зазначеного вище підходу є звуження змісту науково-технічної політики, оскільки за межами її впливу залишаються вся фундаментальна наука і частина прикладної науки. Виходячи із цього, О.А. Бутенко вказує, що державну інноваційну політику коректніше розглядати «як складову науково-технічної політики, метою якої є організація погодженої взаємодії важелів наукової, технічної і промислової політики» [36]. Водночас державна промислова політика є «важливою складовою економічної політики, що регулює відносини держави з промисловими підприємствами державного і приватного секторів. Вона охоплює всі аспекти діяльності підприємств, у тому числі й ті, які не належать до освоєння науково-технічних нововведень» [36].

Не поглиблюючись, наведемо, однак, й іншу точку зору, що належить фахівцям Л.І. Дідківській та Л.С. Головку, які зазначають, що науково-технічна політика – «це політика держави щодо формування умов, сприятливих для ефективного науково-технічного розвитку країни – зокрема, цілі, форми та методи діяльності держави у науково-технічній сфері» [37]. Отже, автори розглядають державну науково-технічну політику як комплекс заходів держави з урегулювання відносин у науково-технічній сфері.

Переходячи до визначення поняття «інноваційна політика», зазначені автори підкреслюють, що інноваційна політика держави має на меті об'єднання (синтез)

науково-технічної та інвестиційної політики. Тобто, державна інноваційна політика – це комплекс економічних, організаційно-правових та інших заходів держави, спрямованих на впровадження результатів науково-технічного прогресу у виробництво, стимулювання і підтримку інноваційних процесів в економіці [37].

На нашу думку, наведені вище наукові позиції потребують більш ретельного дослідження. Розуміючи, водночас, обмеження щодо обсягу нашої роботи, зосередимо свою увагу передусім на наступному. Державна інноваційна політика може розглядатися у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні (на думку зарубіжних фахівців) до завдань інноваційної політики входить також «запобігання негативним наслідкам значного поширення нововведень на зайнятість, навколишнє середовище, ресурси тощо» [38, с. 109]. При такому розумінні інноваційна політика держави виходить за межі науково-технічної політики та постає засобом здійснення широкого кола змін у суспільстві, об'єднуючи низку заходів у рамках державної науково-технічної політики з заходами в рамках соціальної, військової, економічної й екологічної державної політики. Виходячи із цього, державна інноваційна політика є складовою і науково-технічної політики, і загальної політики держави. Існують також обмеження щодо такого підходу – він оправданий лише при формуванні соціально-ринкового господарства за рахунок активного державного регулювання (за прогресивним досвідом скандинавських країн, ФРН і Франції) [36].

У вузькому розумінні головне завдання державної інноваційної політики полягає у здійсненні державного впливу на процеси виробничого освоєння нововведень (тиражування) і їхню реалізацію. Тобто, державна інноваційна політика постає складовою державної науково-технічної політики. Такий підхід виправданий при реалізації політики державного дерегулювання (за досвідом США, Великобританії, Японії). Варто підкреслити, що саме при державному дерегулюванні державна інноваційна політика «вузько спрямована тільки на забезпечення сприятливих умов (інноваційного клімату) комерціалізації використання науково-технічного заділу, на всіляке заохочення приватної ініціативи, необхідність відновлення техніки, технології, асортименту продукції для

підвищення конкурентоспроможності, забезпечення переходу до «самоорганізації» інноваційного процесу» [36]. Підкреслимо, що саме такий (вузький) підхід до визначення державної інноваційної політики поділяється у нашій роботі.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що найбільш узагальненим поняттям, зокрема, на думку О.А. Бутенко, постає поняття «державна політика науково-технічного розвитку», що включає до себе: 1) державну науково-технічну політику; 2) державну промислову політику. Водночас державна інноваційна політика (охоплюючи питання впровадження ідей, проектів, програм як основи наукового прогресу чи технічного прогресу) постає складовою частиною державної науково-технічної політики. Така позиція не суперечить і законодавчому визначенню поняття «інноваційна діяльність» – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [20]. Таким чином, запропонований О.А. Бутенко підхід щодо визначення поняття державної політики науково-технічного розвитку, заслуговує на підтримку та поділяється у нашій роботі.

Завершуючи визначення сутності поняття державної інноваційної політики, доцільно звернути увагу на існування чотирьох її варіантів, що в різні періоди й у різних країнах, окремо чи в поєднанні, або домінували, або серйозно бралися до уваги.

Перший варіант – політика «технологічного поштовху»: наука і техніка є основними імпульсами нововведень. Держава, маючи для цього необхідні матеріальні ресурси, експертизу й інформацію, повинна спрямовувати їх розвиток. Передумова такого варіанта – наявність науково-технічних і соціально-економічних проблем, форма рішення – розробка різних державних програм, використання значних фінансових ресурсів тощо. Ця політика проводилась у 50–60-ті рр. ХХ ст. – період розвитку «великої науки» (формування підвалин для стрімкого розвитку електроніки, створення ЕОМ, засобів зв'язку, авіабудування). Головна перевага політики «технологічного поштовху» – найкращий розвиток: 1) науки (особливо фундаментальної); 2) військово-промислового комплексу як неринкового сектора

економіки. Головний недолік – відсутність зв'язку інновацій з ринком і виробництвом. Тобто, державна інноваційна політика фактично зводилася до наукової політики і до військово-промислової індустріалізації [36].

Другий варіант – «політика орієнтації на попит»: значна роль ринкового механізму в розподілі ресурсів, виборі майбутніх напрямів і технологічних можливостей. Наукова-дослідницька діяльність важлива для технологічних змін і нововведень, водночас роль держави повинна бути обмежена. Роль держави постає, по-перше, у стимулюванні фундаментальних досліджень і створенні економічного клімату й інформаційного середовища для нововведень; по-друге, у скороченні прямої участі держави в розробках, демонстраційних проектах і дослідженнях ринку; по-третє, у зменшенні всіх форм регулювання. До речі, останнє не сприяє стимулюванню ринкової ініціативи й ефективної перебудови економіки. Така політика активно проводилася в Японії, ФРН, США. Її перевага – забезпечення ринкового успіху в комерціалізації високих технологій і продуктивних нововведень; недолік – фактично згорталася і залишалася на недостатньому рівні підтримка фундаментальної науки, що провокувало руйнування наукових шкіл і «витікання мізків».

До речі, у Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України визначається: «Реалізація запропонованих у Концепції заходів повинна сприяти формуванню такої моделі організації науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт в Україні, яка б поєднувала в собі елементи ринкової економіки із збереженням гнучких важелів державного регулювання цією найважливішою сферою життєдіяльності суспільства» [39]. Тобто, положення Концепції містять ознаки, що значною мірою збігаються з ознаками другого (як визначаємо ми) варіанта державної інноваційної політики.

Наступний, третій варіант – «політика соціальної орієнтації» – означає, що у центрі уваги мають бути соціальні наслідки науково-технічного прогресу, процес ухвалення рішення повинен базуватися на певному соціально-політичному консенсусі з залученням широкої громадськості. Причина появи такої політики – нововведення, які забезпечуються дією лише ринкового механізму, залишаються

байдужими до загальнолюдських цінностей і можуть привести до великих соціальних витрат. Елементи такого підходу присутні в інноваційній політиці скандинавських країн, насамперед у вигляді врахування інтересів літніх людей та молоді.

Нарешті, четвертий варіант – політика, спрямована на трансформацію економічної структури, тобто на процес довгострокової взаємодії між технологією і суспільством. Передбачається значний вплив передової технології на вирішення соціально-економічних проблем, зміну галузевої структури, поведінку господарських суб'єктів, рівень життя тощо. Усе це вимагає нових форм організації, нових механізмів управління, системних поглядів на розвиток науки і техніки, їхню взаємодію й наслідки [36].

Узагальнюючи проведений аналіз, зазначимо наступне. У вузькому розумінні, що поділяється в нашій роботі, державна інноваційна політика може розглядатися як особлива, головна складова науково-технічної політики і покликана забезпечувати процес швидкого проходження наукової чи технічної ідеї через систему «наука – виробництво» і випуск товарної продукції у вигляді серійного зразка нової техніки чи технології [36]. Крім того, вона відіграє об'єднуючу роль між державною науково-технічною і державною промисловою політикою. Водночас державна науково-технічна політика (як і державна промислова політика) постає, на нашу думку, складовою державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, нова назва якої сприяє кращому розумінню особливостей цієї політики.

Переходячи до нормативно-правового аналізу визначення поняття «державна політика науково-технічного розвитку та інновацій», пропонуємо насамперед дослідити положення Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 року, який після внесення відповідних змін отримав у 1998 році нову назву: «Про наукову і науково-технічну діяльність» [24]. Законом визначено, що державна науково-технічна політика – це складова соціально-економічної політики держави, яка визначає основні цілі, напрями, принципи, форми і методи діяльності держави в науково-технічній сфері [24]. Закон, по-перше, визначає правові, організаційні та фінансові засади

функціонування і розвитку науково-технічної сфери; по-друге, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, по-третє, забезпечує потреби суспільства і держави у технологічному розвитку. Правове значення Закону полягає у тому, що він регулює відносини, які пов'язані з науковою і науково-технічною діяльністю, та створює умови для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення розвитку усіх сфер суспільного життя. У ст. 2 Закону, серед основних завдань, закріплено, зокрема, наступні: 1) визначення основних цілей, напрямів та принципів державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності; 2) визначення повноважень органів державної влади щодо здійснення державного регулювання та управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності [24].

Отже, виникає нове поняття – «державна політика у сфері наукової і науково-технічної діяльності». При цьому визначення даного поняття в Законі не наводиться, тому вважаємо за доцільне з'ясувати його, виходячи із базових понять цієї сфери – наукова діяльність та науково-технічна діяльність. Так, поняття «наукова діяльність» у Законі визначається як «інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань»; поняття «науково-технічна діяльність» – як «інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій». Тобто різниця лише в тому, що поняття «науково-технічна діяльність» охоплює «всі галузі техніки і технологій». Важливо, що сприйняттю сутності вказаної діяльності сприяють визначені у Законі її форми, суттєвою ознакою яких, на нашу думку, є «доведення наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання» [24]. Але законодавець не конкретизує, що означає «стадія практичного їх використання». На нашу думку, це питання знайшло своє правове відображення у нормах Закону України «Про інноваційну діяльність», відповідно до якого, «інноваційна діяльність» – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [20].

Продовжуючи нормативно-правовий аналіз, необхідно перейти до наступного важливого документа – Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, яку 13 липня 1999 року було схвалено постановою Верховної Ради України [39]. Важливо, що в ній проголошуються роль і значення державної інноваційної політики та державної науково-технологічної політики. Підкреслюється, що національні інтереси України вимагають негайних та ефективних заходів, спрямованих на збереження її науково-технологічного потенціалу, забезпечення ефективнішого його використання для подолання кризових явищ у економічному та соціальному розвитку. Тому перспективним напрямом вирішення проблем у цій сфері є перехід вітчизняного виробництва на інноваційний шлях розвитку. Водночас, з урахуванням ситуації, що склалася на цей час в Україні, необхідно було більш чітко визначити концептуальні засади державної науково-технологічної та інноваційної політики. Ця Концепція спирається на визнання того, що: науково-технологічний та інноваційний розвиток є невід’ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави; реальну незалежність і безпеку мають лише країни, які здатні забезпечувати оволодіння новими знаннями та ефективно їх використання. Отже, однією із пріоритетних засад Концепції постає віднесення збереження та підвищення якості науково-технологічного потенціалу до пріоритетних національних інтересів України.

Водночас необхідно звернути увагу на появу нового поняття – «державна науково-технологічна та інноваційна політика». Вагомим внеском Концепції у забезпечення правового регулювання суспільних відносин постає визначення пріоритетних напрямів науково-технологічного та інноваційного розвитку. Однак, виходячи із теми нашого дослідження, звернемо увагу лише на пріоритетні напрями у сфері виробництва: 1) формування наукоємних виробничих процесів, сприяння функціонуванню інноваційних структур (технопарків, інкубаторів тощо); 2) створення конкурентоспроможних переробних виробництв; 3) технологічне і технічне оновлення базових галузей економіки держави; 4) впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проектів, реалізація яких може

забезпечити якнайшвидшу віддачу й започаткувати прогресивні зміни в структурі виробництва і тенденціях його розвитку [39]. Крім того, у Концепції окрема увага приділяється питанню удосконалення механізму інноваційного розвитку. Тобто, вводиться нове поняття – «механізм інноваційного розвитку». Наразі зазначимо, що, незважаючи на відсутність чіткого та послідовного нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних з дією зазначеного механізму під час формування державної науково-технологічної та інноваційної політики, це поняття вже дає змогу більш конструктивно підійти до вирішення питань, пов'язаних з правовим регулюванням інноваційних процесів у державі.

Надалі, як зазначається у Концепції, невід'ємною частиною державної інноваційної політики має стати створення умов: по-перше, для розширення сфери та масштабів попиту, пропозицій і розповсюдження науково-технічних знань в країні; по-друге, для комерційного впровадження науково-технічних розробок у виробництво. Для розв'язання поставлених завдань необхідно забезпечити: 1) підвищення рівня та розширення сфери науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок; 2) розвиток фундаментальних досліджень, які мають особливе значення для переходу економіки на інноваційний шлях розвитку; 3) оптимізацію структури установ та господарюючих суб'єктів, що діють у науково-технічній сфері; 4) формування в суспільстві методів сприяння інноваціям шляхом впровадження нових освітніх програм і розвитку системи безперервної освіти (підвищення кваліфікації кадрів у науці, виробництві, сфері послуг); 5) розробка засад для розвитку науково-технічної діяльності підприємств і посередницьких організацій, які сприяють активізації інноваційної діяльності, допомагають встановленню зв'язків між науково-дослідною сферою і виробництвом (особливо тих, які займаються комерціалізацією результатів наукових досліджень); 6) створення інноваційних структур (інкубаторів, центрів тощо), інформаційних та інфраструктурних підприємств, які сприяють впровадженню нових технологій у виробництво.

Підсумовуючи, зазначимо, що Концепція займає значне місце у нормативно-правовій базі, що була створена для забезпечення основних засад реалізації

економічного розвитку України за інноваційною моделлю. Крім того, було прийнято Закони України: 1) «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [25], 2) «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [22], 3) «Про інноваційну діяльність» [20], 4) «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [21], 5) «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [40], 7) «Про науковий парк «Київська політехніка» [41]. До того ж, указом Президента України від 28 квітня 2004 року № 493 затверджена Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» [42]. Зазначена нормативно-правова база поряд з такими актами, як Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [24], «Про інвестиційну діяльність» [43], «Про наукову і науково-технічну експертизу» [44], «Про спеціальну економічну зону «Яворів» [45] та відповідними підзаконними актами органів виконавчої влади, створила необхідне нормативне поле для впровадження в нашій країні інновацій на засадах, що визначені Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України.

Продовжуючи аналіз, підкреслимо, що в Законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [22] у ст. 3 визначено ці напрями на період до 2020 року: 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; 2) інформаційні та комунікаційні технології тощо. З приводу цього підкреслимо наукову значимість та актуальність предмета монографічного дослідження.

Надалі, аналізуючи положення Закону України «Про інноваційну діяльність» [20], зазначимо, що у ст. 3 зазначається головна мета державної інноваційної політики, яка полягає у створенні соціально-економічних, організаційних і правових умов для: 1) ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни; 2) забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій; 3) виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції [20]. Метою Закону є забезпечення

інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні, відповідно до ст. 2 Закону – це науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до цього Закону напрями впровадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних й світових науково-технічних досягнень.

Для нашої роботи важливо, що серед стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2011–2021 рр. у ст. 4 Закону визначено технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу (далі – АПК). Вочевидь, що питання впровадження ІКТ в аграрний сектор України цілком сприяють реалізації цього пріоритетного напрямку інноваційної діяльності.

Доповнюючи питання нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності стосовно сфери АПК, доцільно навести Наказ Міністерства аграрної політики України (Міністерство аграрної політики та продовольства України – відповідно до Указу Президента від 23 квітня 2011 р. № 500 [46]) «Про забезпечення активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки та регіонах України» від 15 червня 2004 року № 227 [47]. Важливо, що цим наказом було затверджено Угоду про співробітництво щодо реалізації інноваційної моделі розвитку аграрного сектора України між Міністерством аграрної політики України та Міністерством освіти України. На нашу думку, незважаючи на дату прийняття цієї Угоди, її основні положення відображають необхідні заходи щодо реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій безпосередньо в аграрному секторі України.

Так, базуючись на нормативно-правовій базі, що регулює науково-технічну та інноваційну сферу, відповідно до Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України [39], Державної програми розвитку промисловості [48] та

Комплексної програми розвитку аграрного ринку України, затверджених Кабінетом Міністрів України [49], Сторони Угоди домовились вживати спільних зусиль щодо реалізації державної політики в науково-технічній та виробничій сфері аграрного сектора економіки України з метою реалізації його прискореного переходу до інноваційної моделі розвитку.

Зазначається, що предметом цієї Угоди є діяльність Сторін, спрямована на розв'язання завдань, пов'язаних із забезпеченням реалізації, на підставі чинного законодавства та прогресивного вітчизняного і світового досвіду, комплексу заходів щодо впровадження наукоємних розробок, інноваційних технологій та нової техніки в сільськогосподарському виробництві, переробних галузях та харчовій промисловості згідно з пріоритетними напрямками інноваційної діяльності в Україні, і тим самим забезпечення ефективного функціонування агропромислового комплексу. Важливо, що в Угоді закріплюється намір сторін здійснювати співробітництво щодо розробки та виконання програм інноваційного розвитку аграрного сектора економіки за різними напрямками, зокрема – за напрямом створення та забезпечення умов ефективного функціонування інноваційних структур для інноваційного оновлення агропромислового комплексу та сприяння розвитку мережі регіональних інноваційних структур. Сторони зобов'язалися сприяти проведенню науково-технічних робіт та реалізації інноваційних проектів, а також брати участь у створенні та забезпеченні функціонування регіональних інноваційних структур [48].

Нарешті, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року № 680 схвалено Концепцію розвитку національної інноваційної системи [50]. Аналіз Концепції доводить виникнення нових понять (що охоплюються темою нашого дослідження) – «національна інноваційна система»; «державна науково-технічна та інноваційна політика»; «інноваційний процес».

У Концепції проголошується, що у зв'язку з низькою ефективністю державної науково-технічної та інноваційної політики спостерігаються тенденція щодо подальшого відставання України у технологічному розвитку від розвинутих країн світу. Зменшується кількість інноваційно активних підприємств, гальмується

розвиток високотехнологічних галузей промисловості, що призводить до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки. У зв'язку з цим мета Концепції полягає у визначенні основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Тобто, йдеться про регулювання суспільних відносин у новій системі – національній інноваційній системі (далі – НІС), під якою розуміється сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення й застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу. На жаль, визначення поняття «інноваційний процес» (на відміну від поняття «інноваційна діяльність», яке надається у відповідному законі України) у Концепції не наводиться.

На нашу думку, вкрай важливо, що у Концепції представлена структура національної інноваційної системи. Такий підхід законодавця цілком сприяє більш ґрунтовному, навіть комплексному підходу до її дослідження. Отже, серед підсистем НІС виділяються наступні. По-перше, підсистема державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи. По-друге, підсистема освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів.

По-третє, підсистема генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання й технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств. По-четверте, підсистема інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної,

фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів. По-п'яте, підсистема інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних і приватних інвесторів. По-шосте, підсистема виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

Розуміючи складність поставлених питань, у Концепції запропоновано два варіанти їх вирішення. Перший варіант передбачає розвиток НІС шляхом надання першочергової підтримки підсистемі генерації знань з метою збільшення кількості проведених наукових досліджень і розробок. Однак недоліком цього варіанта постає те, що існує значний ризик виникнення невідповідності результатів наукових досліджень та розробок вимогам і потребам національної економіки та переорієнтації вітчизняного науково-технічного потенціалу на задоволення потреб інноваційного розвитку економік інших держав. У зв'язку з цим формування та реалізація державної інноваційної політики у відповідних галузях економіки має здійснюватися відповідними органами виконавчої влади самостійно. Але це може спричинити дублювання їх функцій та ускладнити процес вирішення окремих стратегічних питань розвитку національної інноваційної системи.

Тому пропонується другий, оптимальний варіант, який передбачає розвиток НІС шляхом здійснення комплексу заходів: 1) збалансований розвиток усіх підсистем національної інноваційної системи; 2) підтримка інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу; 3) стимулювання попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал; 4) створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості. При цьому варіанті необхідно узгодити державну промислову, фінансову, податкову політику, а також державну політику у сфері освіти, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Очевидно, що йдеться про необхідність інтегрованого підходу. На нашу

думку, в будь-якому разі це є більш обґрунтованим рішенням та, водночас, «кроком вперед» у питаннях правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зазначених сферах державної політики (передусім у сфері науково-технічного розвитку та інновацій).

На нашу думку, надзвичайно важливо, що Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив Концепцію розвитку національної інноваційної системи. Водночас, і Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти ініціював проведення 17 червня 2009 року парламентських слухань «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [51]. Дана Стратегія є органічною складовою Стратегії розвитку України у період до 2020 року [52]. Вона розвиває основні положення Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України [39], уточнює і доповнює їх з урахуванням нових вимог сучасності і викликів щодо змін, на які Україна повинна знайти адекватні відповіді. Результатом реалізації Стратегії має стати утвердження в Україні інноваційно-інвестиційної моделі її економічного і соціального розвитку та створення можливостей для успішного просування нашої країни по шляху розбудови економіки і суспільства, заснованих на знаннях.

Передбачене Стратегією сходження України на наступний, більш високий щабель інноваційного розвитку, зайняття нею в Європі лідируючої позиції у групі країн – «помірні інноватори», потребує реалізації єдиної системної державної інноваційної політики, здатної адекватно відповісти на зовнішні і внутрішні виклики. На нашу думку, така позиція заслуговує на підтримку. Водночас, необхідно визначитись з критеріями, що допоможуть розкрити зміст єдиної системної державної інноваційної політики. Разом із тим найбільш узагальненим постає поняття державної політики науково-технічного розвитку та інновацій (об'єднуючи у собі і науково-технічну та, відповідно, державну інноваційну політику). До того ж, у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» акцентується увага саме на забезпеченні державою пріоритетності науково-технічного розвитку та інновацій.

Серед найважливіших заходів Стратегія передбачає, зокрема, системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизацією суспільства. У зв'язку з цим, як зазначається у Стратегії, також виникає необхідність здійснити системні заходи щодо вдосконалення програмно-цільового механізму реалізації пріоритетних завдань в інноваційній сфері. А це потребує вже досконалого узгодження діючих на сьогодні державних програм, які регулюють питання, що пов'язані, так чи інакше, з інноваційними процесами. Стратегія виділяє ключові питання стратегічної інноваційної політики. Перше – визначення тих напрямів інноваційного розвитку економіки, від яких Україна здатна отримати рівень доданої вартості не нижчий (а, можливо, вищий), ніж той, що має місце в масштабах глобальної економіки. Друге – визначення тих секторів економіки і виробництва, які мають пом'якшити критичну залежність України від імпорту. Необхідно зазначити, що Стратегія до таких секторів і виробництв відносить агропромисловий сектор та забезпечення населення продуктами харчування.

Таким чином, проведений у цьому підрозділі доктринальний та нормативно-правовий аналіз дає змогу усвідомити наявність розбіжностей, навіть деякої непослідовності у діях, насамперед законодавця, щодо визначення понятійного апарату, суттєвих ознак державної політики у сфері науково-технічного розвитку та інновацій. Разом з тим, вимоги сучасності вимагають від держави послідовних, виважених кроків щодо формування та реалізації цієї політики. Позитивним кроком, на нашу думку, постає прийняття Концепції розвитку національної інноваційної системи України, навіть на рівні Розпорядження Кабінету Міністрів України. Водночас, вважаємо, що положення цієї Концепції потребують закріплення на більш високому рівні юридичної сили – на рівні Закону України. Водночас, особливо заслуговує на підтримку те, що у зазначеній Концепції вперше запропоновано нове поняття – «національна інноваційна система», тобто на рівні державного регулювання визначено об'єкт управління, що, вочевидь, цілком сприяє більш чіткому, послідовному підходу до урегулювання та поступового розвитку НІС. До того ж, що також вкрай важливо, національна інноваційна система розглядається з позицій комплексного підходу – визначено шість підсистем НІС. Таким чином,

впливає логічний висновок: держава все більше уваги приділяє питанням правового регулювання суспільних відносин у національній інноваційній сфері, формуванню і реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій.

Нагадаємо, що у нашому дослідженні ця політика включає наступні складові: державну науково-технічну політику, державну інноваційну політику (як складову попередньої політики) та державну промислову політику. Відповідно, державна політика науково-технічного розвитку та інновацій охоплює всі питання, що пов'язані з процесами, які відбуваються у НІС. У роботі вважалося за можливе розглядати державну політику науково-технічного розвитку та інновацій у вузькому тлумаченні, не досліджуючи державну промислову політику.

У наступному підрозділі (1.3.) ми розглянемо загально-правову характеристику суб'єктів формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій.

1.3. Суб'єкти формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій: загально-правова характеристика

Проаналізувавши та визначивши у підрозділі 1.2 сутність поняття «державна політика науково-технічного розвитку та інновацій», надалі пропонуємо зосередити увагу на суб'єктах формування та забезпечення реалізації даної політики. Вважаємо за необхідно визначитись із власною позицією щодо поняття суб'єктів формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій (далі – НТРІ). Очевидно, що під суб'єктами розуміються державні органи, які за своїм функціональним призначенням будь-якою мірою мають сприяти зазначеним вище процесам (тобто, формування та забезпечення реалізації), що пов'язані з державною політикою НТРІ. Водночас, для більш чіткого розуміння, нагадаємо позицію В.Б. Авер'янова, який підкреслював, що за Конституцією України термін «орган державної влади» є вихідним, а похідними від нього постають терміни «орган законодавчої влади», «орган виконавчої влади» і «орган судової влади» («суд») [53]. До того ж, комплексний аналіз положень Конституції

України надав автору підстави дійти висновку, що на відповідному рівні терміни «орган державної влади» і «державний орган» («орган держави») вживаються як синоніми [53]. Такої ж позиції ми й будемо дотримуватися надалі.

Цілком зрозуміло й те, що діяльність державних органів визначається, будується та аналізується з позицій системного підходу: їх діяльність характеризується взаємодією між собою як складових системи відповідних державних органів. Цілком поділяючи такий підхід та розуміючи необхідність проведення будь-якого дослідження державних органів як системи органів, разом з тим ми пропонуємо у роботі удосконалити існуючі позиції, а саме: посилити ефективність діяльності зазначеної системи. Для цього вважаємо за доцільне використовувати модель конструктивної взаємодії (збалансована модель взаємодії) органів державної влади [54]. Автор запропонував системну модель взаємодії органів державної влади України у правоохоронній сфері, невід'ємними складовими якої є стратегічна та тактична взаємодія зазначених вище органів. Організаційно-правовими механізмами, що забезпечать стратегічну та тактичну взаємодію, на думку О.М. Ярмака, постають формування державної політики у правоохоронній сфері та її реалізація за допомогою державного управління у правоохоронній сфері [54, с. 96]. Вважаємо, що такий підхід доцільно використати і у нашій роботі.

Таким чином, для визначення суб'єктів формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ нами пропонується виходити із системної моделі конструктивної взаємодії державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій. Причому стратегічна конструктивна взаємодія – це передусім принцип, за яким розбудовуються будь-які відносини між державними органами, які, переважним чином, формують державну політику НТРІ (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України). Відповідно, тактична конструктивна взаємодія – це передусім принцип, за яким розбудовуються будь-які відносини між державними органами, які забезпечують реалізацію зазначеної політики за допомогою державного управління (Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, інші органи виконавчої влади та місцевого самоврядування).

Аналіз тлумачення понять стратегічної та тактичної взаємодії органів державної влади України у правоохоронній сфері дав змогу поширити їх і на сферу науково-технічного розвитку та інновацій, здійснивши відповідні коригування. Будемо розуміти під стратегічною взаємодією органів державної влади у сфері науково-технічного розвитку та інновацій:

- конструктивний діалог цих органів у ході розробки основних засад державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, а саме: формулювання узгоджених цілей та завдань діяльності відповідних органів у сфері науково-технічного розвитку та інновацій задля забезпечення розбудови інформаційного суспільства в Україні, конкурентоспроможності національної економіки на світовому рівні та ліквідування цифрової й когнітивної нерівності громадян України;

- конструктивний діалог органів державної влади України у ході реалізації узгодженої й обґрунтованої державної політики (державного управління) у сфері науково-технічного розвитку та інновацій, що передбачає свідоме визначення суб'єкта та об'єкта управління, чітке розмежування функцій та компетенції задля формування кожним органом державної влади України (згідно зі своїми повноваженнями) своєрідного внеску у досягнення стратегічної мети державної політики у сфері науково-технічного розвитку та інновацій – збереження науково-технологічного потенціалу, забезпечення ефективнішого його використання.

Що стосується тлумачення поняття «тактична взаємодія», то у роботі пропонується розглядати її як конструктивний діалог органів державної влади України у процесі державного управління у сфері науково-технічного розвитку та інновацій, а саме, об'єднання можливостей (компетенцій, людських та матеріальних ресурсів) будь-якого органу державної влади з іншими органами задля якісного досягнення цим органом тієї мети, яка була визначена для нього у положеннях державної політики науково-технічного розвитку та інновацій.

Крім того, варто підкреслити, що запропонована системна модель взаємодії державних органів НТРІ дає змогу реалізувати одночасно як управлінську, так і інформаційну функцію держави, причому роль останньої при такому підході

посилюється, особливо в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. До того ж, запропонована системна модель взаємодії державних органів НТРІ може, певним чином, розглядатися і як подальший розвиток наукових напрацювань І.В. Арістової щодо формування та розвитку інформаційної держави на сучасному етапі розбудови інформаційного суспільства в Україні [55].

Разом з тим, намагаючись провести конструктивне застосування зазначеної вище системної моделі взаємодії державних органів НТРІ, будемо виходити із широкого та вузького розуміння системи органів державної влади, що формують та забезпечують реалізацію зазначеної політики. Вважаємо за можливе висунути гіпотезу щодо структури системи у широкому та вузькому тлумаченні, справедливості якої буде поступово перевірятися у ході спеціального дослідження кожного елемента такого системного утворення.

У широкому розумінні – це система, яка складається із підсистем, що знаходяться на трьох рівнях. Перший рівень (будується за принципом стратегічної взаємодії) – це рівень державних органів «загального керівництва» щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України). Другий рівень (будується за принципом стратегічної взаємодії) – це рівень державних органів «загальної компетенції» щодо забезпечення реалізації державної політики НТРІ (наприклад, певні державні служби, агенції тощо). Третій рівень (будується за принципом тактичної взаємодії) – це рівень державних органів «спеціальної компетенції» (вони передусім мають загальну компетенцію щодо формування та забезпечення реалізації державної політики в інших сферах суспільного життя, наприклад, аграрній, внутрішніх справ, сфері безпеки та ін.) щодо забезпечення реалізації державної політики НТРІ (наприклад, міністерства, СБУ, відповідні агенції, служби тощо; у нашому дослідженні – Міністерство аграрної політики та продовольства України й відповідні агенції та служби).

Водночас, у вузькому розумінні, система відповідних органів державної влади, що формують та реалізують зазначену політику НТРІ, складається із підсистем державних органів, що «входять» до другого та третього рівня, тобто, це державні

органи, що забезпечують переважним чином реалізацію державної політики НТРІ (хоча певні функції дають змогу говорити й про участь цих органів також у процесі формування державної політики НТРІ).

Таким чином, система державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ розуміється, по-перше, у широкому тлумаченні (підсистеми, що знаходяться на трьох рівнях системи та взаємодіють між собою); по-друге, у вузькому тлумаченні (підсистеми, що знаходяться на двох рівнях системи – другому та третьому та взаємодіють між собою). Водночас, слід підкреслити, що запропонована у роботі структура системи державних органів дещо відрізняється від традиційного підходу до визначення структури системи органів державної влади й управління у будь-якій сфері суспільного життя. Нагадаємо, що традиційно виділяються наступні ієрархічні рівні державного управління: I рівень – Верховна Рада України та Президент України; II рівень – Кабінет Міністрів України; III рівень – міністерства, відомства та інші центральні органи управління; IV рівень – місцеві органи державної влади і управління; V рівень – організації, установи та підприємства, які беруть участь в управлінні відповідною сферою.

Усвідомлюючи необхідність розгляду суб'єктів державного управління, що знаходяться на четвертому та п'ятому рівнях, водночас у роботі вважалося за можливе акцентувати увагу передусім на тих органах, що знаходяться на першому, другому та третьому рівнях традиційної структури системи державного управління у будь-якій сфері суспільного життя. На нашу думку, після перевірки результатів функціонування запропонованої структури системи органів державної влади, що формують та реалізують державну політику у сфері науково-технічного розвитку та інновацій, доцільно у подальшому розширити систему, що аналізується. Тобто, йдеться про поступовий перехід від першої стадії дослідження до другої стадії.

Водночас вважаємо за необхідне враховувати схему організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади (Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1080 [56]), яка передбачає наступні рівні: 1) міністерства України; 2) центральні органи виконавчої влади; 3) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; 4) центральні органи виконавчої влади, діяльність яких

спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України. Наприклад, у запропонованій структурі системи державних органів, що формують та реалізують державну політику науково-технічного розвитку та інновацій, другий рівень (рівень загальної компетенції) – включає деякі із державних органів, що згідно із вказаною вище схемою організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади віднесені до другого та четвертого рівня відповідно. Що стосується державних органів третього рівня, то під час аналізу загально-правової характеристики складових запропонованої нами системи може з'явитися можливість уточнення складових системи.

Визначившись з теоретичними питаннями щодо обґрунтування запропонованого нами підходу до розробки системи державних органів формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ, подальше дослідження будемо спрямовувати на визначення загально-правової характеристики державних органів першого рівня системної моделі (рівня загального керівництва): Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України.

Верховна Рада України, визначаючи мету і правову основу науково-технічної діяльності, відповідно до ст. 25 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [24], має наступні повноваження у сфері наукової і науково-технічної діяльності: 1) здійснює державне регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності; 2) визначає основні засади й напрями державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності; 3) затверджує пріоритетні напрями розвитку науки і техніки та загальнодержавні програми науково-технічного розвитку України; 4) здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання. Разом з тим у сфері інноваційної діяльності, відповідно до ст. 7 Закону України «Про інноваційну діяльність» [20], Верховна Рада України визначає єдину державну політику у цій сфері, а саме: 1) створює законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності; 2) визначає стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності; 3) у межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності.

Президент України сприяє науково-технічному розвитку з метою забезпечення технологічної незалежності країни, матеріального достатку суспільства. До повноважень Президента України у сфері наукової і науково-технічної діяльності, відповідно до ст. 26 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», належать наступні. По-перше, визначення системи органів виконавчої влади, які здійснюють державне управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності в Україні. По-друге, забезпечення здійснення контролю за формуванням та функціонуванням системи державного управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності. По-третє, створення для здійснення своїх повноважень у науковій і науково-технічній сфері Консультативно-дорадчої ради з питань науки і науково-технічної політики. Доцільно зазначити, що призначення Ради полягає у реалізації (виконанні) наступних функцій: 1) сприяння формуванню державної політики щодо розвитку науки, визначенню пріоритетних науково-технічних напрямів, виробленню стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку; 2) сприяння розгляду пропозицій щодо ефективного використання коштів Державного бюджету України, які спрямовуються на розвиток науки, технологій та інновацій, щодо удосконалення структури управління наукою, системи підготовки і атестації кадрів.

Виходячи із цього, можна дійти висновку, що діяльність Ради сприяє Президенту України формувати державну політику щодо розвитку науки, науково-технічного розвитку та визначати пріоритетні науково-технічні напрями спільно з Верховною Радою України. Водночас бажано було б подібні повноваження Президента України визначити також і щодо інноваційного розвитку держави, оскільки у нормах Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» йдеться лише про сприяння виробленню стратегії інноваційного розвитку. На жаль, безпосередньо у Законі України «Про інноваційну діяльність» повноваження Президента України не визначено.

До речі, виходячи із норм Закону України [24] щодо можливості створення Консультативно-дорадчої ради з питань науки і науково-технічної політики, Указом Президента України від 25 березня 1996 року № 211 була утворена Рада з питань

науки та науково-технічної діяльності при Президентові України [57]. Крім того, відповідно до Указу Президента України від 18 серпня 2006 року № 691 [58] і з метою сприяння формуванню та реалізації єдиної державної інноваційної політики в Україні було створено Національну раду з інноваційного розвитку України. Однак на підставі Указу Президента України від 21 серпня 2009 року № 664 [59] зазначені органи було ліквідовано. Відповідно, затверджено Положення про Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України. Разом з тим згідно з п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України наступним Указом Президента України від 2 квітня 2010 року № 492 [60] Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України та її Секретаріат було ліквідовано. Водночас норма, що закріплює право Президента України щодо створення Консультативно-дорадчої ради з питань науково-технічної політики, відповідно до ст. 26 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», залишилась без змін.

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу, що незважаючи на те, що безпосередньо повноваження Президента України у сфері інноваційної діяльності законодавством не визначено, однак опосередковано вони були реалізовані у діяльності, по-перше, Національної ради з інноваційного розвитку України (яка була утворена з метою сприяння формуванню та реалізації єдиної державної інноваційної політики в Україні як дорадчий орган при Президентові України); по-друге, у діяльності Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України (яка теж була утворена як консультативно-дорадчий орган при Президентові України з метою підвищення ефективності наукової та інноваційної діяльності, її спрямування на впровадження в Україні моделі сталого розвитку).

Натомість, Кабінет Міністрів України згідно зі ст. 27 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» та ст. 8 Закону України «Про інноваційну діяльність» має наступні повноваження, відповідно, у сфері наукової і науково-технічної діяльності та у сфері інновацій: 1) здійснює науково-технічну політику держави; 2) здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики у сфері інноваційної діяльності; 3) подає Верховній Раді України пропозиції щодо, по-перше, пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та їх

матеріально-технічного забезпечення; по-друге, стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та затверджує середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного і галузевого рівнів; 4) здійснює заходи щодо реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; 5) затверджує в межах своєї компетенції державні цільові науково-технічні програми відповідно до визначених Верховною Радою України пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки; 6) здійснює координацію робіт щодо створення сучасної інфраструктури науково-технічної діяльності; 7) сприяє створенню ефективної інфраструктури у сфері інноваційної діяльності; 8) розробляє механізми стимулювання науково-технічної діяльності; 9) визначає кошти бюджету Державного інноваційного фонду та інших державних фондів; 10) створює спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, затверджує їх статuti чи положення про них, підпорядковує ці установи спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності; 11) готує та подає Верховній Раді України як складову частину проекту Закону про Державний бюджет України на відповідний рік пропозиції щодо обсягів бюджетних коштів для фінансової підтримки виконання інноваційних проектів через спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи; 12) затверджує положення про порядок державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів; 13) інформує Верховну Раду України про виконання інноваційних проектів, які кредитувалися за кошти Державного бюджету України, і про повернення до бюджету наданих раніше кредитів; 14) сприяє укладанням міжнародних угод у сфері науково-технічного співробітництва тощо.

Крім того, Кабінет Міністрів України проводить експертизу розроблених стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, організовує їх публікацію та обговорення в громадських науково-технічних організаціях, засобах масової інформації і передає на затвердження Верховній Раді України.

Також необхідно зазначити, що серед структурних підрозділів Секретаріату Кабінету Міністрів України утворено Управління інвестиційної та інноваційної

політики, яке здійснює експертне, інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України і керівництва Секретаріату, спрямоване на реалізацію перспектив розвитку економіки на засадах її науково-інноваційного оновлення та підвищення інвестиційної привабливості. Управління зосереджує роботу на реалізації завдань внутрішньої політики в сфері інвестиційного та інноваційного розвитку економіки. Основними завданнями Управління є: 1) координація формування національної інноваційної системи; 2) експертно-аналітична оцінка ефективності політики інноваційного розвитку (у т.ч. пріоритетних напрямів, прогнозів, концепції, програм та заходів на їх виконання, проектів), внесення пропозицій щодо її коригування; 3) аналіз ефективності державної політики стимулювання інноваційної діяльності; 4) аналіз розміщення та виконання державного замовлення на інноваційну продукцію; 5) підготовка експертних висновків щодо розвитку ринкових механізмів регулювання інноваційної діяльності; 6) організаційне забезпечення процесів інтеграції науки та виробництва; 7) аналіз ефективності системи фінансового забезпечення прикладних наукових досліджень; 8) контроль та оцінка ефективності планування прикладних наукових досліджень, супроводження та контролю їх виконання; 9) координація здійснення наукової і науково-технічної експертизи прикладних науково-технічних, інноваційних та інвестиційних програм і проектів, технологій, видів продукції, процедури їх відбору та реєстрації; 10) аналіз ефективності реалізації державної політики розвитку інвестиційно-інноваційної інфраструктури; 11) аналіз стану розроблення та впровадження інноваційних процедур прийняття управлінських рішень у сфері нових високотехнологічних видів економічної діяльності тощо.

Проведений аналіз загально-правової характеристики державних органів, які, відповідно до нашої пропозиції, належать до першого рівня системи державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, дає змогу усвідомити наступні моменти. По-перше, слід визнати намагання держави застосувати комплексний підхід до формування державної політики науково-технічного розвитку та інновацій – зазначені питання знайшли своє законодавче відображення у відповідних законах

України. По-друге, порівняльний та семантичний аналіз положень даних законів України («Про науково і науково-технічну діяльність» та «Про інноваційну діяльність») доводить існування певної неузгодженості при формулюванні норм, що регулюють питання формування та реалізації, відповідно, науково-технічної політики та інноваційної політики. Узагальнюючи результати дослідження першого рівня структури відповідної системи державних органів, вважаємо за доцільне навести їх перелік. По-перше, Верховна Рада України. По-друге, Президент України (упродовж певного часу існували також Рада з питань науки та науково-технічної діяльності при Президентові України, Національна рада з інноваційного розвитку України та їх правонаступник – Національна рада з питань науки, інновацій та сталого розвитку України). По-третє, Кабінет Міністрів України і Управління інвестиційної та інноваційної політики (допоміжний орган у структурі Секретаріату).

Переходячи до наступного, другого рівня структури системи державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій – рівня загальної компетенції державних органів у сфері НТРІ, що будується на принципах стратегічної взаємодії, визначимо загально-правову характеристику таких органів. Однак перед цим зауважимо, що відповідно до ст. 28 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» центральний орган виконавчої влади у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує проведення у життя державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Відповідно до цього на зазначений орган покладаються наступні функції. Так, він: 1) розробляє засади наукового і науково-технічного розвитку України; 2) забезпечує розвиток наукового і науково-технічного потенціалу України; 3) організує та координує інноваційну діяльність; 4) координує розвиток загальнодержавної системи науково-технічної інформації; 5) організує прогностно-аналітичні дослідження тенденцій науково-технічного та інноваційного розвитку; 6) формує пріоритетні напрями розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності на підставі довгострокових (понад десять років) і середньострокових прогнозів науково-

технічного та інноваційного розвитку; 7) координує діяльність органів виконавчої влади щодо розроблення державних цільових наукових та науково-технічних програм, наукових частин інших державних цільових програм і контролює їх виконання тощо.

Водночас, виходячи із положень ст. 9 Закону України «Про інноваційну діяльність», спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності має наступні повноваження: 1) здійснює заходи щодо проведення єдиної науково-технічної та інноваційної політики; 2) готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня, державних інноваційних програм і щодо необхідних обсягів бюджетних коштів для їх кредитування; 3) координує роботу у сфері інноваційної діяльності інших центральних органів виконавчої влади; 4) визначає свій окремий підрозділ для кваліфікування інноваційних проектів з метою їх державної реєстрації; 5) здійснює державну реєстрацію інноваційних проектів і веде Державний реєстр інноваційних проектів; 6) готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, розробляє статuti чи положення про ці установи; 7) затверджує порядок формування і використання коштів підпорядкованих йому спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ і контролює їх діяльність; 8) доручає державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів і реалізацію фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік тощо.

Варто підкреслити, що формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності здійснюється центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності із залученням Національної та галузевих академій наук України на основі ґрунтовних прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій

світового науково-технологічного розвитку, моніторингу інноваційної діяльності в країні, інноваційного потенціалу та інноваційної культури суспільства.

Продовжуючи аналіз, звернемо увагу, що у попередній редакції Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (ст. 28) центральним органом виконавчої влади, який забезпечує проведення у життя державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності, було визначено Міністерство України у справах науки і технологій, Положення про утворення якого було затверджено указом Президента України від 23 листопада 1996 року № 1121 [61]. Підкреслимо, що зазначене Міністерство поставало центральним органом виконавчої влади, яке забезпечувало проведення у життя державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Надалі, на підставі указів Президента України, воно було ліквідовано та утворено, відповідно, у історичному аспекті, наступні органи: по-перше, Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (Указ Президента України від 13 серпня 1999 року № 987) [62]; по-друге, Міністерство освіти і науки України (Указ Президента України від 7 червня 2000 року № 773) [63]; по-третє, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (Указ Президента України від 8 квітня 2011 року № 410) [64], на сьогодні – Міністерство освіти і науки України.

Таким чином, у сучасних умовах Міністерство освіти і науки (далі – Міносвіти) України є центральним органом виконавчої влади, входить до системи органів виконавчої влади та постає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту.

Виходячи із мети нашого дослідження у цьому підрозділі, серед основних завдань Міносвіти України визначимо наступні: 1) формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту; 2) з'ясування перспективи і пріоритетних напрямів розвитку з питань освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту; 3)

забезпечення розвитку освітнього, наукового, інноваційного, інформаційного потенціалу України, інтелектуальної власності, видів спорту та фізичного виховання різних груп населення; 4) здійснення нормативно-правового забезпечення у сферах, що належать до компетенції Міносвіти України; 5) затвердження норм, стандартів і технічних регламентів у сфері програмного забезпечення, електронного документообігу, структури інформаційних ресурсів та обміну інформацією (єдині формати обміну даними) для органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 6) забезпечення розвитку загальнодержавної системи науково-технічної інформації, національної інноваційної системи, системи наукової і науково-технічної експертизи проектів державних, міжнародних та регіональних програм. Крім того, на сьогодні Міністр Міносвіти України спрямовує та координує діяльність Державної служби інтелектуальної власності України, Державної служби молоді та спорту України, Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, Державної інспекції навчальних закладів України.

Надалі зазначимо, що постановою Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2010 р. № 290 [65], з метою забезпечення ефективного формування та реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій, було утворено Державний комітет України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку (далі – Комітет). Загально-правовий статус Комітету було визначено як центральний орган виконавчої влади у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Крім того, визначено, що Комітет є правонаступником Міністерства освіти і науки України в частині забезпечення реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій і створюється на базі Департаменту науково-технологічного розвитку, Департаменту інновацій та трансферу технологій Міністерства освіти і науки України та Департаменту інновацій Державного агентства України з інвестицій та інновацій шляхом їх виділення зі складу зазначених центральних органів виконавчої влади.

Разом з тим, вже 5 липня 2010 року Державний комітет України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку, відповідно до постанови Кабінету

Міністрів України від 5 липня 2010 року № 548 [66] було ліквідовано. Цією ж постановою також було ліквідовано Державний комітет інформатизації, що був утворений, в свою чергу, на базі Управління інформатизації Державного департаменту з питань зв'язку та інформатизації, на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 року № 272 [67]. Водночас на базі органів, що ліквідуються, було утворено Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації та визначено, що він є правонаступником Державного комітету інформатизації України і Державного комітету України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку.

Нарешті, на підставі Указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [56] з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, усунення дублювання їх повноважень, забезпечення скорочення чисельності управлінського апарату та витрат на його утримання, підвищення ефективності державного управління Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації було реорганізовано у Державне агентство України з питань науки, інновацій та інформатизації. Надалі указом Президента України від 8 квітня 2011 року № 437 [68] було прийнято Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (далі – Держінформнауки України), у якому закріплювалися його загально-правовий статус, а також функції та завдання. Так, Держінформнауки України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки України (далі – Міністр); входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, що становить основні завдання Держінформнауки України.

Розглядаючи аналогічні питання щодо реформування державних органів, але вже в інноваційній сфері, нагадаємо, що, відповідно до указу Президента України від 30 грудня 2005 року № 1873 [69], було утворено Державне агентство України з

інвестицій та інновацій як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, тобто спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності. Варто зазначити, що основними завданнями агентства поставали, по-перше, участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної інвестиційної та інноваційної політики; по-друге, координація роботи центральних органів виконавчої влади у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності. Надалі згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2010 року № 356 [70] його було перейменовано на Державне агентство України з інвестицій та розвитку. Крім того, було реорганізоване Національне агентство України з іноземних інвестицій та розвитку шляхом приєднання до Державного агентства України з інвестицій та розвитку, до якого й перейшов статус правонаступника. Державне агентство України з інвестицій та розвитку набуло статусу центрального органу виконавчої влади у сфері інвестиційної діяльності, а участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності є одним із основних завдань.

Разом з тим, постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2010 року № 570 [71] на базі Українського центру сприяння іноземному інвестуванню, що ліквідується, було утворено Державне агентство України з управління національними проектами, основним завданням якого є забезпечення реалізації стратегічно важливих проектів, що забезпечують технологічне оновлення та розвиток базових галузей реального сектора економіки України (тобто, національних проектів). Нагадаємо, що Український центр сприяння іноземному інвестуванню було утворено для забезпечення інформаційно-аналітичної, методичної, організаційної та іншої підтримки інвестиційної діяльності іноземних інвесторів та сприяння залученню іноземних інвестицій в економіку України на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2005 року № 666 [72], який, в свою чергу, став правонаступником ВАТ «Агентство з питань іноземних інвестицій», що було утворено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 року № 259 [73].

Однак, відповідно до указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 [56] та на підставі указу Президента від 12 травня 2011 року № 583 [74], було затверджено Положення про Державне агентство України з інвестицій та управління національними проектами (далі – Держінвестпроект України). Держінвестпроект України (входить до системи органів виконавчої влади) є центральним органом виконавчої влади та головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами (стратегічно важливими проектами, що забезпечують технологічне оновлення та розвиток базових галузей реального сектора економіки України).

Таким чином, Державне агентство України з інвестицій та управління національними проектами створене на виконання указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1080 з метою оптимізації системи державних органів, є правонаступником Державного агентства України з управління національними проектами і Державного агентства України з інвестицій та розвитку (виключаючи функції щодо інноваційної діяльності, оскільки їх правонаступником постає Державне агентство України з питань науки, інновацій та інформатизації, аналіз якого було проведено вище).

Водночас, як зазначалося вище, для реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства було утворено Держінформнауки України. Аналізуючи функції Держінформнауки України, дійшли висновку, що привертає до себе увагу їх значна кількість, а, отже, і значне коло питань, вирішення яких покладається на даний орган. Тому, виходячи із мети нашої роботи у цьому підрозділі, ми пропонуємо функції Держінформнауки України, умовно розподілити на дві групи. Перша група – функції, реалізація яких дає змогу вирішувати загальні питання забезпечення реалізації державної політики НТРІ, друга – функції, реалізація яких безпосередньо сприяє створенню умов для впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

Отже, визначимо першу групу функцій Держінформнауки України, який: 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції; 2) організовує прогнозно-аналітичні дослідження тенденцій науково-технічного та інноваційного розвитку, а також розвитку інформаційного суспільства та сфери інформатизації; 3) готує і подає Міністру освіти і науки України пропозиції щодо: а) визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, інноваційної діяльності; б) проектів державних цільових наукових, науково-технічних та інноваційних програм і визначення обсягу коштів державного бюджету для їх фінансування; в) утворення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, розробляє статuti таких установ (положення про них); 4) проводить щороку аналіз результативності провадження наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій, ефективності використання державних фінансових, матеріально-технічних ресурсів, а також кадрового потенціалу; 5) бере участь у здійсненні в установленому порядку проведення державної наукової та науково-технічної експертизи проектів міждержавних і державних цільових програм, у тому числі Національної програми інформатизації, інноваційних проектів, проектів технологічних парків та завдань (проектів) інформатизації; 6) здійснює в установленому законодавством порядку державну реєстрацію технологічних парків та їх проектів, інноваційних проектів, проектів наукових парків, веде Державний реєстр інноваційних проектів, Державний реєстр проектів технологічних та наукових парків; 7) проводить в установленому порядку конкурсний відбір інноваційних проектів, проектів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт для їх фінансової підтримки за рахунок коштів державного бюджету, здійснює фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт для задоволення потреб держави; 8) формує бази даних про інноваційні програми та проекти, міжнародні інноваційні програми і проекти, у реалізації яких беруть участь вітчизняні державні підприємства в рамках міжнародного інноваційного співробітництва, а також відповідних грантів; 9) сприяє розвитку інноваційної інфраструктури та інфраструктури трансферу технологій, стимулює залучення

інвестицій в цьому напрямі; 10) координує адміністрування адресного простору національного сегмента мережі Інтернет тощо.

Перейдемо до визначення другої групи функцій Держінформнауки України, який: 1) координує діяльність органів виконавчої влади щодо: а) виконання загальнодержавних програм та проектів інформатизації; б) забезпечення інтеграції їх інформаційних систем і ресурсів у Єдиний веб-портал; 2) подає пропозиції до проектів державних програм технологічного оновлення галузей промисловості щодо набуття або передачі прав на технології та/або їх складові; 3) бере участь у визначенні пріоритетних напрямів інформатизації органів державної влади; 4) розробляє і впроваджує автоматизовану систему «Єдине вікно подання електронної звітності»; 5) забезпечує розроблення та впровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства; 6) сприяє залученню інвестицій, впровадженню новітніх технологій та використанню управлінського досвіду у сфері інформатизації, користування національними інформаційними ресурсами; 7) бере участь у розробленні норм, стандартів і технічних регламентів у сфері програмного забезпечення, електронного документообігу, структури інформаційних ресурсів та обміну інформацією (єдині формати обміну даними) для органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 8) здійснює у межах своїх повноважень управління й координацію діяльності з питань формування, використання та захисту державних електронних інформаційних ресурсів; 9) забезпечує ведення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів органів державної влади; 10) реалізує організаційні заходи щодо запровадження електронного документообігу тощо.

Продовжуючи аналіз другого рівня структури системи державних органів щодо формування і реалізації державної політики НТРІ та визначившись з загально-правовим статусом й загально-правовою характеристикою, по-перше, Міносвіти України (головним державним органом другого рівня нашої системної моделі), по-друге, Державного агентства України з питань науки, інновацій та інформатизації, пропонуємо продовжити дослідження наступних органів. Так, до сфери управління Держінформнауки України входять допоміжні структури. Відповідно до ст. 35

Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» для підтримки фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, що провадяться науковими установами, вищими навчальними закладами, вченими, постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2001 року № 1717 (в редакції від 19 жовтня 2011 року) [75] було утворено Державний фонд фундаментальних досліджень. Серед основних завдань Фонду визначимо наступні: 1) підтримка на конкурсній основі фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, що проводяться науковими установами, вищими навчальними закладами, вченими; 2) провадження діяльності, спрямованої на методичне, організаційне і фінансове забезпечення фундаментальних наукових досліджень; 3) організація та виконання наукознавчих і наукометричних досліджень з питань перспективного розвитку науки в Україні та світі; 4) сприяння науковим контактам і розповсюдженню інформації в галузі фундаментальних наукових досліджень, у тому числі за кордоном; 5) налагодження та підтримка міжнародного наукового співробітництва в галузі фундаментальних наукових досліджень.

Органами управління Фонду є наглядова рада, рада Фонду та дирекція Фонду. Зазначимо, що функції наглядової ради Фонду виконує Міжвідомча рада з координації фундаментальних досліджень відповідно до цього Положення (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2001 року № 1717) та Положення про Міжвідомчу раду з координації фундаментальних досліджень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2001 року № 164 [76]. Підкреслимо, що Міжвідомча рада з координації фундаментальних досліджень була утворена при Національній академії наук України для сприяння розвитку фундаментальних досліджень в Україні та є постійно діючим допоміжним органом. Таким чином, Державний фонд фундаментальних досліджень постає допоміжним органом Держінформнауки України, що регулює питання, які пов'язані з фундаментальними науковими дослідженнями.

Наступний допоміжний орган Держінформнауки України – Державний інноваційний фонд, який, відповідно до ст. 38 Закону України «Про наукову і

науково-технічну діяльність», був утворений згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 року № 243 [77] з метою фінансового забезпечення проведення державної політики у науковій і науково-технічній діяльності і заходів, спрямованих на розвиток та використання досягнень науки в Україні.

Однак, на реалізацію Указу Президента України від 15 грудня 1999 року «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» [78] та з метою забезпечення реалізації державної інноваційної політики і залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку національної економіки Кабінет Міністрів України постановою від 13 квітня 2000 року № 654 [79] утворив на базі Державного інноваційного фонду та його регіональних відділень, що ліквідуються, Українську державну інноваційну компанію (далі – Компанія) як небанківську фінансово-кредитну установу, підпорядкувавши її Державному агентству України з інвестицій та інновацій. Компанія стала правонаступником майнових прав і обов'язків, у тому числі за договорами про надання інноваційних позик, Державного інноваційного фонду та його регіональних відділень. Основними завданнями Компанії є: 1) організація роботи з відбору та експертизи інноваційних проектів, спрямованих на забезпечення розвитку економіки; 2) фінансування інноваційних проектів, спрямованих на впровадження прогресивних науково-технічних розробок і технологій у виробництво, освоєння випуску нових видів продукції шляхом надання підприємствам кредитів, їх інвестування тощо та провадження з ними спільної діяльності; 3) залучення позабюджетних джерел, у тому числі іноземних, для фінансування інноваційних проектів; 4) забезпечення повернення інноваційних позик Державного інноваційного фонду шляхом запровадження управління борговими зобов'язаннями дебіторів.

Варто підкреслити, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2006 року № 1335 [80] Українську державну інноваційну компанію було віднесено до сфери управління Державного агентства України з інвестицій та інновацій (слід зазначити, що у зв'язку з ліквідацією цього Агентства компанія належить до сфери управління Держінформнауки України). Надалі постановою

Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 1007 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [81] Українську державну інноваційну компанію перейменовано в Державну інноваційну фінансово-кредитну установу.

Нарешті, до сфери управління Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України належить і Державна наукова установа «Державний інститут науково-технічної та інноваційної експертизи», що була утворена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2011 року № 1042 [82] на базі державного підприємства «Український державний центр науково-технічної та інноваційної експертизи», що реорганізується шляхом перетворення.

Узагальнюючи, підкреслимо, що проведений аналіз дає змогу дійти наступного висновку. Центральним органом державної влади на другому рівні структури системи державних органів формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ постає Міносвіти України. Головним допоміжним органом Міносвіти України щодо забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, діяльність якого керується Міністром, є Державне агентство України з питань науки, інновацій та інформатизації. Водночас, до сфери управлінської дії Держінформнауки України відносяться допоміжні структури: по-перше, Державний фонд фундаментальних досліджень та Міжвідомча рада з координації фундаментальних досліджень при Національній академії наук України; по-друге, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа (попереднє найменування – Українська державна інноваційна компанія, яка була правонаступником Державного інноваційного фонду); по-третє, Державна наукова установа «Державний інститут науково-технічної та інноваційної експертизи».

Завершуючи дослідження запропонованої нами структури системи державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ, визначимось з останнім, третім рівнем. Нагадаємо, що третій рівень ми розглядаємо як рівень державних органів зі спеціальною компетенцією щодо формування та реалізації зазначеної політики, який будується на принципах тактичної взаємодії. Обґрунтуванням нашої позиції щодо переліку державних органів на третьому рівні

постає розуміння того, що сфера науково-технічного розвитку та інновацій перетинається з усіма сферами суспільного життя та охоплює широке коло суспільних відносин, упорядкування яких здійснюється майже усіма державними органами. У зв'язку з цим до третього рівня структури системи державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ ми відносимо різноманітні міністерства України, Службу безпеки України, інші центральні органи виконавчої влади.

З огляду на предмет монографічного дослідження вважаємо за доцільне перевірити справедливність нашої гіпотези щодо місця й ролі Міністерства аграрної політики та продовольства України (далі – Мінагрополітики) у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій. З цією метою необхідно, на нашу думку, проаналізувати ті завдання і функції, які покладені на зазначене Міністерство відповідно до існуючих нормативно-правових актів. Передусім з'ясуємо загально-правовий статус Міністерства. Відповідно до Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України, затвердженого Указом Президента України від 23 квітня 2011 року № 500 [83], Міністерство аграрної політики та продовольства України (далі – Мінагрополітики України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінагрополітики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації: 1) державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави; 2) державної політики в галузях рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства, ветеринарної медицини, безпечності харчових продуктів, у сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин, земельних відносин та топографо-геодезичної і картографічної діяльності, лісового та мисливського господарства, нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі.

Крім того, Мінагрополітики України відповідно до покладених завдань проводить наступну діяльність. По-перше, визначає пріоритетні напрями, стратегію та механізм розвитку у даних сферах та галузях. По-друге, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Мінагрополітики України, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентіві України та Кабінету Міністрів України. По-третє, здійснює аналіз діяльності та прогнозує розвиток галузей агропромислового виробництва з урахуванням їх зонального розміщення, кон'юнктури аграрного та продовольчого ринку, а також необхідності насичення продовольчого ринку продуктами вітчизняного виробництва. По-четверте, вживає заходів, спрямованих на техніко-технологічне переоснащення галузей агропромислового виробництва, розвиток сільськогосподарського машинобудування, енергозбереження, координацію інноваційних проектів.

До того ж, Мінагрополітики України: 1) забезпечує розроблення рекомендацій і науково-методичного обґрунтування ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств агропромислового комплексу; 2) забезпечує розроблення та вдосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із виробництвом продукції агропромислового комплексу, правового статусу суб'єктів аграрних правовідносин, земельних і майнових відносин за участю аграрних товаровиробників; 3) забезпечує у межах своїх повноважень впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, створення системи національних інформаційних ресурсів; 4) виступає державним замовником науково-дослідних робіт у визначених сферах та галузях, фінансує та координує їх проведення, сприяє впровадженню у виробництво сучасних розробок і прогресивного досвіду; 5) проводить роботу з впровадження через проектування в будівництво науково-технічних розробок, енергозберігаючих технологій, нових матеріалів і конструкцій, які здешевлюють будівництво, скорочують термін виконання робіт та експлуатаційні витрати; 6) забезпечує у межах своїх повноважень проведення моніторингу внутрішнього і зовнішнього аграрного та

продовольчого ринку, створює і забезпечує постійне функціонування системи інформаційного забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції тощо.

Аналіз функцій, які має реалізувати Мінагрополітики України, дає змогу переконатися у справедливості нашої гіпотези. Дійсно, сфера науково-технічного розвитку та інновацій «перетинається» з аграрною сферою, а провідний орган державного управління в аграрному секторі економіки – Міністерство аграрної політики та продовольства України – уповноважений надавати пропозиції щодо формування державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, а також, забезпечуючи її реалізацію, поставати органом державного управління у сфері науково-технічного розвитку та інновацій, взаємодіючи як з відповідними службами та агенціями (що підпадають під його управлінський вплив в аграрному секторі), так із іншими органами державного управління у сфері науково-технічного розвитку та інновацій (на усіх рівнях запропонованої структури). Водночас вважаємо за необхідне зазначити, що концептуальне бачення реалізації ролі Міністерства аграрної політики та продовольства України у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій буде викладено у наступному підрозділі.

Узагальнюючи, вважаємо за доцільне підкреслити, що запропонована нами структура системи державних органів щодо формування і забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, яка враховує системну модель конструктивної взаємодії державних органів НТРІ, дає змогу завдяки розподілу на три рівні системно уявити діяльність державних органів у сфері науково-технічного розвитку й інновацій та, відповідно, більш ґрунтовно підійти до організації необхідного рівня взаємодії між зазначеними державними органами у формі конструктивної (тобто ресурсозберігаючої) стратегічної та тактичної взаємодії. Таким чином, можна обґрунтовано стверджувати, що під час впровадження ІКТ у будь-яку сферу суспільного розвитку (наприклад, аграрну, внутрішніх справ, сферу безпеки та ін.) необхідно виходити із положень державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, розробити ефективний

організаційно-правовий механізм впровадження ІКТ у відповідну сферу суспільного життя, який має враховувати, серед іншого, запропоновану у роботі систему органів державної влади, що формують та забезпечують реалізацію зазначеної державної політики. Вважаємо за доцільне ще раз акцентувати увагу на тому, що забезпечення реалізації політики у роботі розглядається як державне управління у сфері науково-технічного розвитку та інновацій. Водночас зауважимо, що відповідно до концепції монографії у другому розділі будуть проведені відповідні дослідження, які дадуть змогу визначити організаційно-правовий механізм впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

1.4. Впровадження ІКТ в аграрний сектор України як напрям реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій: концептуальні засади

Провівши дослідження ролі науково-технічного розвитку та інновацій під час розбудови інформаційного суспільства в Україні (підрозділ 1.1), визначивши понятійний апарат, мету, завдання та генезу формування державної політики у сфері науково-технічного розвитку та інновацій (підрозділ 1.2) та обґрунтувавши запропоновану структуру системи державних органів щодо формування і забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, яка враховує системну модель конструктивної взаємодії державних органів у сфері науково-технічного розвитку та інновацій (далі – НТРІ) (підрозділ 1.3), пропонуємо перейти до визначення та аналізу чинників й умов, які обумовлюють і сприяють розумінню необхідності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор України. Водночас обґрунтуємо концептуальне бачення впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

Передусім вважаємо за необхідне зазначити, що впровадження ІКТ в аграрний сектор України досліджується як з позиції реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, так і з позиції реалізації державної політики розвитку аграрного сектора України (державної аграрної політики). Крім того,

реалізація державної політики розглядається у контексті державного управління. Таким чином, наші подальші дослідження будуть спиратися на методологію державного управління, нову парадигму адміністративного права та теоретичні напрацювання в галузі інформаційного права як правового фундаменту інформаційного суспільства, в якому пріоритетного значення набуває вирішення проблем впровадження ІКТ в будь-яку сферу суспільного життя, у тому числі у організаційно-правовому аспекті.

Вважаємо за доцільне підкреслити нашу позицію щодо необхідності застосування системного підходу для розв'язання будь-яких завдань державного управління, зокрема, в аграрному секторі України. Наприклад, В.Б. Авер'янов зазначає наступне: «Відомо, що виникнення та розвиток самої науки управління було тісно пов'язано з кібернетикою – найбільш універсальною наукою про системи управління взагалі. Звідси легко зрозуміти таку особливість державно-управлінських досліджень, як потреба активного застосування в них багатьох пізнавальних засобів системного підходу. Він виступає одним із провідних шляхів наукового пізнання суспільних явищ і як такий перебуває у стані початкового осмислення» [53, с. 12]. До речі, схожої позиції дотримувалися ще за радянських часів. Наприклад, В.В. Цветков, Л.П. Юзьков та інші дослідники, зокрема, зазначали, що для державно-управлінських досліджень засоби, методи системного підходу постають загальнометодологічною основою, сприяючи «більш глибокому проникненню у структурно-функціональний зміст управлінських явищ, їх багатограним зв'язкам між собою та оточуючим соціальним середовищем, діям різноманітних системоутворюючих факторів їх існування та розвитку» [53, с. 12]. Посилюючи таку позицію, В.Б. Авер'янов (що, наш погляд, є дуже конструктивною думкою), звертає увагу на надзвичайну важливість вказаних пропозицій, насамперед для юридичних досліджень державного управління, «оскільки в юридичній науці філософське осмислення саме державних явищ слабо вивчено» [53, с. 12]. Разом з тим, зваженою постає також наступна думка В.Б. Авер'янова: «Пізнавальні переваги системного підходу зовсім не означають, що у всіх випадках слушно розглядати кожний управлінський об'єкт із системних позицій. Без чіткого дослідницького

наміру, досягненню якого сприяє застосування саме системних поглядів, такий підхід сам по собі нічого цінного не дає» [53, с.12]. Таким чином, автору вдається системно представити (щонайменше, з двох сторін) значення розумного застосування системного підходу для удосконалення державного управління – як важливий та необхідний комплексний інструмент розв’язання будь-якої проблеми завдання теорії управління, але який має застосовуватися для вирішення чітко поставленого завдання, оскільки «трапляються випадки механічного застосування системних категорій до досліджуваних державно-правових явищ та процесів» [53, с. 13]. Також слід підкреслити, що значення системного підходу полягає не у можливості удосконалити дослідження певної системи, а у «системному розгляді деяких сукупностей елементів і зв’язків між ними, які дослідник відповідно до своїх завдань визначає саме як системи» [53, с. 13].

Нарешті, при проведенні наукового дослідження необхідно чітко розуміти сутність поняття «система» як базового у системному підході. Цілком погоджуємося з позицію В.Б. Авер’янова, який підкреслює наступне: «Найбільш суттєвим та визначальним атрибутом будь-якої соціальної системи є її цілісність. А це означає наявність інтегративного ефекту (його ще позначають як синергетичний, або емерджентний) взаємодії елементів системи, який не дорівнює результату простого підсумування дій цих елементів окремо один від одного» [53, с. 14]. Виходячи із цього, автор робить висновок про доцільність під час досліджень питань державного управління поняття «система» розуміти як «цілісне утворення з новими інтегративними якостями, що не властиві його компонентам окремо, а виникають завдяки їх взаємодії в системі» [53, с. 14].

Крім того, у роботі поділяється підхід, який запропоновано І.В. Арістовою у фундаментальному дослідженні щодо формування та реалізації державної інформаційної політики [55], відповідно до якого під реалізацією державної політики розуміється державне управління. Водночас державне управління – це цілісна система, єдність трьох складових: по-перше, суб’єкт управління; по-друге, об’єкт управління; по-третє, зв’язки між ними [55].

Ґрунтуючись на висновках, що отримані І.В. Арістовою, пропонуємо при визначенні концептуальних засад впровадження ІКТ в аграрний сектор України використовувати аналогічний підхід. Для цього необхідно пояснити наступні моменти. По-перше, система державного управління в аграрному секторі України, як єдність трьох елементів, складається із: 1) суб'єкта управління (передусім Міністерство аграрної політики та продовольства України); 2) об'єкта управління (аграрний сектор України); 3) зв'язків між ними. Разом з тим Міністерство аграрної політики та продовольства України (далі – Мінагрополітики України), як суб'єкт управління в цій системі, водночас входить як структурний елемент до складу іншої системи – системи державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, яка враховує системну модель конструктивної взаємодії державних органів НТРІ (входить до третього рівня структури цієї системи).

У роботі вважається за доцільне при визначенні цілісної системи державного управління аграрним сектором України враховувати системну модель конструктивної взаємодії [54], що дає змогу підкреслити пріоритетне значення рівня та якості взаємозв'язків між суб'єктом і об'єктом управління. Таким чином, ми пропонуємо підвищити значення рівня взаємозв'язків між суб'єктом та об'єктом управління цілісної системи державного управління аграрним сектором України. Вважаємо, що цей елемент системи (взаємозв'язок між суб'єктом та об'єктом управління) потребує окремої уваги, оскільки він гарантує якість та своєчасність обміну інформацією між суб'єктом та об'єктом управління (завдяки прямим та зворотним зв'язкам між ними). Розвиваючи нашу думку, зазначимо, що саме рівень, якість взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом управління визначає доцільність удосконалення як суб'єкта управління, так і об'єкта управління цілісної системи державного управління аграрним сектором України. Тобто, значне удосконалення суб'єкта управління втрачає цінність, якщо рівень взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом управління не знаходиться на аналогічному рівні. Такий саме висновок слід зробити й стосовно об'єкта управління. Узагальнюючи, підкреслимо актуальність необхідності ґрунтовного дослідження третього елементу цілісної

системи державного управління – взаємозв'язку між суб'єктом управління (Мінагрополітики України) та об'єктом управління (аграрним сектором України).

Таким чином, Мінагрополітики України (як провідний суб'єкт управління в системі державного управління аграрним сектором України) виконує також і функції забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій (постаючи елементом іншої системи). Отже, враховуючи необхідність виконання таких функцій, Мінагрополітики України, як суб'єкт системи державного управління аграрним сектором України, безпосередньо впливає на об'єкт управління (аграрний сектор України), реалізуючи, у тому числі, і завдання щодо здійснення функцій, які забезпечують реалізацію державної політики науково-технічного розвитку та інновацій. Водночас, в рамках структури системи державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ, Мінагрополітики України (постаючи суб'єктом управління в іншій системі – системі державного управління аграрним сектором України) забезпечує реалізацію державної політики науково-технічного розвитку та інновацій в аграрному секторі України. Саме з цих позицій ми пропонуємо розглядати цілісну систему державного управління аграрним сектором України (Мінагрополітики України – аграрний сектор України – зв'язки між ними). Разом з тим для виконання зазначених функцій з формування забезпечення реалізації державної політики НТРІ якість взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом управління набуває першочергового значення.

Визначившись з першою складовою (суб'єкт управління) цілісної системи державного управління аграрним сектором України, необхідно навести певні уточнення щодо визначення об'єкта управління. Звісно, йдеться про аграрний сектор України. Водночас доцільно визначити свою позицію щодо поняття «аграрний сектор України» та низки наступних понять: «агропромисловий комплекс», «аграрна сфера», «сільське господарство». Водночас підкреслимо, що у нашому дослідженні поняття «аграрний сектор», «аграрний сектор України», «аграрний сектор економіки України» вважаються синонімами. Отже, ґрунтуючись на положеннях роботи В.І. Курила [84], доходимо наступного висновку: поняття «аграрний сектор» та «агропромисловий комплекс» в останнє десятиріччя

вживаються як синоніми. Так, агропромисловий комплекс (далі – АПК) – це «абстрактне утворення, яке являє собою сукупність трьох груп галузей економіки держави: галузі, які виробляють машини, добрива і інші засоби виробництва для сільського господарства; саме сільське господарство; галузі, які забезпечують переробку, зберігання і реалізацію сільськогосподарської сировини і виготовленої продукції» [84, с. 62]. Водночас «аграрний сектор економіки України» визначається автором як «сектор економіки держави, який охоплює усі суб'єкти господарської діяльності України, незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, які виробляють сільськогосподарську продукцію і продукти її первинної переробки, та пов'язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації, що здійснюють розробку та реалізацію державної аграрної політики» [84, с. 63].

Надалі, аналізуючи поняття «аграрна сфера» та «сільське господарство», В.І. Курило зазначає, що «аграрна сфера» – це аграрний сектор економіки держави у взаємозв'язку із соціальною інфраструктурою сільської місцевості [84, с. 63]. Однак, як зазначає автор, «між аграрним сектором економіки і соціальною інфраструктурою сільської місцевості є щось спільне, спільні визначальні ознаки» [84, с.64]. До таких ознак автор відносить: по-перше, спільність території (як просторовий базис сільськогосподарського виробництва і проживання сільських мешканців); по-друге, єдність населення (сільські мешканці, як правило, зайняті у сільськогосподарському виробництві); по-третє, спільність соціально-трудоових інтересів сільського населення, оскільки вони безпосередньо зацікавлені у розвитку і сільськогосподарського виробництва, і соціальної інфраструктури сільської місцевості.

Тому, на думку науковця, «враховуючи виділені ознаки, поняття «аграрна сфера» є всеохоплюючим для сільської місцевості і включає у себе усі процеси людської життєдіяльності у сільській місцевості: як аграрно-виробничу, так і соціальну». Продовжуючи, В.І. Курило з'ясовує визначення поняття «сільське господарство» та підкреслює, що «воно традиційно усталене, під яким розуміють одну із головних галузей матеріального виробництва; вирощування сільськогосподарських культур і розведення сільськогосподарських тварин з метою

отримання продовольства і сировини для промисловості» [84, с. 64]. Нарешті, підсумовуючи дослідження понять «сільське господарство», «аграрний сектор», «аграрна сфера» та їх співвідношення, В.І. Курило зазначає, що «первинним поняттям є сільське господарство, яке розширюється за рахунок обслуговуючих і переробних галузей до аграрного сектора економіки, який у сукупності з соціальною інфраструктурою сільської місцевості складає аграрну сферу» [84, с. 64].

Погоджуючись з позицією В.І. Курило, узагальнимо, що поняття «аграрний сектор України» розуміється як єдність трьох елементів: 1) сільське господарство; 2) обслуговуючі галузі; 3) переробні галузі. Таке розуміння аграрного сектора України поділяється у нашій роботі та, виходячи із попередніх пропозицій, розуміється як об'єкт державного управління. Усвідомлюючи важливість наведеної вище класифікації аграрного сектора України, водночас вважаємо за можливе передусім дослідити його як об'єкт державного управління, використовуючи інші критерії класифікації. При цьому слід підкреслити, що класифікація – це могутній інструмент методології права, який допомагає упорядковувати за певними критеріями усю множину правових явищ та процесів, виявити типове, сутнісне і навпаки – випадкове, суб'єктивне у цих процесах та явищах. Разом з тим, для створення більш широкої перспективи та, відповідно, можливості більш системно підходити до питань удосконалення об'єкта державного управління (аграрний сектор України), вважаємо за можливе приєднатися до позиції І.В. Арістової щодо доцільності під час удосконалення об'єкта управління використовувати двоаспектний підхід: організаційно-структурний та функціональний. Структурний аспект дає змогу визначити та проаналізувати елементну структуру об'єкта управління; функціональний аспект – визначити, що «об'єктом управління є люди, відносини між якими здійснюються в інформаційній сфері» [55, с. 118]. Таким чином, як підкреслює І.В. Арістова, «двоаспектний підхід дозволяє розглянути національну інформаційну сферу не тільки як формально визначені організаційні структури, але і як суб'єктивну діяльність людей, їх усвідомлену поведінку» [55, с. 118]. Отже, аграрний сектор України як об'єкт державного управління, що нами досліджується, постає, завдяки двоаспектному підходу, як єдність формально

визначених структур (структурний аспект) та людського фактору – суб'єктивної діяльності людей, їх поведінки, взаємовідносин між собою (функціональний аспект).

Нарешті, третій елемент цілісної системи державного управління аграрним сектором України – взаємозв'язки між суб'єктом управління (передусім Мінагрополітики України) та об'єктом управління (аграрним сектором України). Очевидно, що якість управління будь-якої системи визначається рівнем, якістю взаємозв'язків між суб'єктом та об'єктом управління; іншими словами, своєчасними та оптимальними зв'язками між ними (прямими та зворотними). Не зайвим буде звернути увагу на те, що суттєвим чинником, який сприяє удосконаленню державного управління аграрним сектором України, є рівень та якість управлінських рішень. Водночас це залежить також і від якості взаємозв'язків між відповідними державними органами (суб'єктами державного управління), тобто, від якості взаємодії. Саме тому, у підрозділі 1.3 ми наполягали на необхідності застосування системної моделі конструктивної взаємодії у відносинах державних органів між собою (до речі, тема відносин державних органів із суспільством потребує окремого дослідження).

Враховуючи сучасний стан розвитку інформаційного суспільства, світових тенденцій розбудови глобального інформаційного суспільства, нарешті, прагнення до формування суспільств знань, обмін та якість інформації, якою обмінюються, постає одним із визначальних чинників, що обумовлюють рівень та якість державного управління, зокрема, аграрним сектором України. Разом із тим ці процеси цілком залежать від ступеня, рівня впровадження інформаційних та комунікаційних технологій у систему державного управління. Тобто, впровадження ІКТ на сьогодні є не лише інноваційним процесом (що, безумовно, дуже важливо), але й це необхідно для забезпечення національних інтересів України. Тому дискусія повинна йти не стільки навколо необхідності впровадження ІКТ у систему державного управління, скільки навколо необхідності розробки випереджальних заходів, які максимально сприяють забезпеченню національних інтересів. І завдання, що пов'язані з втіленням у життя сучасної української держави концепції, наприклад, електронного уряду, мають виходити на перший план загальної

державної політики України. На наше глибоке переконання, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему державного управління, зокрема аграрним сектором України, постає одним із найголовніших факторів щодо створення умов, необхідних і для розв'язання такого завдання.

Таким чином, у роботі відстоюється наступна теза: впровадження ІКТ в аграрний сектор України – це один із найголовніших факторів, що визначає рівень та якість третього елементу системи державного управління в аграрному секторі України – взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом управління, а отже, впливає на всю систему, яка досліджується. Варто зазначити, що І.В. Арістова свого часу також звертала увагу на роль та значення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, під час формування та реалізації державної інформаційної політики. Крім того, автор пропонує використання системного підходу: реалізація удосконалювання державного управління національною інформаційною сферою потребує нової технології організаційно-управлінських процесів. Аналіз показав, що методологічною основою цієї технології можуть поставати певні дослідження академіка В.М. Глушкова, відповідно до яких необхідно удосконалювати не тільки інформаційно-комунікаційні технології, але й те соціальне середовище, куди ці технології «вбудовуються» [55, с. 119]. На підставі зазначеного автор переконався у необхідності системного дослідження процесів державного управління, зокрема, національної інформаційної сфери. Очевидно, що використовуючи таке комплексне бачення, ми також дійшли висновку щодо важливого значення інформаційно-комунікаційних технологій не лише для забезпечення якісного взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом системи державного управління в аграрному секторі України, але й під час удосконалення безпосередньо суб'єкта та об'єкта управління цієї системи, адже це і є «соціальне середовище, куди ці технології «вбудовуються» [55, с. 119].

До речі, схожої думки (щодо необхідності системного дослідження процесів державного управління) дотримується і В.Б. Авер'янов, зазначаючи, що, «державне управління як суспільне явище, пов'язане з системою суспільних відносин не тільки безпосередньо через реальні управлінські процеси, що відбуваються з приводу

суспільного виробництва, але й опосередковано через свідомість, певні форми знань, різні управлінські доктрини, теорії й концепції» [53, с. 14]. Продовжуючи, автор робить висновок про вплив на формування управлінських відносин, нарівні з матеріальними чинниками, суспільної свідомості (передусім політико-правової та організаційно-управлінської). На підставі зазначеного В.Б. Авер'янов підкреслює наступне: «Все це робить зміст державного управління значною мірою юридично спеціалізованим, обумовлюючи першочергове значення таких пізнавальних об'єктів, як суспільні відносини, що складаються у сфері державного управління, та право як вирішальний засіб їх унормування й впорядкування» [53, с. 15].

Доповнюючи значення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, доцільно погодитися із точкою зору І.В. Арістової, що «саме інформаційно-комунікаційні технології допоможуть державі максимально наблизити надання своїх послуг до безпосереднього їх споживача – юридичних і фізичних осіб. У цьому разі і до центральних органів виконавчої влади не потрібно буде звертатися, бо все «вирішує» нова інформаційно-комунікаційна технологія і відповідні комп'ютерні бази даних» [55]. Розглядаючи проблему забезпечення конституційних прав громадян у їх відносинах з органами державної влади, автор підкреслює необхідність проведення правових та організаційних заходів щодо «інформаційної прозорості органів державної влади, надання державних послуг, зокрема, за допомогою автоматизованих інформаційних систем, сучасних мереж зв'язку» [55]. Продовжуючи, І.В. Арістова підкреслює, що впровадження адміністративної реформи, що «найскладнішим завданням другого етапу є усвідомлення держслужбовцями того факту, що державне управління – це служба сервісу для громадян» [55]. Тому автор пропонує до другого етапу адміністративної реформи «включити обов'язкове завдання – інформатизацію управлінської праці, створення і впровадження автоматизованих інформаційних систем та телекомунікаційних мереж» [55]. У нашій роботі такі пропозиції цілком поділяються та конструктивно використовуються.

Визначивши чинники й умови, які сприяють розумінню необхідності впровадження ІКТ в аграрний сектор України, пропонуємо надалі провести аналіз

нормативно-правових актів, що допоможе відобразити стан правового регулювання сучасних процесів удосконалення державного управління в аграрному секторі та ступінь правового забезпечення ролі й значення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення бажаного результату в аграрному секторі України. У зв'язку з цим доцільно нагадати, що розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики [1].

Аналізуючи основні засади державної аграрної політики (визначені ще у жовтні 2005 року), відповідно до Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [85], відмітимо їх спрямованість на розв'язання наступних завдань: 1) забезпечення сталого розвитку аграрного сектора національної економіки на період до 2015 року; 2) забезпечення системності та комплексності під час здійснення заходів з реалізації державної аграрної політики всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

На нашу думку, фундаментом гарантування системності та комплексності постає, серед іншого, вирішення трьох груп питань: 1) впровадження сучасної управлінської методології, яка допомагає подолати низку проблем державного управління як організаційного, так і правового характеру (дублювання функцій, застарілі методи управління, проблеми з реалізації норм права тощо); 2) впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, значення яких очевидно; 3) впровадження національної ідеології сприяння підвищенню рівня правової, інформаційної культури населення України.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [85] удосконалення системи державного управління, ефективне поєднання загальнодержавної і регіональної політики в аграрному секторі постає одним із пріоритетів державної аграрної політики України. Відповідно, серед шляхів реалізації основних пріоритетів державної аграрної політики, згідно зі ст. 4 цього Закону, визначено основні напрями, що сприяють удосконаленню системи державного регулювання в аграрному секторі та

ефективному поєднанню загальнодержавної і регіональної політики в аграрному секторі, серед яких наступні. По-перше, реформування системи органів виконавчої влади, що здійснюють державне регулювання аграрного сектора, шляхом перегляду та чіткого розмежування їх повноважень і запровадження прямої підпорядкованості, починаючи з районного рівня, наближення її до стандартів Європейського Союзу. По-друге, спрямування діяльності органів виконавчої влади на посилення стратегічного аналізу, прогнозування та моніторингу, інспекційних і контрольних функцій.

Надалі, 10 вересня 2007 року, на виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 року № 653-р «Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [16], наказом Міністерства аграрної політики України (Міністерство аграрної політики та продовольства України – Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1080), було затверджено План заходів розвитку інформаційного суспільства в агропромисловому комплексі України на 2007–2015 роки [86]. Серед запланованих заходів визначимо, зокрема, наступні: 1) брати участь у розробці нормативно-правових документів з питань розвитку інформаційного суспільства в агропромисловому комплексі України; 2) запровадити в Мінагрополітики системи електронного документообігу та електронного цифрового підпису; 3) забезпечити розвиток та функціонування Національної системи конфіденційного зв'язку в агропромисловому комплексі; 4) забезпечити розвиток галузевої інформаційно-аналітичної системи агропромислового комплексу тощо.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 [87] була затверджена Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року (далі – Програма). Важливо, що серед причин виникнення проблем у аграрному секторі України, а саме, існування складної економічної і соціальної ситуації на селі визначено, зокрема, недостатній рівень стимулювання впровадження інноваційних технологій та інвестицій в агропромислове виробництво. Крім того, у Програмі окреслені шляхи і способи вирішення існуючих

проблем. Так, розвиток соціальної сфери села та аграрного сектора забезпечується шляхом: 1) здійснення чіткого розмежування функцій і повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері розвитку сільських територій; 2) інноваційно-інвестиційного зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектора, впровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій; 3) удосконалення системи управління в аграрному секторі; 4) створення інформаційно-комунікативної мережі; 5) забезпечення сільського населення загальнодоступними телекомунікаційними послугами, комп'ютеризації сільських рад та вільного доступу до Інтернету; 6) створення нормативно-правової бази та системи автоматизованого ведення державного земельного кадастру.

Також у процесі виконання Програми формується інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства, яка забезпечується шляхом, зокрема: 1) розвитку ринку інноваційної продукції; 2) створення інноваційних парків на базі існуючих аграрних науково-дослідних установ та навчальних закладів. А реалізація пріоритетних напрямів передбачає фінансування інноваційних науково-дослідних розробок та їх матеріально-технічного забезпечення.

Окреме місце у Програмі займають питання удосконалення та реформування системи управління в аграрному секторі. Так, удосконалення та реформування системи управління в аграрному секторі передбачає, зокрема, наступне. По-перше, концептуальне визначення та моделювання стратегії трансформаційного розвитку агропромислового потенціалу України на основі запровадження інноваційних управлінських інструментів. По-друге забезпечення підготовки до масштабного цільового проекту реформування системи управління агропромисловим потенціалом України з метою формування потужного і конкурентоспроможного агроіндустріального комплексу. По-третє, вирішення питань щодо формування науково-методичної, інституціональної, нормативно-технологічної, нормативно-правової та професійної бази для створення системи інформаційного забезпечення управління аграрним сектором економіки, що відповідає сучасним міжнародним стандартам.

Визначено також і критерії, що повинні забезпечити перехід до якісно нової сучасної системи управління, серед яких: 1) запровадження моделі, яка раціонально поєднує державну і недержавну форму управління у тісній взаємодії з практичним менеджментом на рівні окремих галузей і підприємств; 2) чіткий та збалансований розподіл функцій, повноважень та відповідальності між органами управління, що сприятиме системності й результативності позитивних економічних процесів у виробничій сфері і в соціальному розвитку сільських територій; 3) створення системи управління надійними програмними інформаційно-комунікаційними засобами і технологіями, що дасть змогу оперативно і високоякісно здійснювати за всіма напрямками процеси підготовки, прийняття, виконання та коригування управлінських рішень на різних рівнях управління і господарської діяльності. А удосконалення методів управління передбачає створення системи моніторингу в різних сферах управління з високим рівнем достовірності, оперативності та уніфікованості інформаційних потоків.

Підкреслимо також, що у п. 4.5. (перехід до високоефективного аграрного та аграрно-переробного виробництва) документа «Україна 2020: Стратегія національної модернізації» [28] одним із головних напрямів визначено розроблення основних засад системи управління агроіндустріальним комплексом України з метою започаткування формування більш ефективної моделі управління аграрним сектором.

Аналізуючи положення Закону України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» від 5 жовтня 2006 року (набув чинності з 1 січня 2008 року), варто навести положення ст. 23, в якій закріплюються норми щодо інформаційного забезпечення системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу. Так, інформаційне обслуговування системи інженерно-технічного забезпечення організовує спеціально уповноважений орган виконавчої влади з інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу наступним шляхом. По-перше, формування єдиного інформаційного простору з власними засобами інформатизації, створення інформаційно-консультативних та дорадчих служб з базами даних про технічні засоби для

агропромислового комплексу, запасні частини й агрегати до них, про їх виробників, технологічну належність, технічну, екологічну, економічну та іншу характеристики, ціну. По-друге, поширення об'єктивної інформації щодо нових технічних засобів і технологій, ефективних форм технологічного і технічного сервісу з використанням засобів масової інформації та проведення ярмарок, виставок, інших форм пропаганди. По-третє, випуску каталогів нових технічних засобів для агропромислового комплексу, рекомендацій з їх використання, впровадження інноваційних технологій виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції.

Нарешті, вагоме місце посідають положення Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки (далі – Програма), затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 року № 439 [88]. У Програмі підкреслюється, що однією з основних проблем реалізації державної інноваційної політики та забезпечення переходу на інвестиційно-інноваційну модель розвитку економіки є неналежне інформаційно-аналітичне супроводження зазначеного процесу, а також відсутність системи моніторингу стану інноваційного розвитку економіки. Для ефективної реалізації державної інноваційної політики необхідно перейти на принципово новий рівень її інформаційно-аналітичного забезпечення та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки. Тобто, об'єднання інформаційних ресурсів, з використанням яких відображаються стан, умови, особливості та перспективи провадження інноваційної діяльності в Україні, та створення на цій основі аналітичної системи, здатної забезпечити об'єктивне оцінювання інноваційного розвитку економіки.

Досягнення результатів, відповідно до Програми, дадуть змогу: 1) сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності економіки; 2) удосконалити механізм надання державної підтримки та стимулювання інноваційної діяльності; 3) підвищити рівень взаємодії між центральними та місцевими органами виконавчої влади, заінтересованими установами і громадськими організаціями, підприємствами та іншими суб'єктами інноваційного процесу; 4) підвищити науковий рівень

обґрунтування підходів до формування й реалізації державної інноваційної політики; 5) створити умови для широкого доступу громадськості до обговорення питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією державної інноваційної політики; 6) сприяти поширенню інформації про мету та завдання державної інноваційної політики, результати її реалізації та роль у соціально-економічному розвитку країни; 7) визначити пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності; 8) удосконалити нормативно-правову базу з питань інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки, зокрема забезпечити її гармонізацію з відповідними нормами міжнародного права.

Дослідження відповідних положень зазначених вище нормативно-правових актів України допомогло усвідомити, що на сьогодні існує певна нормативно-правова база, яка може поставати правовим підґрунтям для реалізації запропонованих у роботі концептуальних положень впровадження ІКТ в аграрний сектор України. Водночас виникає нагальна потреба у систематизації існуючих нормативно-правових актів, які постають складовими різноманітних галузевих законодавств (передусім адміністративно-правового, аграрного, земельного, інформаційного). Доцільність такого кроку обумовлюється тим, що в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні динамічно виникають нові суспільні відносини, деякі змінюються або припиняються, а це, у свою чергу, вимагає їх належного та своєчасного правового регулювання, врахування взаємодії і взаємовпливу різних галузей права та законодавства України.

Вважаємо за можливе акцентувати увагу на необхідності передусім здійснення інкорпорації нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою регулюють суспільні відносини, що виникають з приводу розбудови інформаційного суспільства, впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, удосконалення державного управління в аграрному секторі України, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та діяльності переробної та харчової галузі, використання державного земельного кадастру, реалізації прав громадян, що мешкають на сільській території, на отримання інформаційних та

комунікаційних послуг тощо. Погоджуючись з позицією І.В. Арістової щодо існування як чистих, так і змішаних суспільних відносин (правовідносин відповідно), слід зазначити, що систематизація (на рівні інкорпорації) за наведеними вище критеріями дасть змогу спростити процес правозастосування відповідними суб'єктами державного управління в аграрному секторі. Вважаємо, що така пропозиція може також вважатися однією із концептуальних засад впровадження ІКТ в аграрний сектор України (у організаційно-правовому аспекті).

У роботі також відстоюється позиція, що впровадження ІКТ в аграрний сектор України має здійснюватися за допомогою відповідного організаційно-правового механізму, концептуальне бачення якого базується на конструктивному використанні положень щодо національної інноваційної системи [50]. Нагадаємо, що національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення й застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [50].

Вважаємо, що структура національної інноваційної системи, а саме: підсистема державного регулювання; підсистема освіти; підсистема генерації знань; підсистема інноваційної інфраструктури; підсистема інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів; підсистема виробництва (визначення яких наведено у підрозділі 1.2. роботи) може бути корисною під час формування моделі організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України. Дослідження такої моделі спеціально буде проведено у другому розділі монографії. До того ж, варто підкреслити, що організаційно-правовий механізм впровадження ІКТ в аграрний сектор України доцільно розглядати як невід'ємну складову програмно-цільового механізму реалізації пріоритетних завдань в інноваційній сфері. До речі, останній механізм розглядається у Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки [51] у контексті необхідності реалізації системного підходу в управлінні інноваційним розвитком, інформатизацією суспільством.

Узагальнюючи проведені дослідження концептуальних засад впровадження ІКТ в аграрний сектор України, зазначимо наступне. По-перше, для визначення чинників та умов, що зумовлюють необхідність впровадження ІКТ в аграрний сектор України, слід виходити, застосовуючи положення системного підходу.

По-друге, завдяки системному підходу ми отримуємо можливість комплексно проаналізувати процес впровадження ІКТ в аграрний сектор України, виходячи із положень теорії державного управління, тобто, аналізуючи впровадження ІКТ у цілісну систему державного управління аграрним сектором, що складається із трьох елементів: 1) суб'єкт управління (передусім Мінагрополітики України); 2) об'єкт управління (аграрний сектор України); 3) взаємозв'язки між суб'єктом та об'єктом управління.

По-третє, ґрунтуючись на положеннях системного підходу, було проаналізовано три елементи цілісної системи державного управління аграрним сектором України. Визначено відповідну роль суб'єкта управління (Мінагрополітики України) у процесі забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, зокрема, в аграрному секторі України. Проведено порівняльний аналіз різних понять для з'ясування сутності поняття «аграрний сектор України» як об'єкта цілісної системи державного управління аграрним сектором України. У роботі підкреслено значення третього елементу цілісної системи державного управління аграрним сектором України – взаємозв'язків між суб'єктом та об'єктом управління та запропоновано проведення ґрунтовних досліджень, присвячених цьому аспекту.

По-четверте, підкреслено, що взаємозв'язок між суб'єктом та об'єктом управління (цілісної системи державного управління аграрним сектором України) доцільно удосконалювати, спираючись на системну модель конструктивної взаємодії (запропоновану ще у підрозділі 1.3). По-п'яте, акцентовано увагу, що рівень та якість взаємозв'язку (прямих та зворотних зв'язків між суб'єктом та об'єктом управління) обумовлює, в свою чергу, якість, своєчасність управлінських рішень. Разом з тим якість та своєчасність управлінських рішень визначається рівнем та якістю інформації, яка обмінюється між суб'єктом та об'єктом управління.

Роль ІКТ у цьому процесі – забезпечити оперативність процесу обміну інформацією між суб'єктом та об'єктом управління на належному рівні, водночас, виключаючи будь-які можливості «інформаційного шуму, перешкод», що можуть виникнути у процесі обміну інформацією. Таким чином, впровадження ІКТ в аграрний сектор України забезпечує: а) якість та своєчасність обміну інформації між суб'єктом та об'єктом управління; б) якість та належний рівень взаємозв'язків (як третього елементу системи) між суб'єктом та об'єктом управління системи державного управління аграрним сектором України.

По-шосте, проведено нормативно-правовий аналіз, що дає змогу переконатися у прагненні держави визначити та створити необхідні умови для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій як необхідного засобу забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, так і засобу удосконалення системи державного управління аграрним сектором України. Запропоновано здійснити інкорпорацію відповідних нормативно-правових актів із різних галузевих законодавств. По-сьоме, обґрунтовано необхідність розробки моделі організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України та запропоновано концептуальні засади її створення.

Таким чином, концептуальні засади впровадження ІКТ в аграрний сектор України виходять із необхідності: забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій у аграрному секторі України; удосконалення системи державного управління аграрним сектором України, передусім у адміністративно-правовому та організаційному аспектах; забезпечення прав громадян України, що мешкають у сільській місцевості, на отримання інформаційних та комунікаційних послуг. Це означає, що концептуальні засади впровадження ІКТ в аграрний сектор України враховують як технологічний, так і соціальний аспекти.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНИЙ СЕКТОР В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Організаційно-правовий механізм впровадження ІКТ в аграрний сектор України: сутність, модель, структура та загальна характеристика

Спираючись на наукові висновки та напрацювання попереднього етапу дослідження, можна впевнено стверджувати, що результативне впровадження ІКТ у будь-які сфери суспільного життя нашої країни, в тому числі й у вітчизняний аграрний сектор, потребує вироблення такого механізму здійснення та координації цієї діяльності, який дасть змогу «...реалізувати пріоритет прогресивних, поступальних починань в еволюції суспільства...», знизити «...процеси наростання нерівності та інших негативних наслідків глобальної інформатизації» [89, с. 37]. Відтак, подальший науковий пошук буде зосереджено саме на з'ясуванні природи вказаного механізму, визначенні його складових елементів і виявленні взаємозв'язків поміж ними. Причому, з огляду на логіку даної монографічної роботи, механізм впровадження ІКТ у національний аграрний сектор переважно розглядатиметься «...в рамках організаційно-правового підходу, так би мовити... з позицій юридичної науки, в аспекті інформаційного права, під управлінським кутом зору» [90, с. 90].

Перш ніж перейти до розв'язання поставленого наукового завдання слід зазначити, що термін «механізм» доволі часто зустрічається у спеціальній літературі. Зокрема, у працях юридичного спрямування активно використовуються такі категорії, як «державно-правовий механізм», «економіко-правовий механізм», «механізм правового регулювання», «механізм адміністративно-правового регулювання» та «організаційно-правовий механізм» тощо [53; 91–105]. Разом із тим проведений історіографічний аналіз виявив істотну кількість правничих робіт,

автори котрих, активно оперуючи вказаними термінологічними утвореннями, не наводять стосовно них жодних роз'яснень і визначень¹.

Відтак, розглянемо особливості найбільш усталених галузевих трактувань поняття «механізм». Наприклад, у теорії держави та права застосовується дефініція «механізм держави», яка включає цілісну ієрархічну систему державних органів, що здійснюють державну владу, а також установ, підприємств, за допомогою яких виконуються завдання і функції держави. Структуру механізму держави становлять: апарат держави, державні підприємства, державні установи та інші державні організації [103, с. 517; 104, с. 87]. У свою чергу, під державним апаратом розуміється «...частина механізму держави, яка являє собою систему всіх державних органів, які наділені владними повноваженнями для здійснення завдань та функцій держави, за допомогою яких практично здійснюється державна влада... У найбільш абстрактній, загальній формі структура державного апарату може бути представлена таким чином: а) органи законодавчої влади... б) органи виконавчої влади... в) органи судової влади... г) правоохоронні органи...» [96, с. 119–121]. При цьому академік Національної академії правових наук України професор О.Ф. Скакун наголошує, що нерідко в «...літературі можна зустріти ототожнення «механізму» і «апарату» держави. Тим часом поняття механізму держави ширше за поняття державного апарату за складом і структурою. Механізм держави, по суті, є апаратом у дії, у функціонуванні – із усіма зв'язками, що існують і виникають між його частинами... Механізм держави має розглядатися не як проста сукупність складових його елементів (державних органів, організацій, установ), а як система цих елементів, функціонально сумісних, узгоджених між собою і системою в цілому, котрі перебувають у постійному відновленні з метою підтримання своєї основної функції – управління» [104, с. 87–89].

У цьому контексті доречним буде:

– по-перше, розкрити значення терміна «управління», а також одного з його різновидів – «соціального управління». Професор С.Г.Стеценко, орієнтуючись на

¹ Див.: Електронна бібліотека авторефератів дисертацій [Електронний ресурс] / Інтернет-сторінка Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – 2011. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/eb/ard.html>

сьогоднішній стан науки про управління, визначає першу категорію як «...цілеспрямований вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою створення ефективно функціонуючої системи та досягнення необхідних результатів» [105, с. 44–45]. У свою чергу, професор Ю.П. Битяк зазначає, що в «...найзагальнішому плані соціальне управління, управління суспільством в цілому можна розуміти як механізм організації громадських зв'язків, що здійснюються всіма державними органами, незалежно від конкретного призначення, органами місцевого самоврядування, а також об'єднаннями громадян» [93, с. 6]. Виходячи зі змісту другої дефініції, «соціальне управління» можна розподілити на «державне управління» та «громадське управління» тощо [105, с. 46];

– по-друге, навести позицію вітчизняного дослідника В.В. Конопльова щодо розмежування понять «механізму управління» та «процесу управління»: «...різниця між механізмом та процесом управління полягає у тому, що якщо перший характеризує основоположні (фундаментальні) засади системи управління, зокрема, його мету, принципи, завдання, функції та методи, тобто управління в статистиці, то процес управління характеризує його динаміку, а саме його стадійність» [98, с. 15–16].

Засновуючись на розглянутих вище науково-теоретичних висновках О.Ф. Скакун, такий «статичний» підхід до тлумачення «механізму управління» може розцінюватися як доволі дискусійний. З урахуванням вищезазначених міркувань та з огляду на той факт, що саме адміністративне право «...розглядають як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини в сфері державного управління», а також «...неуправлінські відносини між державними і недержавними публічно-владними органами, з одного боку, і підвладними керованими об'єктами – з іншого... щодо забезпечення згаданими органами необхідних умов для ефективної реалізації належних приватним особам прав, свобод і законних інтересів», доцільно перейти до з'ясування особливостей поширеного серед учених-адміністративістів поняття «механізму адміністративно-правового регулювання» [53, с. 27–28; 93, с. 19].

Так, українські науковці І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова тлумачать указану категорію як «...сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких справляється вплив на відносини, що виникають в процесі здійснення виконавчої влади...», та включають до її структури наступні елементи: 1) норми адміністративного права; 2) адміністративно-правові відносини; 3) акти тлумачення норм адміністративного права [94, с. 20–21].

Базуючись на здобутках загальної теорії держави та права, схожу дефініцію надають Н.О. Армаш, С.В. Ващенко, Т.О. Коломоєць, Ю.В. Пирожкова, С.Г. Стеценко і ряд інших учених: «Механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права» [91, с. 13]. Проте складові частини цього механізму вже деталізуються інакше: «В механізмі адміністративно-правового регулювання прийнято виділяти органічні та функціональні складові. Органічними складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання слід вважати ті, що визначають суть самого явища механізму адміністративно-правового регулювання, тобто без яких не може відбуватися сам механізм. Функціональними складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання є ті, що значною мірою впливають на механізм адміністративно-правового регулювання і не є обов'язковими його елементами» [91, с. 13–14].

Слід зазначити, що органічними складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання постають: 1. Норми права – загальнообов'язкові правила поведінки, встановлені з метою регулювання суспільних відносин. 2. Акти реалізації норм права – процес фактичного втілення в життя приписів правових норм через поведінку суб'єктів адміністративного права. 3. Правові відносини – вольові суспільні відносини, що виникають на основі норм права.

Водночас, функціональними складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання є:

1. Юридичний факт – це конкретні життєві обставини, з якими пов'язані виникнення, зміна та припинення адміністративно-правових відносин. Самі по собі норми адміністративного права не діють, вони активізуються лише тоді, коли настають необхідні для їхньої дії життєві обставини.

2. Правова свідомість суб'єктів адміністративно-правового регулювання – система відображення правової дійсності у поглядах, почуттях, уявленнях людей про право. Правова свідомість складається з: а) правової психології; б) правової поведінки.

3. Законність – правовий режим суспільного життя, який характеризується неухильним дотриманням норм права всіма суб'єктами правових відносин. Законність сприяє якісному здійсненню державного управління. Для громадян законність являє собою засіб, за допомогою якого вони захищаються від порушення своїх прав, свобод і законних інтересів.

4. Акти тлумачення норм права – процес, спрямований на встановлення змісту норм права з метою їх правильної реалізації. Як офіційне, так і неофіційне тлумачення норм права значною мірою впливає на функціонування механізму адміністративно-правового регулювання, оскільки належне тлумачення – одна з умов правильної реалізації норм права, яка, в свою чергу, приводить до регулювання відповідних суспільних відносин.

5. Акти застосування норм права – прояв владного веління компетентних державних органів, спрямований на забезпечення умов реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників адміністративно-правових відносин [91, с. 13–14].

З приводу визначення «четвертої функціональної складової частини механізму адміністративно-правового регулювання» – «актів тлумачення норм права» – необхідно зробити суттєве зауваження. Теорією держави та права поняття «тлумачення норм права» (або ж «інтерпретація норм права») трактується як «розумова інтелектуальна діяльність» певного суб'єкта, що пов'язана «зі встановленням їх точного значення (змісту)» [104, с. 404]. Побіжно виділяється «офіційне тлумачення», а саме: «...роз'яснення змісту і мети правових норм, яке сформульовано в спеціальному акті уповноваженим органом у рамках його

компетенції і має юридичне обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються. Наприклад, правом офіційного тлумачення Конституції України наділений лише Конституційний Суд України. Його тлумачення є загальнообов'язковим, легальним (узаконеним)» [104, с. 408]. Відповідно, «акт офіційного тлумачення норм права (інтерпретаційно-правовий акт) – це акт-документ, який містить роз'яснення змісту і порядку застосування правової норми, сформульоване уповноваженим органом у рамках його компетенції, і має обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються» [104, с. 412–413]. Таким чином, з урахуванням досягнень науки теорії держави та права ототожнення «актів тлумачення норм права» із «процесом» постає дещо нелогічним.

Повертаючись до досліджуваної концепції «механізму адміністративно-правового регулювання», додамо, що «в площині функціонування» останній характеризується як процес, що складається з певних стадій:

«I. Регламентация суспільних відносин (розробка та прийняття правових норм, які формулюють правила поведінки для учасників суспільних відносин). На цій стадії відбувається правотворча діяльність компетентних державних органів зі створення правових норм і нормативно-правових актів...

II. Виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Тут відбувається процес переходу від загального до конкретного, від загальних приписів правових норм до конкретної моделі поведінки того чи іншого суб'єкта адміністративного права. «Пусковим моментом» у цьому випадку є юридичний факт (фактичний склад). У рамках цієї стадії відбувається деталізація, уточнення загальних правил поведінки відповідно до конкретної ситуації.

III. Реалізація (фактичне використання) суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. На цій стадії фактично втілюються в життя приписи норм адміністративного права в реальну поведінку того чи іншого суб'єкта адміністративного права...

Проводячи паралелі між стадіями механізму адміністративно-правового регулювання та його органічними складовими частинами (норми права, акти реалізації норм права, адміністративно-правові відносини), необхідно зазначити

таке. Спершу виникає норма адміністративного права, яка встановлює певне правило поведінки, далі суб'єкт адміністративного права реалізує вказану норму права (через дотримання, виконання, використання чи застосування), і, насамкінець, виникають відповідні правові відносини» [105, с. 67–68].

Відаючи належне авторам вищерозглянутих доктринальних розробок, а також визнаючи засадниче значення їх результатів для вироблення механізму впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор, слід звернутися до наступного твердження видатного російського вченого І.Л. Бачило: «Під впливом інформатизації й інших напрямів глобалізації доволі суттєво змінюються самі інститути держави та права. В них відбуваються такі зрушення, котрі значною мірою знижують ефективність звичних механізмів організації та регулювання суспільних відносин» [89, с. 262].

З урахуванням окресленої тенденції цілком доцільним постає дослідження здобутків інформаційно-правової науки стосовно генези поняття «механізму» та пов'язаних із ним категорій. Особливо слід виділити напрацювання фахівців даної галузі права у сфері інформаційної безпеки [89, с. 41; 101, с. 1–2; 106, с. 25–26]. Так, професор Б.А. Кормич, визначаючи місце інформаційної безпеки в системі діяльності держави з виконання своїх функцій, зважає на те, «...що на сучасному етапі виникає необхідність розглядати в комплексі предмет і зміст діяльності держави та засоби і способи, що її забезпечують. Це означає перехід від використання поняття функція держави до такого поняття, як державна політика, оскільки поняття функції держави розкриває лише одну з складових державної політики» [100, с. 134].

Змістовний аспект політики інформаційної безпеки, як і державної політики в цілому, характеризується її організаційним та регулятивно-контрольним спрямуванням. Вона є певним способом досягнення цілей держави, а також може реалізується в процесі діяльності як органів державної влади, так і недержавних інституцій. Загалом, автором виділяється три основні способи реалізації зазначеної політики:

1) створення нормативно-правових актів, що регулюють відповідні суспільні відносини в інформаційній сфері, встановлюють правила поведінки та відповідальність суб'єктів інформаційних правовідносин;

2) створення нових державних інституцій або розширення компетенції існуючих щодо розв'язання завдань підтримання інформаційної безпеки;

3) застосування в процесі діяльності державних інституцій конкретних, встановлених правовими нормами, засобів і шляхів державного впливу на інформаційну сферу [99; 102, с. 80].

Таким чином, із правової точки зору «...існує певний механізм формування і реалізації державної політики в сфері інформаційної безпеки, який представляє собою впорядковану сукупність інститутів держави, задіяних у процесі формування і реалізації політики інформаційної безпеки, внутрішні та зовнішні ролі і відносини якої регулюються системою правових норм та принципів», а саме «державно-правовий механізм інформаційної безпеки» [100, с. 380–381].

Цей механізм складається з трьох взаємопов'язаних елементів. «По-перше, це сукупність державних інституцій, задіяних у процесі формування і реалізації політики інформаційної безпеки, тобто інституціональний механізм інформаційної безпеки. По-друге, це сукупність ролей та відносин, передусім правових, що виникають при проведенні політики інформаційної безпеки, та специфічні форми і методи діяльності суб'єктів політики інформаційної безпеки. І, по-третє, це ієрархічна сукупність правових норм та принципів, яка регулює зміст та процес проведення політики інформаційної безпеки. Останні два елементи складають правовий механізм інформаційної безпеки» [102, с. 80].

Необхідно зазначити, що термін «механізм» зустрічається не лише у науковій літературі, але й у нормах чинного законодавства України². Відтак, зосередимося на вивченні нормативно-правових актів, якими врегульовано суспільні відносини в інформаційній сфері та юридично конкретизовано досліджувану категорію. З таких позицій передусім потребують аналізу положення Закону України «Про Основні

² Див.: Законодавство України: база даних [Електронний ресурс] / Веб-сайт Верховної Ради України. – 2011. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1#Find>

засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Наразі в його IV розділі надається визначення організаційно-правових основ розвитку інформаційного суспільства в Україні, які об'єднують: 1) інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення; 2) відповідні об'єднання громадян; 3) механізми інтеграції України у світовий інформаційний простір; 4) механізми реалізації Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [1].

Зупинимося докладніше на з'ясуванні сутності третьої та четвертої складової. Стосовно першої законодавець наголошує: «Для забезпечення реалізації Основних засад визначальне значення має політика міжнародної співпраці України та її участь у розвитку глобального інформаційного суспільства. Ця співпраця має здійснюватися з метою узгодження стратегій розвитку інформаційного суспільства, сприяння в реалізації універсального підходу до спільних дій, зменшення цифрової та інформаційної нерівності». Побіжно у п. 3 розділу IV зазначається, що для розв'язання вказаних завдань необхідно: «...розширити співпрацю з провідними міжнародними організаціями з розвитку інформаційного суспільства в рамках міжнародних договорів України щодо науково-технічного співробітництва та міжнародної технічної допомоги; ...забезпечити інтеграцію освіти, науки і культури України в глобальний культурний, освітній, науково-технічний інформаційний простір; ...реалізувати в рамках міжнародних договорів України спільні проекти, які забезпечують інтеграцію України в глобальний інформаційний простір; ...сприяти розвитку партнерських відносин між державним і приватним секторами економіки в контексті розбудови інформаційного суспільства відповідно до Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй» [1].

У свою чергу, серед «механізмів реалізації Основних засад» (четверта складова) називаються: «...планування соціально-економічного розвитку України з урахуванням потреб розвитку інформаційного суспільства із зазначенням очікуваних результатів такого розвитку; розробка та прийняття відповідних державних програм для забезпечення завдань розвитку інформаційного суспільства в Україні; ...забезпечення громадської дискусії щодо засад формування

інформаційного суспільства в Україні з метою доведення до населення прагнень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектора економіки, об'єднань громадян щодо розвитку інформаційного суспільства як визначального чинника економічного і суспільного розвитку; ...активна міжнародна співпраця з питань інформаційного суспільства; ...гармонійне поєднання можливостей органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектора економіки; ...фінансування загальнодержавних програм, державних цільових програм з впровадження ІКТ, соціально важливих проектів, таких як забезпечення доступу до ІКТ у сільській місцевості, а також у важкодоступних районах; ...координація розробки та реалізації загальнодержавних програм, державних цільових програм та бізнес-проектів з метою зменшення інвестиційних ризиків, зниження операційних витрат; ...сприяння діяльності спеціалізованих бізнес-інкубаторів, технопарків, центрів високих інформаційних технологій та інших інноваційних структур з ІКТ» [1, п. 4 розд. IV].

На підставі викладеного можна зробити наступний висновок. У даному нормативно-правовому акті законодавець під механізмами, скоріше за все, має на увазі відповідні напрями розвитку або ж напрями діяльності, використовуючи поняття «механізм» як їх синонім. Відтак, очевидною постає фактична невизначеність самих понять «механізми інтеграції України у світовий інформаційний простір» та «механізми реалізації Основних засад». Завершуючи на цьому розгляд Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, слід зазначити, що, на наш погляд, таке вільне використання законодавцем цих основоположних понять не сприяє належному врегулюванню суспільних інформаційних відносин і потребує іншого, більш виваженого з наукової точки зору підходу.

Спираючись на отримані наукові результати та висновки, доречно сформулювати власну концепцію визначення механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор. Із урахуванням особливостей монографії охарактеризуємо його як організаційно-правовий механізм впровадження (далі – ОПМВ) ІКТ в аграрний сектор України.

При цьому для визначення складу ОПМВ синтезуємо три підходи, відображені у національному законодавстві. Перший із них використовує положення Концепції розвитку національної інноваційної системи (підрозділи 1.3, 1.4 монографії). Другий підхід враховує внутрішню структуру однієї з уже розглянутих частин організаційно-правових основ розвитку інформаційного суспільства в Україні, а саме: інституційне, організаційне, ресурсне забезпечення [1]. Третій підхід відповідає закріпленню у Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої Указом Президента України від 22 липня 1998 року за № 810, напрямом здійснення адміністративної реформи, серед яких: 1) створення нової правової бази, що регламентуватиме державне управління в Україні; 2) формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління; 3) кадрове забезпечення нової системи державного управління; 4) зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ забезпечення системи державного управління; 5) наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формування механізмів наукового інформаційного моніторингу її функціонування [93, с. 21; 107].

Таким чином, у монографії пропонується для введення у науковий обіг, подальшого обговорення, обґрунтування та дослідження нова категорія ОПМВ, що включає в якості складових частин:

– *по-перше*, інституційне забезпечення – різнорівневу систему державних і громадських інституцій, задіяних у процесі впровадження ІКТ в аграрний сектор України. Як бачимо, ця система виходить за межі функціонування вищерозглянутого державного механізму, що об'єднує виключно апарат держави та державні підприємства, установи й організації. Крім того, в подальшому дослідженні необхідно враховувати й іншу властивість інституційного забезпечення ОПМВ, що впливає з широкого та вузького розуміння останнього. Відповідно до висунутої гіпотези (яка буде перевірятися у п. 2.3), перше передбачає широке тлумачення інституційного забезпечення, при якому до його складу включаються не лише органи державного управління аграрним сектором (зокрема, Міністерство аграрної політики та продовольства України, а також необхідні профільні служби,

агенції тощо – вузьке тлумачення), але й органи державного управління у сфері науко-технічного розвитку та інновацій (зокрема, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України, Державний інститут науково-технічної та інноваційної експертизи, Український державний центр науково-технічної та інноваційної експертизи, Українська державна інноваційна компанія тощо), які постають невід’ємними складовими (що тісно взаємодіють) відповідного системного утворення (див. підрозділ 1.3). Проте у межах даної роботи акцентується увага на другому – вузькому, так би мовити «профільному», трактуванні інституційного забезпечення, а отже – і на вузькому тлумаченні організаційно-правового механізму;

– *по-друге*, правове забезпечення – систему нормативно-правових актів, які закріплюють цілі, завдання, функції, принципи діяльності вищевказаних інституцій, а також їх повноваження та відповідальність. У монографії розглядатимуться дві складові правового забезпечення зазначеного механізму. Перша складова – це нормативно-правові акти, які встановлюють порядок утворення та правовий статус тих органів державної влади, що входять до складу інституційного забезпечення у вузькій інтерпретації. Друга складова – це законодавчі та підзаконні акти, в яких, наприклад, містяться програми розвитку аграрного сектора, розбудови інформаційного суспільства та розвинення інноваційної інфраструктури, або ж інші нормативно-правові документи, в яких визначаються шляхи вдосконалення державного управління аграрним сектором тощо;

– *по-третьє*, організаційне забезпечення – охоплює механізми та процеси соціального управління (державного, громадського, міжнародного). Виходячи з означених у попередніх пунктах дослідницьких настанов, опрацювання третьої складової ОПМВ здійснюватиметься виключно у контексті *державного управління*. Характеризуючи цей різновид соціального управління, насамперед слід відзначити його широке та вузьке тлумачення:

1) «...широке розуміння державного управління зводить його до сукупності усіх видів діяльності усіх органів держави, тобто означає фактично всі форми реалізації державної влади в цілому». Отже, ця діяльність «...реалізується у функціонуванні органів усіх гілок влади і спрямована на регулювання суспільних відносин» [53, с. 13; 91, с. 96; 92, с. 49; 105, с. 58];

2) у випадку вузького трактування, що є першорядним для даної роботи, «...категорія державного управління... відображає відносно самостійний вид діяльності держави, що його здійснює певна частина держаних органів», а саме «...органів виконавчої влади, а також інших органів, у частині реалізації ними виконавчо-розпорядчих функцій», «...з метою владно-організуючого впливу на відповідні суспільні відносини і процеси в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах, а також внутрішньоорганізаційну діяльність апарату всіх державних органів щодо забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій і повноважень» [53, с. 13–14; 91, с. 96–97; 92, с. 58–60; 105, с. 50].

Важливу роль у розумінні природи державного управління відіграє осмислення його принципів, «...під якими розуміються основні засади, закономірності, на яких базується державне управління», або ж «...керівні теоретичні ідеї, які покладені в основу формування і функціонування органів виконавчої влади» тощо [94, с. 20; 105, с. 52]. Ці принципи можна поділити на:

«1) соціально-політичні: демократизм; участь населення в управлінській діяльності; рівноправність осіб; рівність усіх перед законом; законність; гласність; врахування громадської думки; об'єктивність;

2) організаційні принципи побудови апарату державного управління: галузевий, функціональний, територіальний;

3) організаційні принципи функціонування апарату державного управління: нормативність діяльності; єдиноначальність; колегіальність; поділ управлінської праці; відповідальність за свої рішення; оперативна самостійність» [91, с. 95–97; 93, с. 12–14; 94, с. 19–20; 105, с. 52–57].

Слід також додати, що до «основних елементів змісту» державного управління фахівці відносять:

1) «цілі та завдання – уявлення про напрями та очікувані наслідки управлінської діяльності»;

2) «функції – частина управлінської діяльності, яка здійснюється на основі закону або іншого правового акту органами виконавчої влади, притаманними їм методами для виконання завдань державного управління. Традиційно функції управління поділяють на: загальні (прогнозування, планування, організація, регулювання, координація, облік, контроль); спеціальні (відображають специфіку або конкретного суб'єкта управління); допоміжні (обслуговують виконання загальних і спеціальних функцій)»;

3) «методи – способи здійснення керуючими суб'єктами владно-організуючого впливу на керовані об'єкти»[55, с. 382–383; 91, с. 100–101; 93, с. 12; 94, с. 64–65; 105, с. 172–176];

– *по-четверте*, ресурсне забезпечення – включає фінансово-економічне, матеріально-технічне, кадрове, наукове та інформаційне забезпечення. Усвідомлюючи значення дослідження всіх елементів четвертої складової ОПМВ й одночасно значний обсяг такої роботи, вважаємо за доцільне зупинитися детальніше на висвітленні сутності лише кадрового та інформаційного забезпечення. З цього приводу професор І.В. Арістова зазначає, що «...ефективність управління залежить у кінцевому рахунку від того, наскільки якісно працює керуючий, наскільки обґрунтовані прийняті їм рішення, високі його організаторські здібності, ефективний контроль за виконанням рішень. З іншого боку, ефективність управління в не меншому ступені залежить від керованого, від того, наскільки близькі та зрозумілі йому управлінські рішення, форми організації управління і контролю, наскільки відповідально він ставиться до справи, що йому доручена. Одним словом, тут важливо брати до уваги як суб'єкта управління, так і об'єкта управління, їхні відносини в управлінському процесі, ступінь налагодженості зв'язків, взаємодію керуючих та керованих... Безумовно, при цьому особливого значення набуває чинник високої кваліфікації підлеглих (фахової придатності)».

Разом із тим, у сучасних умовах інтенсифікації та глобалізації інформаційних потоків «...людина потребує інформаційної підтримки. Для керівників... різних рівнів інформація є засобом, а інформаційна система – основою для здійснення управління та прийняття управлінського рішення». Відповідно, створення та впровадження «...автоматизованих інформаційно-аналітичних систем... дозволяє оперативнo й обґрунтовано реалізовувати основні функції...» державного управління, з одного боку, та породжує нові кваліфікаційні вимоги до задіяного в управлінських процесах персоналу – з другого [55, с. 385–386]. Це ж, у свою чергу, зумовлює необхідність розроблення гнучкої й адекватної соціально-технічним реаліям інформаційного суспільства різнорівневої системи підготовки кадрів, а також відшукування матеріальних та нематеріальних стимулів для залучення до державної служби висококласних фахівців із приватного сектора економіки. Цілковито очевидно, що розв'язання вказаних завдань також неможливо без належного наукового, фінансово-економічного та матеріально-технічного забезпечення [108; 109].

Завершуючи на цьому поточний етап дослідження, варто зазначити наступну закономірність. На нашу думку, між правовим та інституційним забезпеченням ОПМВ мають існувати прямі та зворотні зв'язки: з одного боку, правове забезпечення постає підґрунтям інституційного забезпечення, з другого, будь-які зміни в інституційному забезпеченні потребують коригування правового забезпечення. З огляду на висунуту гіпотезу, а також наявність обмеження обсягу даної роботи та її правничий характер, у наступних підрозділах зосередимося на пріоритетному вивченні саме цих двох елементів ОПМВ. Паралельно на концептуальному рівні здійснюватиметься аналіз й інших складових частин зазначеного механізму, а саме: організаційного та ресурсного забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

2.2. Правове забезпечення як складова організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України

Як показано у попередньому підрозділі монографії, однією з невід'ємних частин організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України виступає правове забезпечення. З огляду на зазначене, поточний етап роботи буде зосереджено на системному вивченні наявного масиву законодавчих і підзаконних актів, що утворюють юридичний фундамент (правову базу) для здійснення заснованих на використанні ІКТ перетворень у вітчизняному аграрному секторі. За нашими очікуваннями, це дасть змогу з'ясувати загальний рівень готовності та сприятливості національного законодавства до реалізації новацій такого характеру, а також уможливить розроблення й винесення на подальше наукове обговорення нову різнорівневу модель правового забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України. Передусім вважаємо за необхідне з'ясувати сутність і межі розуміння досліджуваної правової бази – правового забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України. При цьому виникає ряд логічних питань стосовно самої необхідності здійснення цього впровадження, його ключових напрямів і можливих негативних наслідків.

У зв'язку з цим слід зазначити, що задоволення населення основними продуктами харчування в достатній кількості та різного асортименту належить до основних завдань і обов'язків кожної цивілізованої держави. Зокрема, ст. 48 Конституції України гарантує кожному право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Водночас загострення глобальної продовольчої кризи та формування негативних для споживачів прогнозів щодо подальшої цінової динаміки на ринку агропродукції призводить до стрімкого збільшення кількості країн, неспроможних належним чином виконувати цей обов'язок перед своїми громадянами [111, с. 3]. Навіть у нашій державі з її потужним природно-кліматичним і трудовим потенціалом констатується критичний стан з продовольчим забезпеченням населення, що відноситься ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» до основних загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері [33]. Такі тенденції

безпрецедентно актуалізують питання реформування національного аграрного сектора, що за фаховими висновками в умовах переходу вітчизняної спільноти до нової стадії свого розвитку – інформаційного суспільства – неможливо без активного використання ІКТ [90, с. 4; 111, с. 33; 112, с. 13].

Таким чином, у загальному плані правове забезпечення ОПМВ можна розглядати як систему нормативно-правових актів, що закріплюють цілі, завдання, функції, принципи діяльності, повноваження та відповідальність задіяних у зазначених реформаційних процесах державних і громадських інституцій, а також на концептуальному рівні визначають загальні напрями оптимізації державного управління з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та особливостей функціонування аграрного сектора в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. Резюмуючи вищевикладене, можна припустити, що впровадження ІКТ головним чином націлене на технологічне розвинення вітчизняного агропромислового комплексу задля забезпечення продовольчої безпеки³ нашої країни та на оптимізацію відповідного напрямку державного управління. Водночас відкритим залишається питання, пов'язане із наслідками такого дещо вузького розуміння впровадження новітніх технологій, у тому числі й ІКТ, в аграрний сектор. За нашим переконанням, цю проблему недоцільно розглядати у відриві від очікуваних експертами результатів проведення «земельної реформи» в Україні [114–119]. Наразі прогнозується безпрецедентне збільшення інвестування галузі, що й дозволить здійснити максимальну «технологізацію» аграрного виробництва, призведе до стрімкого зростання індексу продуктивності праці з істотним зменшенням кількості задіяних робітників і, зрештою, катастрофічно загострюватиме соціальну проблему «обезлюднення та деградації українського села» тощо [111; 112; 120–121; 123, с. 137–144].

Разом із тим узагальнення передового світового досвіду наводить на думку щодо можливості застосування ІКТ не лише для мінімізації розглянутих негативів для сільського населення, а й для їх ефективного та остаточного подолання у

³ Продовольча безпека – захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [113, п. 2.13 ст. 1].

майбутньому. Зокрема, ці новітні технології допомагають із успіхом реалізовувати громадянам їх конституційні права на працю, освіту, розвиток, охорону здоров'я та інші «без відриву від села» [10; 124, с. 4–6; 125, с. 4–6; 126, с. 109–155; 127, с. 1–2; 140, с. 26–27, с. 62–129]. І саме з таких позицій, на нашу думку, необхідно аналізувати національне законодавство на відповідність означеним соціально-технічним трансформаціям, а отже, існують підстави і для певного розширення розуміння правового забезпечення ОПМВ.

Враховуючи наведене, сформулюємо ключові вихідні положення для розроблення власної моделі правового забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

1. Поширення ІКТ у будь-які сфери суспільного життя (у тому числі і в аграрний сектор економіки) постає одним із основних, пріоритетних напрямів державної політики та однією з основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні. Саме цей фактор передусім і зумовлює розвиток вітчизняного інформаційного законодавства, положення якого регулюють інформаційні відносини, серед іншого, й у сфері впровадження та використання ІКТ. Загалом, питання формування та реалізації державної політики щодо розвитку інформаційного суспільства у нашій країні переважним чином регулюються нормами адміністративного й інформаційного законодавства. Водночас нормами інформаційного та адміністративного законодавства закріплюються організаційно-правові механізми забезпечення прав людини в умовах інформаційного суспільства, а також механізми надання фізичним та юридичним особам послуг, заснованих на ІКТ [97, с. 97–100; 140, с. 30–34, с. 62–128].

2. Цілями впровадження ІКТ у будь-які сфери суспільного життя (у тому числі і в аграрний сектор економіки) постають: підвищення ефективності виробництва; покращення якості продуктів і послуг; удосконалення механізмів взаємодії виробників із органами державної влади, місцевого самоврядування та фізичними і юридичними особами. Для досягнення зазначених цілей необхідне зважене формування різноманітних галузей законодавства, наприклад, екологічного, житлового, транспортного, аграрного, земельного тощо. Разом із тим аналіз саме

аграрного та земельного законодавства, за нашим переконанням, допоможе якнайточніше визначити природу й усвідомити стан правового регулювання відносин між різноманітними суб'єктами, які впроваджують у свою діяльність ІКТ, або ж які потребують такого впровадження задля підвищення ефективності своєї виробничої діяльності (наприклад, сільськогосподарської, переробної, забезпечувальної) тощо [104, с. 253; 129, с. 6–9; 130, с. 7–8, с. 89–91; 131, с. 13–14; 132, с. 8–10].

3. Державне управління в різноманітних сферах суспільного життя (у тому числі і в аграрному секторі економіки) насамперед спрямоване на впорядкування відповідних суспільних відносин. Очевидно, що управлінські відносини, одним із суб'єктів яких виступає орган виконавчої влади, врегульовуються нормами адміністративного законодавства. Виходячи із того, що ступень залежності результативності управлінського впливу на будь-який об'єкт від впровадження ІКТ у діяльність відповідних суб'єктів державного управління (наприклад, Міністерства аграрної політики та продовольства України) буде збільшуватися у міру становлення в нашій країні інформаційного суспільства, необхідно проаналізувати існуючі акти адміністративного законодавства України з означених питань. До речі, адміністративно-правові норми можуть міститися не лише в адміністративному законодавстві, але і в інших галузях законодавства (наприклад, аграрному, інформаційному тощо). Підкреслимо, що аналогічна ситуація спостерігається і для інформаційно-правових, аграрно-правових та інших норм [53, с. 27–28; 91, с. 13–14; 93, с. 19; 94, с. 20–21; 97, с. 97–100].

Таким чином, основними напрямками впровадження ІКТ в аграрний сектор України, які й визначають межі розуміння відповідного правового забезпечення, є: розвиток інформаційного суспільства; вдосконалення сільськогосподарської, переробної, забезпечувальної діяльності; оптимізація державного управління вітчизняним аграрним сектором; соціальне розвинення українського села, у тому числі шляхом розширення асортименту послуг на базі ІКТ, а також забезпечення їх доступності. Вважаємо за необхідне також зазначити, що модель правового забезпечення впровадження ІКТ у національний аграрний сектор наочно

демонструватиме наявність та характер взаємодії і взаємозв'язку як між галузями права – інформаційним, адміністративним, аграрним та земельним, так і між відповідними галузями законодавства.

На засадах вищевикладеного перейдемо до наступної фази нашого дослідження, присвяченого цілеспрямованому пошуку й аналізу змісту тих норм права, що створюють правову базу задля впровадження ІКТ в аграрний сектор України. На нашу думку, розв'язання поставленого завдання варто розпочати з наднаціонального рівня, а саме з опрацювання ряду міжнародних документів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), що виступають своєрідним орієнтиром для розвитку вітчизняного законодавства. Зокрема, Декларацією тисячоліття ООН серед основоположних завдань, що стоїть перед світовою спільнотою «на зорі нового тисячоліття», проголошується забезпечення повсюдного та рівномірного доступу до таких позитивних проявів глобалізації, як «блага нових технологій, особливо інформаційно-комунікаційних технологій» (пп. 5, 20, 25) [133]. Для досягнення зазначеної мети було організовано проведення Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, що відбувався в два етапи протягом 2003–2005 років [134].

Результатом першого етапу цього міжнародного заходу стало прийняття Декларації ООН «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті», так званої «Женевської Декларації принципів», та «Женевського Плану дій» до неї [135–137]. Розглянемо ключові, в контексті проблематики даної монографії, положення вищевказаної Декларації [135]:

– наголошується на необхідності надання можливості бідним, особливо тим, що проживають у віддалених сільських і маргіналізованих міських районах, доступу до інформації і використання ІКТ як інструмента, що допомагає їм у їхніх зусиллях позбутися бідності (п. 14);

– використання та розгортання ІКТ повинні бути спрямовані на створення вигод у всіх аспектах повсякденного життя. Вони потенційно важливі для урядової діяльності, охорони здоров'я, освіти і професійної підготовки, зайнятості, створення

робочих місць, підприємництва, сільського господарства, транспорту, захисту довкілля і управління природними ресурсами тощо;

– констатується намір повною мірою використовувати надані ІКТ можливості в прагненні досягти погоджених на міжнародному рівні цілей розвитку, у тому числі тих, що містяться в Декларації тисячоліття, а також дотримуватися ключових принципів, встановлених в цій Декларації. Інформаційне суспільство є по-справжньому глобальним за природою, і національні зусилля потребують підтримки шляхом ефективного міжнародного й регіонального співробітництва між державними органами, приватним сектором, громадянським суспільством та іншими заінтересованими сторонами, включаючи міжнародні фінансові установи (п. 60).

Для досягнення вказаних цілей у «Женевському Плані дій» окреслюються конкретні напрями розвитку інформаційного суспільства та подолання цифрового розриву на міжнародному й національному рівні [136]:

– державні органи та інші заінтересовані сторони повинні створювати стабільно функціонуючі багатоцільові суспільні публічні пункти доступу, що надають за прийнятну ціну чи безоплатний доступ своїм громадянам до різних комунікаційних ресурсів, передусім до Інтернету (п. 10);

– надання місцевим громадам, насамперед у сільських районах і районах, що недостатньо обслуговуються, можливості використання ІКТ і сприяння виробництву і соціально значимого контенту на благо всіх (п. 11);

– продукти на базі ІКТ можуть підтримати сталий розвиток у сферах державного управління, бізнесу, освіти і професійної підготовки, охорони здоров'я, зайнятості, довкілля, сільського господарства і науки в рамках національних електронних стратегій. Сюди можна віднести діяльність у таких секторах: електронний уряд, електронний бізнес, електронне навчання, електронна охорона здоров'я, електронна зайнятість, електронна охорона довкілля, електронне сільське господарство, електронна наукова діяльність (пп. 14–22). У свою чергу, задля розвинення «електронного сільського господарства» необхідно: 1) забезпечувати систематичне поширення з використанням ІКТ-інформації у сфері сільського

господарства, тваринництва, рибної промисловості, лісового господарства та продовольства з метою надання вільного доступу до вичерпних, актуальних і детальних знань та інформації, особливо в сільських районах (п. 21); 2) у партнерствах державного та приватного секторів доцільно прагнути максимально розширювати використання ІКТ як інструмента для вдосконалювання виробництва (у кількісному та якісному відношенні) (п. 21).

Основні результати другого етапу роботи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства знайшли свого закріплення у двох міжнародних документах: «Туніському зобов'язанні» та «Туніській програмі для інформаційного суспільства» [137–139]. В останній зосереджено увагу «...на фінансових механізмах для подолання цифрового розриву, на управлінні Інтернетом і пов'язаних з цим питаннях, а також на виконанні рішень, прийнятих у Женеві і Тунісі...» (п. 2) [139]:

– визначається, що державне фінансування відіграє вирішальну роль у забезпеченні доступу до ІКТ і послуг на базі ІКТ у сільських районах, а також для населення, що знаходиться в несприятливих умовах (п. 21);

– рекомендується вдосконалити й оновити існуючі механізми фінансування, включаючи координацію програм між урядами і великими фінансовими органами для зменшення інвестиційних ризиків та зниження операційних витрат для операторів, які входять на менш привабливі ринки в сільських районах і на сегменти ринків з низькою прибутковістю (п. 27);

– підтверджується зобов'язання забезпечувати рівноправний доступ до інформації і знань для всіх, визнаючи роль ІКТ для економічного зростання і розвитку. Підкреслюється зобов'язання застосовувати ІКТ як інструмент реалізації погоджених на міжнародному рівні цілей і задач розвитку, у тому числі Цілей розвитку тисячоліття, шляхом (п. 90):

1) підвищення компетентності у сфері ІКТ для всіх і підвищення довіри при використанні ІКТ усіма, включаючи молодь, людей похилого віку, жінок, корінні народи, осіб з обмеженими можливостями, а також громади у віддалених і сільських районах, за допомогою вдосконалення й впровадження відповідних освітніх

програм та програм професійної підготовки, що включають навчання протягом усього життя і дистанційне навчання;

2) використання ІКТ для поліпшення доступу до сільськогосподарських знань, боротьби з бідністю та підтримки виробництва і доступу до місцевого контенту, що охоплює питання сільського господарства.

Таким чином, на даному етапі роботи, на основі узагальнення міжнародної практики нормативно-правового впорядкування розвитку інформаційного суспільства, не тільки підтверджено виняткову актуальність впровадження ІКТ в аграрний сектор у загальнопланетарних масштабах, але й додатково доведено раціональність і логічність отриманих дослідницьких висновків стосовно визначення основних напрямів здійснення цієї діяльності та необхідності вдосконалення її правового, інституційного, організаційного і ресурсного забезпечення на національному рівні. Разом із тим виникає логічне питання щодо втілення (імплементатії) цих прогресивних цілей і принципів у чинному законодавстві України. Зазначимо, що розглянуті декларативні документи не є юридично обов'язковими для учасників Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства та держав-членів ООН, а отже, і не є гарантією позитивних перетворень у вітчизняному аграрному секторі та не виступають складовою частиною їх правового забезпечення.

З огляду на вказане, а також із урахуванням розглянутих міжнародних інформаційно-правових стандартів, переведемо напрям пошуку у площину національного законодавства. При цьому в процесі розв'язання поставленого завдання будемо виходити із наступних положень:

– по-перше, з широкого трактування поняття законодавства, що включає не лише акти законодавчих органів, а й підзаконні акти (зокрема, «акти органів управління») [104, с. 249];

– по-друге, з «галузевої (горизонтальної)» та «субординаційної, або ієрархічної (вертикальної)» «структури системи законодавства», що розроблені фахівцями з теорії держави та права. Перша з них враховує предмет правового регулювання, тобто, «...поділ нормативно-правових актів за предметом регулювання: цивільне

законодавство, кримінальне законодавство, адміністративне законодавство та ін.». Друга відображає юридичну силу актів – «...поділ нормативно-правових актів на певні групи за їх юридичною чинністю: закони, укази, постанови уряду, нормативні акти місцевих органів влади та ін.» [104, с. 254–255].

У свою чергу, «...розбіжність низки галузей права і галузей законодавства обумовлює необхідність...» врахування подальшої деталізації «галузевої (горизонтальної) структури системи законодавства» на:

1) галузеве законодавство – «...містить норми однієї галузі права, предметом регулювання якої є певна сфера (рід) суспільних відносин, яка вимагає юридично однорідних прийомів впливу... Формування галузі йде від юридичного начала – методу: галузь законодавства, як правило, збігається з галуззю права...»;

2) спеціальне (внутрішньогалузеве) законодавство – «...містить норми підгалузі (рідше інститути) права, предметом регулювання яких є група (вид) чи сукупність груп (видів) суспільних відносин, яка вимагає юридично однорідних прийомів впливу... Формування галузі йде від юридичного начала – методу: підгалузь чи інститут права складають законодавство, яке є частиною певної галузі законодавства...»;

3) комплексне (міжгалузеве) законодавство – «...містить норми декількох галузей права, які регулюють різні види суспільних відносин, що складають відносно самостійну сферу суспільного життя, яка потребує юридично різнорідних способів впливу, що складаються у цілісний комплексний метод... Формування галузі йде не від юридичного начала – методу, а від соціального начала – предмета, і галузь законодавства складається із норм різних галузей права...» [104, с. 255].

Таким чином, у рамках даної роботи на засадах системного підходу буде проведено розгляд чинного законодавства України як своєрідного багатовимірного масиву правових норм з метою формування різнорівневої моделі правового забезпечення впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор, яка: 1) об'єднуватиме правові норми різної юридичної сили, закріплені в актах різних галузей національного законодавства; 2) враховуватиме ключові напрями впровадження ІКТ в аграрний сектор України; 3) підтверджуватиме об'єктивну

необхідність реалізації новацій, заснованих на використанні саме ІКТ, у вітчизняному аграрному секторі в умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства та загострення глобальної продовольчої кризи.

Перший рівень моделі правового забезпечення впровадження ІКТ в український аграрний сектор, за нашим переконанням, об'єднує нормативно-правові акти щодо функціонування інформаційної сфери та сфери телекомунікацій, і це – інформаційне законодавство [140, с. 216]. У зв'язку з цим слід відмітити Закон України «Про інформацію», що регулює відносини стосовно таких видів інформаційної діяльності, як створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації тощо (ст. 9). Серед основних принципів інформаційних відносин у ст. 2 Закону закріплюються: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [141]. У свою чергу, серед основних напрямів державної політики у цій сфері називаються (ст. 3): забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [141].

Як бачимо, в Україні кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів (ст. 5). Це право забезпечується (ч. 1 ст. 6 і ст. 27): створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних

даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію [141].

Разом із тим подальший аналіз норм Закону України «Про інформацію» не виявив жодних юридичних важелів для подолання колосальної «інформаційної нерівності» між міськими жителями й мешканцями сільської місцевості та важкодоступних населених пунктів. Аналогічним чином і Закон України «Про основи національної безпеки України» при формулюванні у ст. ст. 6–8 пріоритетів національних інтересів, загроз національним інтересам і національній безпеці України, основних напрямів державної політики з питань національної безпеки не визначає у цьому плані жодних «преференцій» [33].

Водночас з приводу порушеного питання варто звернути увагу на наявність широкого кола нормативно-правових актів концептуального та програмного характеру. Зокрема, це стосується Законів України «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та ряду інших нормативно-правових документів [1; 142; 143].

Так, у ст. 2 Закону України «Про Національну програму інформатизації» зазначено, що Національна програма інформатизації визначає стратегію вирішення проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення, а також включає: Концепцію Національної програми інформатизації; сукупність державних програм з інформатизації; галузеві програми і проекти інформатизації; регіональні

програми та проекти інформатизації; програми і проекти інформатизації органів місцевого самоврядування.

Національна програма інформатизації (ст. 2) формується, виходячи з довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку країни з урахуванням світових напрямів розвитку та досягнень у сфері інформатизації, і спрямована на вирішення найважливіших загальносуспільних проблем (забезпечення розвитку освіти, науки, культури, охорони довкілля та здоров'я людини, державного управління, національної безпеки і оборони держави та демократизації суспільства) і створення умов для інтеграції України у світовий інформаційний простір відповідно до сучасних тенденцій інформаційної геополітики» [143].

У свою чергу, в Концепції Національної програми інформатизації у розділі III закріплюються загальні принципи державної політики у сфері інформатизації, що формується як складова частина соціально-економічної політики держави в цілому і спрямовується на раціональне використання промислового та науково-технічного потенціалу, матеріально-технічних і фінансових ресурсів для створення сучасної інформаційної інфраструктури в інтересах розв'язання комплексу поточних та перспективних завдань розвитку України. Зокрема, здійснення процесу інформатизації в період становлення України як незалежної держави в умовах кризового стану економіки і обмеженості ресурсів можливе лише шляхом визначення пріоритетних сфер та напрямів з концентрацією на них фінансових, матеріальних і трудових ресурсів. Пріоритети надаються «...інформаційній підтримці заходів виходу України з економічної кризи... створенню сучасної інформаційної інфраструктури, інформатизації соціальної сфери, фінансової та грошової системи... пріоритетних галузей економіки...», серед яких на першому місці відзначено саме агропромисловий комплекс [142].

Разом із тим у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» зазначено:

– *по-перше*, що ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та

можливостям нашої країни, оскільки ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, зокрема в сільське господарство, є низькою (розділ I);

– *по-друге*, що національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні ґрунтується на засадах: пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку держави; формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов; всебічного розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів і забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та ІКТ; сприяння збільшенню різноманітності й кількості електронних послуг; поліпшення кадрового потенціалу; посилення мотивації щодо використання ІКТ; широкого впровадження ІКТ в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища; забезпечення інформаційної безпеки (розділ III). Вважаємо за необхідне розкрити окремі положення такої політики:

1) перехід до пріоритетного науково-технічного та інноваційного розвитку, що потребує надання державної підтримки та стимулювання впровадження ІКТ в освіту, науку, бізнес, виробництво, ринок цінних паперів, біржі (товарні, сільськогосподарські та інші) тощо;

2) сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг шляхом прискорення впровадження ІКТ в аграрному секторі економіки України, передбачивши при цьому надання широкої номенклатури електронних послуг населенню сільської місцевості тощо;

3) створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів, що включає зменшення нерівності в доступі до інформаційних ресурсів селян тощо;

4) забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві. Для цього необхідно гарантувати вільний доступ до засобів ІКТ та інформаційних ресурсів, особливо у сільській місцевості та важкодоступних населених пунктах, підвищити на засадах співпраці приватного

сектора економіки та органів місцевого самоврядування комп'ютерну грамотність населення вказаних територій;

5) створення відповідної системи мотивації населення щодо впровадження та використання ІКТ. З цією метою необхідно забезпечити комп'ютерну та інформаційну грамотність як основу розбудови інформаційного суспільства та сприяння розвитку людського потенціалу, акцентувавши увагу на організацію допомоги селянам;

б) особливу увагу в розбудові інформаційного суспільства доцільно приділити випереджальному розвитку фундаментальних і прикладних досліджень та наукоємних технологій, розвитку вітчизняної індустрії програмування, інфраструктури виробництва ІКТ. З метою підвищення ефективності науки та культури в інформаційному суспільстві вважати пріоритетними залучення можливостей вітчизняних програмістів для розроблення і поширення програмного забезпечення із застосуванням української мови, мов національних меншин України для більш повного залучення до використання ІКТ різних верств населення, зокрема селян [1];

– *по-третє*, що організаційно-правові основи розвитку інформаційного суспільства в Україні включають: інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення; відповідні об'єднання громадян; механізми інтеграції України у світовий інформаційний простір та механізми реалізації Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки. Основні засади передбачається реалізувати через такі механізми, як фінансування загальнодержавних програм, державних цільових програм з впровадження ІКТ, соціально важливих проектів, таких як забезпечення доступу до ІКТ у сільській місцевості (розділ IV) [1].

Крім того, аналізуючи норми Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», важливо повернутися до питання про імплементацію загальноприйнятих міжнародних інформаційно-правових стандартів щодо впровадження ІКТ в аграрний сектор, розглянутих на початку підрозділу. Маються на увазі відповідні цілі та принципи, напрацьовані та

проголошені ООН на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (м. Женева, грудень 2003 р.; м. Туніс, листопад 2005 р.), які були використані законодавцем для підготовки положень цього нормативно-правового акта і в такий спосіб стали частиною національного законодавства України [1].

Потрібно також додати, що проаналізовані закони зумовили прийняття та (або ж) суттєво вплинули на зміст низки підзаконних актів, серед них у контексті монографічної тематики слід виділити наступні:

1) затверджену Указом Президента України від 15 липня 2002 року № 640 Державну програму розвитку соціальної сфери села на період до 2005 року [144]. Мета цієї Програми – припинення негативних процесів у соціальній сфері села, досягнення позитивних зрушень у забезпеченні життєдіяльності сільського населення, які стануть основою поліпшення демографічної ситуації і розвитку трудового потенціалу. Вона проголошується «...першим кроком до формування високорозвинутої соціальної інфраструктури на селі як системи підприємств, організацій, установ, що надаватимуть відповідні послуги сільському населенню, та до зростання добробуту селян» (п. 1) [144]. Потрібно наголосити, що у п. 4, п. 6 указанного нормативно-правового документа, серед іншого, передбачається: забезпечення виконання Програми інформатизації та комп'ютеризації сільських шкіл; комп'ютеризація сільських публічних бібліотек згідно з Національною програмою інформатизації; надання суб'єктам господарювання сфери побутового обслуговування всіх форм власності постійної інформаційної, юридичної та методичної допомоги з метою підвищення ефективності їх діяльності та виконання ряду інших заходів [144–146];

2) затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 135 «Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації» [147], що визначає порядок формування і виконання Національної програми інформатизації та її окремих завдань на національному, регіональному й галузевому рівні. В останньому йдеться передусім про те, що під час формування Програми інформатизації здійснюється комплекс заходів щодо розроблення, узгодження та затвердження завдань (проектів) інформатизації, зокрема

інвестиційного характеру, узгоджених за часом, складом виконавців, використанням певних матеріально-технічних, інформаційних, людських, фінансових та інших ресурсів. Метою цих заходів є створення інформаційних і телекомунікаційних систем, засобів інформатизації та інформаційних ресурсів, що відповідають певним технічним умовам і показникам якості. Водночас виконання Національної програми інформатизації передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на розроблення нормативно-правових, методичних, нормативно-технічних документів з інформатизації та на виконання робіт щодо розробки концепцій, технічних завдань, технічних та пілотних проектів зі створення систем і засобів інформатизації та робіт, пов'язаних із впровадженням систем, експлуатацією таких засобів тощо (п. 1).

Якщо говорити про формування регіональних та галузевих програм як складових Національної програми інформатизації, то воно здійснюється органами державної влади відповідно до «Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації» [148], затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 року № 644, та «Порядку формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації» [149], затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2001 року № 1702 (п. 10) [1479];

3) затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 року № 653-р «План заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», що конкретизує та закріплює за Міністерствами, іншими центральними й місцевими органами виконавчої влади завдання щодо законодавчого, організаційного, фінансового, інформаційного, наукового, експертного, статистичного, методичного тощо забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні (пп. 1–57) [16; 150]. Разом із тим слід звернути особливу увагу на відсутність у даному нормативно-правовому акті [16] окремих завдань для Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор або ж завдань для інших

органів виконавчої влади з удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури села тощо, які, до речі, передбачені національною політикою розвитку інформаційного суспільства;

4) схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 року № 536-р Концепцію Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006–2010 роки, метою якої виступає реалізація основних напрямів державної політики створення сприятливих умов для комплексного розвитку сільських територій, вирішення соціальних проблем села, розвитку високоефективного конкурентоспроможного на внутрішньому і зовнішньому ринку аграрного сектора, забезпечення продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури й духовності [151]. Серед актуальних напрямів виконання зазначеної Програми передбачено: розвиток аграрного ринку шляхом формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення учасників аграрного ринку, вдосконалення статистики і прогнозування; розвиток аграрної науки і освіти за допомогою єдиної інформаційно-довідкової системи в агропромисловому комплексі.

Потрібно наголосити, що відповідно до розглянутої Концепції постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 розроблено та затверджено Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року [87], в якій зазначено, що, серед іншого, складна економічна і соціальна ситуація на селі зумовлена відсутністю інформаційного забезпечення сільського населення з питань господарювання в ринкових умовах. У результаті виконання Програми передбачається створити інфраструктуру внутрішнього аграрного ринку, збільшити обсяги біржової торгівлі, сформувати національну мережу оптових сільськогосподарських ринків, інформаційно-комунікативні мережі тощо.

Загалом Державна цільова програму розвитку українського села на період до 2015 року з метою розвитку аграрного ринку, покращення ситуації зі створенням та відтворенням матеріально-технічної бази, формування агроекологічного іміджу України, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, удосконалення та реформування системи управління в аграрному секторі тощо передбачає реалізацію

низки важливих заходів, що базуються на широкому використанні можливостей сучасних ІКТ і будуть опрацьовуватися у наступних підрозділах монографії (див. підрозділи 2.3 і 2.4).

За нашим глибоким переконанням, невід'ємною частиною інформаційної галузі законодавства постає Закон України «Про телекомунікації», який встановлює правову основу діяльності у сфері телекомунікацій, визначає повноваження держави щодо управління та регулювання зазначеної діяльності, а також права, обов'язки та засади відповідальності фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у даній діяльності або користуються телекомунікаційними послугами⁴ [152]. Слід підкреслити, що метою цього законодавчого акта (ст. 2) виступає забезпечення повсюдного надання телекомунікаційних послуг достатнього асортименту, обсягу та якості шляхом обмеженого регулювання ринкових відносин для сприяння ефективному функціонуванню відкритого і справедливого конкурентного ринку. Закон визначає засади захисту прав споживачів та контролю за ринком телекомунікацій з боку держави.

Отже, громадянам України на загальнодержавному рівні гарантується право на повсюдний і вільний доступ до телекомунікаційних послуг (п. 2 ч. 1 ст. 32). Відповідно до цього серед основних принципів діяльності у сфері телекомунікацій на першому місці законодавець закріплює доступ споживачів до загальнодоступних телекомунікаційних послуг⁵, які необхідні їм для задоволення власних потреб, участі в політичному, економічному та громадському житті (п. 1 ч. 1 ст. 6). За невиконання чи неналежне виконання вказаних нормативних вимог оператори та провайдери телекомунікацій підлягають юридичній відповідальності (ч. 1 ст. 40) [152]. Більш того, ст. 64 указаного Закону визначаються особливості розвитку,

⁴ Телекомунікаційна послуга (послуга) – продукт діяльності оператора та/або провайдера телекомунікацій, спрямований на задоволення потреб споживачів у сфері телекомунікацій [152, ч. 1 ст. 1].

⁵ Загальнодоступні (універсальні) телекомунікаційні послуги – доступний усім споживачам на всій території України мінімальний набір визначених Законом України «Про телекомунікації» послуг нормованої якості [152, ч. 1 ст. 1; 153, п. 3]. До них належать: «...підключення кінцевого обладнання споживача до телекомунікаційних мереж фіксованого зв'язку загального користування (універсальний доступ), послуги фіксованого телефонного зв'язку в межах зони нумерації (місцевий телефонний зв'язок), а також виклик служб екстреної допомоги, послуги довідкових служб і зв'язку за допомогою таксофонів... Загальнодоступні телекомунікаційні послуги можуть надаватися з використанням технологій проводового та/або безпроводового доступу» [152, ст. 62].

надання та фінансування загальнодоступних телекомунікаційних послуг «для споживачів сільських, гірських районів», а також для інших «вразливих груп споживачів». Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на детальному розгляді змісту цієї статті:

1. Основною метою розвитку та надання загальнодоступних телекомунікаційних послуг є надання громадянам України, за регульованими державою тарифами, можливості задовольняти власні потреби в телекомунікаційних послугах, визначених цим Законом, повноцінно брати участь у політичному, економічному та громадському житті суспільства.

2. Формування загальнодоступних послуг здійснюється відповідно до Концепції розвитку телекомунікацій України. Концепція повинна передбачати передусім порядок та строки забезпечення доступу до загальнодоступних послуг для споживачів сільських, гірських районів, а також для вразливих груп споживачів; кінцеві терміни досягнення можливості загального доступу всього населення України до загальнодоступних послуг; обсяги будівництва телекомунікаційних мереж; необхідні капіталовкладення для досягнення даної мети.

3. У місцях з недостатнім рівнем насиченості телекомунікаційних мереж загального користування технічними засобами заяви на надання загальнодоступних телекомунікаційних послуг задовольняються в такій послідовності: 1) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України та військові установи України; 2) медичні заклади, пожежні частини, організації, що надають інформацію про виникнення стихійних явищ (землетруси, повені, урагани тощо), державні дошкільні виховні та навчальні заклади, державні заклади науки і культури; 3) дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав; 4) громадяни, які відповідно до законодавства України мають право на отримання телекомунікаційних послуг на пільгових умовах; 5) підприємства, установи та організації, громадяни.

4. Фізичні та юридичні особи, що інвестують будівництво мережі телекомунікацій, до якої підключається кінцеве обладнання цих осіб, у розмірі не

менше вартості відповідної кількості абонентських номерів, мають право на позачергове отримання послуг оператора цієї мережі без додержання зазначеного вище порядку.

5. У разі недостатнього задоволення попиту споживачів на загальнодоступні телекомунікаційні послуги в окремих регіонах України Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, має право прийняти рішення щодо покладання на операторів телекомунікацій, які займають монопольне (домінуюче) становище або мають істотну ринкову перевагу на ринках відповідних телекомунікаційних послуг, а також на операторів фіксованого дротового зв'язку, які здійснюють або мають намір здійснювати діяльність у цих регіонах, обов'язків щодо розвитку та надання загальнодоступних телекомунікаційних послуг споживачам із застосуванням механізму компенсації збитків, установленого Кабінетом Міністрів України [152].

Крім того, у ст. 27 Закону України «Про телекомунікації» вказано, що розвиток та вдосконалення телекомунікаційних мереж загального користування України здійснюється відповідно до Концепції розвитку телекомунікацій України із застосуванням новітніх технологій у сфері телекомунікацій, які відповідають міжнародним стандартам, з урахуванням технологічної цілісності всіх мереж та засобів телекомунікацій, підвищення ефективності й сталості функціонування. Головною метою Концепції розвитку телекомунікацій України є гармонійний та динамічний розвиток телекомунікаційних мереж на всій території країни, насамперед у регіонах з недостатнім рівнем насиченості місцевих мереж загального користування [152].

Відтак, розглянемо ключові, з огляду на монографічну тематику, положення Концепції розвитку телекомунікацій в Україні, схвалену розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2006 року № 316-р [154]:

– нерівномірність забезпечення телекомунікаційними послугами та обмеженість доступу користувачів до загальнодоступних телекомунікаційних послуг у сільській, гірській місцевості і депресивних регіонах належить до основних проблем у сфері телекомунікацій України (п. 2);

– серед основоположних напрямів розвитку вітчизняних телекомунікаційних мереж називають такі: прискорення розвитку телекомунікаційних мереж у сільській, гірській місцевості і депресивних регіонах з використанням найбільш ефективних технологій; збільшення абонентської ємності сільської телефонної мережі та телефонізацію усіх соціально значимих об'єктів; визначення особливих умов для видачі ліцензій на надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку з метою залучення операторів відповідних телекомунікаційних мереж до надання телекомунікаційних послуг у сільській, гірській місцевості і депресивних регіонах (п. 3).

Таким чином, уже на даному етапі дослідження можна із впевненістю стверджувати про наявність у вітчизняному законодавстві про телекомунікації правових норм, що суттєво сприяють впровадженню ІКТ в український аграрний сектор. Наразі, як зазначає вітчизняний дослідник Д.В. Сулацький, «...споживання телекомунікаційних послуг не лише заміщує життєву необхідність безпосереднього спілкування між людьми, а й нестримно перетворюється на домінуючий у регіональних і глобальних масштабах різновид соціальної взаємодії. Побіжно саме телекомунікаційні послуги й технології, за допомогою яких вони набувають реалізації, забезпечують як повсюдний доступ до інформації, виступаючи своєрідним усесвітнім «посередником» у наданні та споживанні інформаційних послуг, так і реалізацію абсолютної більшості інших видів інформаційної діяльності... Підсумовуючи наявні закономірності, можна впевнено стверджувати, що нині інформаційне піднесення будь-якої нації засноване на телекомунікаційному підґрунті...» [90, с. 4]. І саме тому забезпечення вільного та повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг на законодавчому рівні належить до основних напрямів розвитку інформаційного суспільства в Україні та передбачається національною політикою в даній сфері [90, с. 38–39].

Вважаємо, що на цьому висновку можна завершити розгляд першого рівня моделі правового забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор. Загалом, аналіз указаних вище джерел інформаційно-правових норм дає змогу підтвердити висновок про належність до інформаційного законодавства окремих положень, статей з нормативно-правових актів адміністративного й аграрного законодавства.

До того ж, у процесі роботи отримано достатні підстави вважати, що аграрний сектор об'єктивно потребує впровадження ІКТ. Адже саме ІКТ надають конкурентні переваги для забезпечення продовольчої безпеки України в умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства та загострення глобальної продовольчої кризи.

З огляду на встановлений зв'язок норм адміністративного, інформаційного й аграрного права наступним горизонтальним (галузевим) рівнем структури системи національного законодавства, що й асоціюватиметься з черговим рівнем нашої моделі правового забезпечення, виступатиме аграрне законодавство. Його вивчення розпочнемо з аналізу норм Закону України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України», що встановлює правові, економічні та організаційні засади формування і функціонування системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу, регулює відносини у сфері технічного й технологічного обслуговування агропромислового комплексу, сприяє розвитку економічних умов для створення, випробування, виробництва, реалізації, використання і обслуговування технічних засобів для галузей агропромислового виробництва [155]. Проаналізуємо ключові терміни та поняття, що використовуються в даному законодавчому акті (ст. 1):

1) система інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу – сукупність суб'єктів відносин, що знаходяться у відповідних взаємозв'язках, а також принципів, форм, методів, організаційних та економічних важелів, спрямованих на створення, випробування, виробництво, реалізацію, використання й обслуговування технічних засобів для агропромислового комплексу;

2) технічні засоби для агропромислового комплексу – машини, механізми, обладнання, устаткування, технологічні комплекси і лінії з них, які використовуються в сільському господарстві, харчовій та переробній промисловості для вирощування, збирання, зберігання та перероблення сільськогосподарської продукції, а також для надання послуг з технічного сервісу;

3) державна технічна політика в агропромисловому комплексі – цілеспрямована законодавчо оформлена система організаційно-економічних і правових заходів, які здійснюються органами виконавчої влади для формування взаємопов'язаних

процесів створення, випробування, виробництва, реалізації, використання та обслуговування технічних засобів, наукового, інформаційного і кадрового забезпечення агропромислового комплексу [155].

На нашу думку, варто також звернути увагу й на той факт, що у розділах II–X Закону України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» визначаються основні завдання системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу, суб'єкти цієї системи та їх взаємовідносини, державна підтримка системи, наукове та інформаційне її обслуговування. Вважаємо за необхідне підкреслити, що попередній аналіз положень цього законодавчого акта дає змогу провести певні логічні паралелі з розробленим у рамках даної монографічної роботи ОПМВ, особливо стосовно визначення інституційного та ресурсного забезпечення впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор. Відповідно до концепції монографії детально розглянемо зазначені аспекти Закону у подальшому дослідженні (див. підрозділ 2.3).

Аналізуючи нормативно-правові акти аграрного законодавства, ми дійшли висновку щодо корисності включення до правового забезпечення впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», що визначає правові засади здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні, регулює відносини в цій сфері та спрямований на поліпшення добробуту сільського населення і розвиток сільської місцевості [156]. За нашим переконанням, доцільно акцентувати увагу на основних термінах і поняттях у цій сфері, що закріплюються ст.1 зазначеного Закону[156]:

1) сільськогосподарська дорадча діяльність – сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства;

2) до суб'єктів сільськогосподарської дорадчої діяльності належать:

– сільськогосподарські дорадчі служби – юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи, які внесені до Реєстру дорадчих служб, здійснюють дорадчу діяльність, у складі яких працює не менше трьох дорадників, які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників;

– сільськогосподарські дорадники – фізична особа, яка на професійній основі проводить дорадчу діяльність, склала кваліфікаційний іспит та одержала кваліфікаційне свідоцтво і внесена до Реєстру сільськогосподарських дорадників та сільськогосподарських експертів-дорадників;

– сільськогосподарські експерт-дорадники – фізична особа, яка проводить дорадчу діяльність не на постійній основі, має достатній фаховий рівень та одержала кваліфікаційне свідоцтво відповідно до вимог законодавства і надає дорадчі послуги на запит дорадчих служб та дорадників і відповідає вимогам, передбаченим цим Законом. Експертами-дорадниками є працівники закладів науки та освіти, інші вузькоспеціалізовані фахівці, які внесені до Реєстру дорадників;

3) дорадчі послуги – послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільському населенню, а також органам місцевого самоврядування та органам виконавчої влади;

4) соціально спрямовані дорадчі послуги – послуги, що надаються суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

У зв'язку з необхідністю обґрунтування включення зазначеного Закону до правового забезпечення ОПМВ проаналізуємо його окремі положення:

1) щодо визначення основних завдань сільськогосподарської дорадчої діяльності (ч. 1 ст. 4): підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення в умовах ринкової економіки; надання суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у

сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг з питань економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо; надання дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки і реалізації планів соціально-економічного розвитку; поширення та впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки тощо;

2) щодо визначення основних методів сільськогосподарської дорадчої діяльності (ч. 2 ст. 4): навчання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, і сільського населення; дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх вирішення; демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення; інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільського населення тощо [156].

Як можна бачити, шляхом розвинення сільськогосподарської дорадчої діяльності, збільшення кількості та підвищення кваліфікації суб'єктів, удосконалення її державного та громадського регулювання можна з успіхом вирішувати як окремі питання оптимізації аграрного виробництва, так і певні проблеми соціального розвитку сільської місцевості. На нашу думку, без активного використання можливостей цього інструменту ефективно впровадження ІКТ в аграрний сектор України постає проблемною справою.

Для визначення чергового рівня моделі правового забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор цілком логічно зосередитися на дослідженні земельного законодавства в аспекті впровадження «земельної реформи» в Україні [114–119]. Наразі реформування цієї сфери суспільного життя безпосередньо впливає на розвиток аграрного сектора, а, відтак, і зумовлює зосередження наукового пошуку на вищевказаному горизонтальному (галузевому) рівні структури системи законодавства. Вбачаємо за необхідне розпочати нову фазу дослідження з опрацювання законодавчих новацій щодо визначення поняття, призначення, завдань, складу та інших питань, пов'язаних із Державним земельним кадастром.

Слід зазначити, що ч. 1 ст. 193 Земельного кодексу України визначає Державний земельний кадастр єдиною державною системою земельно-кадастрових робіт, що встановлює процедуру визнання факту виникнення або припинення права власності й права користування земельними ділянками та містить сукупність відомостей і документів про місце розташування та правовий режим цих ділянок, їх оцінку, класифікацію земель, кількісну та якісну характеристику, розподіл серед власників землі та землекористувачів. Відповідно до ст. 194 призначенням цього кадастру є забезпечення необхідною інформацією органів державної влади та органів місцевого самоврядування, заінтересованих підприємств, установ і організацій, а також громадян з метою регулювання земельних відносин, раціонального використання та охорони земель, визначення розміру плати за землю і цінності земель у складі природних ресурсів, контролю за використанням і охороною земель, економічного та екологічного обґрунтування бізнес-планів землеустрою [114].

У свою чергу, ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державний земельний кадастр» трансформує його визначення відповідно до сучасних суспільних потреб і можливостей новітніх ІКТ: Державний земельний кадастр – єдина державна геоінформаційна система⁶ відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками й користувачами. Він ведеться з метою інформаційного забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб при: регулюванні земельних відносин; управлінні земельними ресурсами; організації раціонального використання та охорони земель; здійсненні землеустрою; проведенні оцінки землі; формуванні та веденні містобудівного кадастру, кадастрів інших природних ресурсів; справлянні плати за землю (ст. 2) [115].

⁶ Геоінформаційна система – інформаційна (автоматизована) система, що забезпечує збирання, оброблення, аналіз, моделювання та постачання геопросторових даних; геопросторові дані – набір даних про геопросторовий об'єкт; геопросторовий об'єкт – об'єкт реального світу, що характеризується певним місцеположенням на Землі і визначений у встановленій системі просторово-часових координат [115, ч. 1 ст. 1].

Цілком зрозуміло, що законодавець усвідомлював необхідність визначення основних принципів, на яких базується Державний земельний кадастр (алі – ДЗК) (ст. 3): обов'язковості внесення до ДЗК відомостей про всі його об'єкти; єдності методології ведення ДЗК; об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у ДЗК; внесення відомостей до ДЗК виключно на підставі та відповідно до цього Закону; відкритості й доступності відомостей ДЗК, законності їх одержання, поширення і зберігання; безперервності внесення до ДЗК відомостей про об'єкти ДЗК, що змінюються; документування всіх відомостей ДЗК [115].

Для всебічної характеристики зазначеного рівня правового забезпечення у його взаємозв'язку з інституційним забезпеченням ОПМВ важливо розглянути систему органів, які здійснюють ведення ДЗК (ст. 6). Зокрема, вона включає центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів та його територіальні органи. При цьому центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів є Держателем ДЗК. У свою чергу, Адміністратором ДЗК є державне підприємство, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів і здійснює заходи зі створення та супроводження програмного забезпечення ДЗК, відповідає за технічне і технологічне забезпечення, збереження та захист відомостей, що містяться у ДЗК [115].

Слід особливо підкреслити включення до Закону України «Про Державний земельний кадастр» норм, якими детально впорядковано інформаційну взаємодію органу, що здійснює ведення ДЗК, з органом державної реєстрації прав, іншими органами державної влади та місцевого самоврядування (ст. 30), а також із містобудівним кадастром, кадастрами інших природних ресурсів та іншими інформаційними системами (ст. 31). Заслужовує на увагу і чітка законодавча регламентація у ст. 36 процедури оприлюднення відомостей ДЗК, що здійснюється на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів із моменту їх внесення до ДЗК: «Технологічні та програмні засоби, необхідні для оприлюднення відомостей Державного земельного кадастру, повинні забезпечувати юридичним та фізичним особам можливість анонімного перегляду, копіювання та роздрукування інформації, яка відповідно до цієї статті надається

безоплатно, на основі поширених веб-оглядачів та редакторів, без необхідності застосування спеціально створених для цього технологічних та програмних засобів, цілодобово, без обмежень» [115].

Говорячи про інформаційно-правове забезпечення «земельної реформи» та врегулювання земельних відносин, не можна не враховувати Закон України «Про землеустрій», що визначає правові та організаційні основи діяльності у сфері землеустрою і спрямований на регулювання відносин, які виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами із забезпечення сталого розвитку землекористування [116]. Нагадаємо, що землеустрій – це сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил (ст. 1). Аналіз законодавчих положень дав змогу переконатися, що «технічне та технологічне забезпечення» землеустрою повністю засновується на використанні можливостей ІКТ, зокрема:

- технічне забезпечення землеустрою базується на використанні засобів обчислювальної та інформаційної техніки, технічних засобів для виконання геодезичних та інших робіт;

- технологічне забезпечення землеустрою базується на використанні сучасних інформаційних технологій і систем для збору, ведення, контролю, накопичення, зберігання, поновлення, пошуку, перетворення, переробки, відображення, видачі й передачі даних;

- основою інформаційного забезпечення землеустрою є автоматизовані системи, призначені для обробки даних земельно-кадастрових, топографо-геодезичних та інших зйомок і дистанційного зондування, ведення земельної статистики, прогнозування, планування, проектування, картографування, організаційного управління (ст. 40) [116].

Таким чином, опрацювання третього рівня правового масиву (моделі, що досліджується) дає змогу констатувати наявність належного в цілому законодавчого

забезпечення використання ІКТ у врегулюванні земельних відносин та управлінні земельними ресурсами тощо. На нашу думку, така ситуація створює сприятливі умови для плідного завершення «земельної реформи» в Україні та демонструє достатній рівень правового забезпечення ОПМВ. Адже «землям сільськогосподарського призначення не випадково належить перше місце серед закріплених у законодавстві 9 категорій земельного фонду. На відміну від інших категорій земель, які використовуються головним чином як просторово-операційний базис, ці землі є основним засобом виробництва продуктів харчування, кормів для тварин і сировини для різних галузей промисловості» [130, с. 213].

У свою чергу, в рамках даного підрозділу нерозглянутим залишається ще один рівень моделі правового забезпечення впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор, який пов'язаний із оптимізацією державного управління у цій сфері. Отже, виникає безпосередня необхідність звернення до адміністративного законодавства України – системи правових актів, у яких знаходять свій зовнішній вираз правові норми «...що регулюють суспільні відносини в сфері державного управління» тощо [53, с. 27–28]. В означеному контексті насамперед необхідно звернути увагу на проведення в Україні адміністративної реформи, що у цілому сприятиме підвищенню ефективності публічного управління, зокрема якості надання адміністративних послуг, запобігатиме можливостям зловживання владою, посилить захист прав і законних інтересів громадян, забезпечуватиме подальший розвиток громадянського суспільства. До того ж, у 1996–2010 рр. в Україні було здійснено певні кроки з проведення адміністративної реформи, напрацьовано нормативно-правову базу для її реалізації [159]. Зокрема затверджено Концепцію адміністративної реформи в Україні [107], Концепцію розвитку системи надання адміністративних послуг [157], Концепцію розвитку законодавства про державну службу [158].

Нині відповідно до Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 року № 1085 здійснюється новий етап адміністративної реформації з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, усунення дублювання їх повноважень, забезпечення скорочення

чисельності управлінського апарату та витрат на його утримання, підвищення ефективності державного управління й реалізації інших «системних змін у сфері державного управління» [159].

Слід зазначити, що у першому розділі даної роботи було запропоновано та обґрунтовано концепцію щодо розуміння впровадження ІКТ в аграрний сектор України не лише з позиції реалізації державної аграрної політики, але й державної політики науково-технічного розвитку та інновацій. У зв'язку з цим у монографії з використанням історично-правового підходу вже проведено ретельний аналіз усіх поточних нововведень в адміністративному законодавстві щодо визначення нової структури системи суб'єктів формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, а також надано їх загально-правову характеристику тощо.

Відтак, доцільно перейти до з'ясування адміністративно-правового підґрунтя для проведення наступної стадії державних перетворень, яка передбачатиме «...реформування публічного управління в напрямі наближення його до світових стандартів як з теоретико-правової, так і організаційної точки зору... Вирішення цього завдання має здійснюватися передусім через належне правове забезпечення процесу. Йдеться про прийняття низки відповідних законів, що нададуть реформі системності та комплексності: Закону України «Про міністерства та інші центральні органи виконавчої влади» (на сьогодні прийнятий), Закону України «Про державну службу» (нова редакція), Закону України «Про адміністративні послуги», Закону України «Про правила професійної етики на публічній службі та запобігання конфлікту інтересів», Адміністративно-процедурного кодексу України. Зміст названих та інших нормативно-правових актів, їх положення мають бути узгоджені як між собою, так і з положеннями Концепції адміністративної реформи...» [159, с. 20].

Потрібно зазначити, що серед «актуальних питань адміністративної реформи» виділяється завершення формування нормативно-правової бази електронного урядування: «Насамперед, має бути прийнята відповідна Концепція та план заходів з її реалізації, на основі яких може бути розпочато процес втілення ідеї електронного

урядування. Зокрема, необхідно запровадити електронний документообіг та електронний цифровий підпис в органах державної влади, а також практику надання державних послуг в електронній формі» [159, с. 20]. Слід звернути увагу, що нині в Україні вже запроваджені базові інформаційно-правові норми, які, серед іншого, становлять основу для розбудови електронного урядування (до речі, не лише в частині електронного документообігу і електронного цифрового підпису) та будуть опрацьовані в подальшому (див. підрозділ 2.4). Проте реалізація положень відповідних законодавчих актів, особливо у контексті вдосконалення управління аграрним сектором, зараз не може визначатися як інтенсивна та продуктивна [160–168].

Разом із тим на даному етапі дослідження з означеного питання варто окреслити важливе (як у плані вдосконалення адміністративного законодавства, так і з огляду на запропоновані у монографії напрями впровадження ІКТ в аграрний сектор) позитивне зрушення. Йдеться про новий Закон України «Про адміністративні послуги». Зокрема, цей документ передбачає не лише доступ фізичних і юридичних осіб до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет шляхом функціонування Єдиного державного порталу адміністративних послуг, але й замовлення та надання самих адміністративних послуг в електронній формі через засоби телекомунікації (телефон, пошта, електронна пошта, інші засоби зв'язку), що є вкрай актуальним і необхідним для вітчизняних аграріїв [169].

На нашу думку, проведення в Україні таких масштабних і різнопланових адміністративних перетворень суттєво ускладнює розв'язання поставленого монографічного завдання з оптимізації державного управління аграрним сектором, обумовлює першочергову необхідність окремого детального аналізу всіх інституційно-правових трансформацій і нововведень у контексті досліджуваних у цій роботі питань. З урахуванням зазначеного, а також з огляду на висунуту в попередньому підрозділі монографії гіпотезу щодо прямих і зворотних зв'язків між правовим та інституційним забезпеченням ОПМВ, усі пов'язані з державним управлінням аграрним сектором адміністративно-правові питання розглядатимуться

у наступному підрозділі монографії. Крім того, у подальшій роботі необхідно приділити увагу й опрацюванню іншого напрямку реформування нашої країни, пов'язаного з її інтеграцією до Європейського Союзу [170; 171].

Підсумовуючи наведені результати дослідження нормативно-правових актів щодо сприятливості впровадження ІКТ у національний аграрний сектор, необхідно зазначити наступне:

1. Проведений системний аналіз нормативно-правового врегулювання відповідних суспільних відносин уможливив розроблення та винесення на наукове обговорення нової різнорівневої моделі правового забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України, яка:

– об'єднує правові норми різної юридичної сили, що знайшли свого зовнішнього закріплення переважно в актах інформаційного, адміністративного, аграрного та земельного національного законодавства, а також ілюструє взаємовплив і взаємодію відповідних галузей права України в нових умовах сьогодення;

– враховує ключові напрями впровадження ІКТ в аграрний сектор України, серед яких: розвиток інформаційного суспільства; вдосконалення сільськогосподарської, переробної, забезпечувальної діяльності; оптимізація державного управління вітчизняним аграрним сектором; соціальне розвинення українського села, у тому числі шляхом розширення асортименту послуг на базі ІКТ, а також забезпечення їх доступності;

– демонструє об'єктивну необхідність реалізації вищевказаних новацій, заснованих на використанні ІКТ, у вітчизняному аграрному секторі в умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства та загострення глобальної продовольчої кризи.

2. Велика кількість законодавчих і підзаконних актів із досліджуваного питання, їх різнопланова спрямованість та багатоаспектний характер безпосередньо підтверджують сформульовану в підрозділі 1.4 монографії думку про необхідність у їх систематизації (у формі інкорпорації) відповідно до вищенаведених критеріїв і напрямів. Адже це суттєво спрощуватиме й удосконалюватиме процес

правозастосування для всіх інституцій, які задіяні у процесі впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор. У свою чергу, новоутворена різнорівнева модель правового забезпечення ОПМВ по суті закладає основоположні, базові критерії здійснення такої систематизації, які, на нашу думку, знайшли своє наукове обґрунтування в рамках даної роботи.

2.3. Інституційне та організаційне забезпечення як складові організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України

Здійснивши аналіз правового забезпечення організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України, вважаємо, що відповідно до складу цього механізму поточну стадію роботи необхідно зосередити на дослідженні інституційного та організаційного забезпечення ОПМВ. На початку роботи вважаємо за потрібне наголосити, що дослідження інституційного забезпечення повинно здійснюватися у його взаємозв'язку з правовим забезпеченням ОПМВ, яке включає законодавчі та підзаконні акти, що, серед іншого, закріплюють цілі, завдання, функції, принципи діяльності, повноваження та відповідальність державних органів, установ, організацій і підприємств тощо, задіяних у впровадженні ІКТ. У свою чергу, перелічені категорії розкривають зміст іншої складової ОПМВ – організаційного забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України. Тому, на нашу думку, аналіз інституційної та організаційної складової ОПМВ також необхідно проводити в їх нерозривному взаємозв'язку.

Слід зазначити, що поточний етап дослідження засновуватиметься на засадах системного підходу. Відтак, ще раз нагадаємо, що в загальному плані інституційне забезпечення ОПМВ розглядається як різнорівнева система державних і громадських інституцій, задіяних у процесі впровадження ІКТ в аграрний сектор. Водночас, як зазначалося раніше, у межах даної роботи основний акцент буде ставитися на пріоритетному дослідженні органів державного управління аграрним сектором України, що впливає з вузького (профільного) розуміння ОПМВ (див. підрозділ 2.1). Аналіз вітчизняного законодавства і наукових джерел свідчить,

що системний підхід широко застосовується при визначенні понять, пов'язаних із державним управлінням, а також для удосконалення державного управління. Наприклад, розглянутий у попередньому підрозділі Закон України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» [155] використовує системний підхід, визначаючи систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу (див. п. 2.2). У роботі вітчизняного фахівця Л.В. Ковалю йдеться про об'єктивний закон державного управління – закон системності державного управління [172, с. 130]. Зважаючи на цей факт, у подальшому розглядатимемо органи державного управління, діяльність яких спрямована, серед іншого, на забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор, як системне утворення, що складається із різноманітних суб'єктів управління, що тісно взаємодіють між собою.

Звернемо увагу, що в підрозділі 1.3, застосовуючи системний підхід, також запропоновано й систему органів державної влади, які формують та забезпечують реалізацію державної політики науково-технічного розвитку та інновацій (далі – державна політика НТРІ), в широкому та вузькому розумінні, виходячи з системної моделі конструктивної взаємодії вказаних органів державної влади.

Нагадаємо, що в широкому розумінні ця система складається із підсистем, які знаходяться на трьох рівнях: перший – рівень державних органів «загального керівництва» щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України); другий – рівень державних органів «загальної компетенції» щодо забезпечення реалізації державної політики НТРІ (певні державні служби, агенції тощо); третій – рівень державних органів «спеціальної компетенції» щодо забезпечення реалізації державної політики НТРІ (у нашому дослідженні Міністерство аграрної політики та продовольства України, відповідні агенції та служби тощо). Водночас, у вузькому розумінні, система органів державної влади, що формують та реалізують зазначену політику НТРІ, складається із підсистем державних органів другого та третього рівня, тобто державних органів, які забезпечують, переважним чином, реалізацію державної політики НТРІ.

Вважаючи впровадження ІКТ одним із напрямів реалізації державної політики НТРІ та враховуючи результати попереднього етапу дослідження, висунемо гіпотезу, яка передбачатиме ототожнення інституцій забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор виключно з органами державної влади, що реалізують указану політику в аграрному секторі, у вузькому розумінні, тобто з органами державного управління аграрним сектором України. Аналогічним чином, застосовуючи системний підхід, діяльність окреслених органів будемо аналізувати як діяльність системи органів державного управління аграрним сектором України, що постійно взаємодіють між собою. Водночас, об'єктом такого управління є аграрний сектор України. Слід наголосити, що наведені положення не суперечать концептуальним засадам впровадження ІКТ в аграрний сектор України (див. підрозділ 1.4). Також необхідно зазначити, що в подальшому дослідженні терміни «суб'єкт управління», «суб'єкт впровадження», «органи державного управління аграрним сектором України» і «органи (або інституції) забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України» розглядаються як тотожні.

При дослідженні суб'єкта управління, по-перше, неможливо не врахувати здійснення в Україні нового етапу адміністративної реформи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [56]. Відповідно до функціонально-галузевого принципу побудови системи центральних органів виконавчої влади вжито низку заходів зі структурної реорганізації цієї системи та оптимізації державного апарату, запроваджено нову класифікацію підпорядкованих Кабінету Міністрів України центральних органів виконавчої влади (міністерств, державних служб, державних агентств, державних інспекцій), змінено їх функції [159, с. 20]. Враховуючи вищезазначене, система органів державного управління аграрним сектором перебуває в стадії динамічної трансформації, причому остаточний (так би мовити, оптимізований) варіант вказаної системи досі не визначений. По-друге, для більш ретельного аналізу суб'єкта управління представимо систему органів державного управління аграрним сектором України на трьох ієрархічних рівнях, згідно з традиційним підходом: центральний рівень (рівень Міністерства аграрної політики та продовольства України), обласний (рівень управлінь агропромислового

розвитку обласних державних адміністрацій) та місцевий (рівень управліннь агропромислового розвитку районних державних адміністрацій).

Досліджуючи вказані суб'єкти впровадження ІКТ в аграрний сектор України, доречно також керуватися положеннями Закону України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України», оскільки ІКТ цілком логічно розглядати як складову частину системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу. Як визначено в ст. 7 цього Закону, державне управління системою інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу в межах своїх повноважень здійснюють Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений орган виконавчої влади з інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу, його територіальні органи [155].

Враховуючи результати попередньої стадії дослідження щодо загально-правової характеристики КМУ як суб'єкта формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ (див. підрозділ 1.3), зараз вважаємо за доцільне обмежитись повноваженнями КМУ щодо інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України, визначеними ст. 8 Закону України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України»: розроблення стратегії державної технічної політики в агропромисловому комплексі; затвердження (схвалення) відповідних програм розвитку системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу і організація їх виконання; підготовка пропозицій до проектів державного бюджету щодо розмірів видатків, необхідних для пріоритетного розвитку системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу [155]. Здійснення виконавчої влади КМУ проводить «безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, ...спрямовує та координує роботу цих органів» [173]. На нашу думку, серед зазначених органів умовно можна виділити органи загальної компетенції (Міністерство аграрної політики та продовольства України, управління агропромислового розвитку облдержадміністрацій і управління агропромислового розвитку районних держадміністрацій) та органи спеціальної компетенції, до яких

належать Державне агентство земельних ресурсів України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України, Державна інспекція сільського господарства України та Державне агентство рибного господарства України.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави є Міністерство аграрної політики та продовольства України (далі – Мінагрополітики), створене Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 року № 1085 [56]. Будучи суб'єктом управління в системі державного управління аграрним сектором України, воно також входить до третього рівня структури системи державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ. Необхідно зауважити, що загально-правова характеристика Мінагрополітики вже розглядалася у підрозділі 1.3 даної роботи. Відтак, вважаємо за доцільне навести структуру цього Міністерства й обмежитися висвітленням основних завдань, функцій і повноважень лише тих його структурних підрозділів, що стосуються монографічної проблематики. У свою чергу, щойно визначене коло питань, за нашим переконанням, певним чином пов'язано із організаційним забезпеченням ОПМВ. Отже, виникає необхідність в окремих теоретичних уточненнях.

Вітчизняний фахівець С.Г. Стеценко зазначає, що «влада (державне управління) не реалізується сама по собі, це досягається за рахунок практичного втілення у життя певних функцій держави. Загалом функції держави реалізуються через безпосередню діяльність органів державного управління. Проте якщо поняття «функції» характеризує основні напрями управлінської діяльності, то термін «форми» вказує на зовнішню сторону якихось дій з боку органів державного управління» [105, с. 166]. Тому потрібно додати до категорій державного управління елемент «форми» та розкрити зміст цього поняття. Згідно з положеннями адміністративного права форми державного управління поділяються на правові, тобто зовнішні прояви конкретних дій органів виконавчої влади чи їхніх посадових

осіб, які спричиняють юридичні наслідки, та неправові – зовнішні прояви конкретних дій органів виконавчої влади чи їхніх посадових осіб, які не спричиняють настання юридичних наслідків. До правових форм належать: видання нормативних та індивідуальних актів управління; укладення адміністративних договорів, спрямованих на реалізацію державних управлінських функцій та здійснення інших юридично значущих дій, серед яких можна виділити реєстрацію (винаходів і відкриттів, транспортних засобів, нормативних актів), ліцензування, атестацію, акредитацію тощо. Серед неправових форм державного управління фахівці вирізняють: проведення організаційних заходів (підготовка та проведення нарад, зборів, конференцій, інспектування та контроль виконання робіт, надання практичної допомоги у розв'язанні тих чи інших завдань та ін.); здійснення матеріально-технічних операцій (діловодство, підготовка аналітичних і статистичних даних, складання звітів, довідок, оформлення документів тощо). Характерно, що організаційні заходи або передують, або є наслідками правових форм державного управління, що свідчить про тісний зв'язок різних видів форм державного управління. Неправові форми державного управління забезпечують «чіткість і злагодженість роботи внутрішньоуправлінських структур, які, своєю чергою, або відіграють допоміжну роль стосовно до правових форм державного управління, або мають самостійне значення» [105, с. 168].

Разом із формами державного управління суттєву роль у процесі практичної реалізації виконавчої влади відіграють методи державного управління, тобто «способи і засоби впливу органів державного управління чи посадових осіб на керовані об'єкти», які дають можливість визначити, «як саме той чи інший суб'єкт державно-владних повноважень здійснює свою повсякденну управлінську діяльність». Методи державного управління виражають цілеспрямований вплив органу державного управління (посадової особи) на керований об'єкт; здійснюються в межах владних повноважень керівного суб'єкта; завжди опосередковані у відповідній формі державного управління (правовій чи неправовій); можуть застосовуватись як окремо, так і в певній сукупності; вибираються залежно від

характеристики керованого об'єкта (форма власності, адміністративно-правовий статус тощо) [105, с. 172].

Наведеними положеннями будемо керуватися при аналізі діяльності структурних підрозділів Мінагрополітики. Крім того, дослідження має враховувати новачі адміністративної реформи, що поширюються на вказаних суб'єктів впровадження ІКТ в аграрний сектор України. Відповідно до цього зазначимо, що ст. 3 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» в якості одного з основних пріоритетів державної аграрної політики закріплює вдосконалення системи державного управління, ефективне поєднання загальнодержавної і регіональної політики в аграрному секторі [85]. Крім того, в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року вказано, що «...з метою розвитку аграрного ринку передбачається... формування системи державних інституцій з функціями здійснення належного контролю за безпечністю експортної продукції та адаптацією до міжнародних вимог, підтримку розвитку інформаційних систем, створення умов для вільного доступу всіх учасників ринку до інформації, результатів аналізу та прогнозування» [87]. Зважаючи на ці фактори, Мінагрополітики перебуває в стадії реформування, і на сьогоднішній час остаточний варіант організаційної та функціональної структури зазначеного відомства не визначений. У зв'язку з цим у подальшому будемо користуватися тимчасовою організаційною структурою, затвердженою наказом Мінагрополітики України «Про тимчасову організаційну структуру Міністерства аграрної політики України та тимчасовий порядок взаємозаміщення повноважень Міністра та заступників Міністра» від 13 грудня 2010 року за № 816, припускаючи, що цей фактор істотно не впливає на результати дослідження [174].

Мінагрополітики очолює Міністр аграрної політики та продовольства України, який здійснює керівництво діяльністю Міністерства; спрямовує і координує здійснення іншими центральними органами виконавчої влади заходів з питань, що належать до компетенції Мінагрополітики; затверджує структуру апарату Мінагрополітики; спрямовує і координує діяльність Державного агентства земельних ресурсів України, Державного агентства лісових ресурсів України,

Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України, Державної інспекції сільськогосподарства України та Державного агентства рибного господарства України (далі – агентства, інспекція та служба), в тому числі погоджує структуру апаратів агентств, інспекції та служби; визначає структурні підрозділи апарату Мінагрополітики, що відповідають за взаємодію із агентствами, інспекцією та службою; установлює порядок обміну інформацією між Мінагрополітики та агентствами, інспекцією та службою, періодичність її подання; формує державну політику у відповідних сферах та контролює її реалізацію агентствами, інспекцією та службою [46]. Тобто, користуючись термінологією системного аналізу, Міністр аграрної політики та продовольства України є особою, яка приймає рішення в системі органів державного управління аграрним сектором України.

Визначивши сферу діяльності Міністра аграрної політики та продовольства України, окреслимо важливі в контексті монографічного дослідження цілі, завдання, функції та повноваження окремих структурних підрозділів Мінагрополітики, які водночас становлять зміст організаційного забезпечення ОПМВ. У нашому випадку аналіз завдань, функцій та повноважень органів державного управління аграрним сектором України здійснюватиметься відповідно до основних напрямів впровадження ІКТ в аграрний сектор України. Нагадаємо, що основними напрямками впровадження ІКТ в аграрний сектор України, які й окреслюють межі розуміння відповідного правового забезпечення, є: розвиток інформаційного суспільства; вдосконалення сільськогосподарської, переробної, забезпечувальної діяльності; оптимізація державного управління вітчизняним аграрним сектором; соціальне розвинення українського села, у тому числі шляхом розширення асортименту послуг на базі ІКТ, а також забезпечення їх доступності (див. підрозділ 2.2).

Для розв'язання поставленого завдання будемо виходити з припущень, що в структурі Мінагрополітики: 1) розвиток інформаційного суспільства є прерогативою Департаменту інженерно-технічного забезпечення; 2) вдосконалення сільськогосподарської, переробної, забезпечувальної діяльності є компетенцією Департаменту харчової промисловості; 3) соціальне розвинення українського села належить до завдань Департаменту розвитку сільських територій. У свою чергу,

ефективне державне управління аграрним сектором неможливе без чіткої налагодженої взаємодії всіх підрозділів.

До завдань Департаменту інженерно-технічного забезпечення належить «реалізація державної технічної політики та розвитку інженерно-технічного забезпечення аграрного сектора економіки» [175]. На офіційному сайті Мінагрополітики розміщено «Положення про Департамент інженерно-технічного забезпечення Міністерства аграрної політики України» [175], згідно з яким цей підрозділ є самостійним структурним підрозділом центрального апарату Міністерства аграрної політики України та відповідно до покладених на нього завдань:

1) бере участь у розробці та координації виконання загальнодержавних, регіональних програм, поточних планів економічного і соціального розвитку галузей агропромислового виробництва; аналізує стан забезпечення технологічних операцій сільськогосподарського виробництва засобами механізації і електрифікації, прогнозує стан ремонтного виробництва та бере участь у розробленні концептуальних напрямів його розвитку, визначенні нових, більш ефективних технічних засобів та технологічних комплексів; вносить пропозиції про запровадження сучасних механізмів вирішення функціональних питань галузевого та міжгалузевого характеру, державної підтримки підприємств, установ і організацій усіх форм власності з питань інженерно-технічного забезпечення, стимулювання їх інтеграції та кооперування;

2) визначає напрями і тематику прикладних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що фінансуються міністерством за рахунок коштів державного бюджету, спрямовує їх на вирішення пріоритетних проблем інженерно-технічного забезпечення агропромислового виробництва; сприяє освоєнню результатів науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних розробок, спрямованих на інноваційний розвиток агропромислового комплексу;

3) у межах компетенції готує пропозиції щодо роздержавлення та приватизації майна, забезпечує реалізацію політики антимонопольного регулювання галузей, сприяє розвитку конкуренції, становленню структур ринкового типу у сфері

виробництва; вносить пропозиції щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності, залученню іноземних інвестицій, кредитних ресурсів та міжнародної технічної допомоги для технічного переоснащення галузей агропромислового виробництва та ін.

Департамент харчової промисловості, згідно з «Положенням про Департамент харчової промисловості» [176], розміщеним на офіційному сайті Мінагрополітики:

1) бере участь у визначенні державних потреб у сільськогосподарській продукції та сировині, сприяє поповненню запасів продовольства державного резерву відповідно до встановлених завдань; розробляє концептуальні напрямки розвитку харчової промисловості, здійснює заходи щодо економічного стимулювання виробників харчової продукції, спрямовує їх діяльність на розв'язання завдань, пов'язаних із забезпеченням потреб населення в продуктах харчування;

2) бере участь у розробленні пропозицій щодо впровадження сучасних механізмів вирішення функціональних питань галузевого і міжгалузевого характеру, державної підтримки підприємств, установ та організацій всіх форм власності, стимулювання їх інтеграції та кооперування, розробляє економічні та організаційно-правові заходи, спрямовані на захист вітчизняного товаровиробника, активізацію зовнішньоекономічної діяльності, залучення іноземних інвестицій, кредитних ресурсів та міжнародної технічної допомоги на розвиток пріоритетних напрямів у харчовій і переробній промисловості;

3) розробляє та подає в установленому порядку пропозиції до проектів бюджетного фінансування капітальних вкладень у харчовій промисловості, науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та науково-технічних програм, здійснення освітніх програм, операційних та інших витрат; бере участь у розвитку інфраструктури науково-консультаційних, інформаційних та інших послуг (бібліотеки, банки даних) у сфері харчової промисловості та ін.

Департамент розвитку сільських територій, згідно з розташованим на офіційному сайті колишнього Міністерства аграрної політики України Положенням про Департамент розвитку сільських територій [177]:

1) бере участь у розробці та організації виконання державних цільових, комплексних і галузевих програм з питань розвитку сільських територій та соціальної сфери села; бере участь у формуванні та реалізації соціальної політики у сільській місцевості, розробці та впровадженні нормативно-правових актів, а також у створенні відповідних умов щодо надання комунально-побутових та інших послуг сільським жителям; у межах своїх повноважень розробляє стратегію, методологію та відповідні рекомендації щодо розвитку фермерських, особистих селянських господарств, кооперації та підприємництва, залучення міжнародної технічної допомоги;

2) опрацьовує шляхи підвищення ефективності розвитку соціальної сфери села і сільських територій та вживає відповідних заходів; бере участь у формуванні планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок та виступає їх замовником у галузі розвитку соціальної сфери села і сільських територій, будівництва, впровадження нових технологій та технічних рішень, з питань врегулювання земельних і майнових відносин власності, розвитку підприємництва в сільській місцевості, інвестиційної діяльності на селі;

3) координує впровадження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, здійснює в межах своїх повноважень моніторинг її виконання міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, облдержадміністраціями, Міністерством аграрної політики Автономної Республіки Крим, головними управліннями агропромислового розвитку обласних, Управлінням промисловості та агропромислового розвитку Севастопольської міської держадміністрацій. Готує пропозиції щодо вдосконалення державної політики в цій сфері;

4) забезпечує у межах своїх функцій разом із спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів організацію і проведення робіт, пов'язаних з реалізацією стратегії, методології та моніторингу земельної реформи, врегулювання земельних і майнових відносин, захисту власності селян в процесі реструктуризації сільськогосподарських підприємств, землеустрою у сільській місцевості.

Проведений аналіз дає змогу зробити наступні висновки. По-перше, висунуті припущення щодо діяльності розглянутих департаментів, спрямованої на чотири аспекти впровадження ІКТ в аграрний сектор України, справедливі; по-друге, при здійсненні своїх повноважень кожен із підрозділів використовує як правові, так і неправові форми державного управління; по-третє, розглянуті структурні підрозділи Мінагрополітики (нескладно довести, що й інші підрозділи також) тісно взаємодіють між собою, тобто Мінагрополітики – це система, що складається з сукупності взаємозв'язаних підсистем, і незважаючи на окреслені в нормативних актах завдання, функції та повноваження, чіткого алгоритму взаємодії між вказаними підсистемами не визначено. У свою чергу, переведення зазначеної взаємодії на якісно новий рівень в умовах розвитку інформаційного суспільства неможливе без залучення новітніх ІКТ, тобто потребує сучасного інформаційного забезпечення, що, в силу представленої в підрозділі 2.1 моделі ОПМВ, також виступає складовим елементом останнього.

Черговий етап роботи зосередимо на вивченні завдань, функцій та повноважень органів державного управління спеціальної компетенції, діяльність яких спрямовується та координується КМУ. Розглянемо їх на прикладі Державного агентства земельних ресурсів України (далі – Держземагентство), враховуючи той факт, що земельна сфера безпосередньо впливає на розвиток аграрного сектора (див. підрозділ 2.2). Зазначене агентство є центральним органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері земельних відносин. Згідно з положенням про Державне агентство земельних ресурсів України, затвердженим Указом Президента від 8 квітня 2011 року № 445, Держземагентство відповідно до покладених на нього завдань:

- 1) бере участь у розробленні та виконанні державних, галузевих, регіональних та місцевих програм з питань регулювання земельних відносин, раціонального використання земель, їх відтворення та охорони, встановлення меж області, району, міста, району в місті, села і селища, у проведенні моніторингу земель, веденні та адмініструванні державного земельного кадастру і територіальному плануванні;

2) забезпечує підготовку та здійснення організаційних, економічних, екологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання й охорону земель; здійснює організацію проведення робіт, пов'язаних із реалізацією земельної реформи; бере участь у підготовці та здійсненні заходів щодо розвитку ринку земель;

3) забезпечує науково-експертне, аналітичне, інформаційне та методичне проведення землевпорядних, землеоціночних робіт, пов'язаних із земельними торгами, вживає організаційні заходи щодо проведення земельних торгів та забезпечує здійснення підготовки ліцитаторів;

4) проводить відповідно до законодавства моніторинг та охорону земель; здійснює ведення і адміністрування державного земельного кадастру та отримує інформацію про відведення земельних ділянок; створює інформаційну базу даних з питань реформування земельних відносин, землеустрою, охорони та проведення моніторингу земель, ведення державного земельного кадастру, оціночної діяльності і земельних торгів;

5) здійснює в порядку, встановленому Міністром, координацію діяльності суб'єктів землеустрою [178].

Держземагентство має право одержувати інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та їх посадових осіб; скликати наради, створювати комісії та робочі групи; користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, у тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами; представляти Мінагрополітики за його дорученням у міжнародних організаціях та під час укладення міжнародних договорів. Держземагентство у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими органами виконавчої влади, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, а також з органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних

держав і міжнародних організацій, підприємствами, установами, організаціями [178].

Як і Мінагрополітики, Держземагентство при здійсненні своїх повноважень використовує правові та неправові форми державного управління; взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, допоміжними органами і службами, об'єднаннями громадян та іншими установами, тобто являє собою підсистему в системі органів державного управління аграрним сектором України. Крім того, виходячи з аналізу завдань, функцій та повноважень Держземагентства, нескладно дійти висновку, що зазначене відомство бере участь у забезпеченні реалізації державної політики НТРІ, і, відповідно, також є суб'єктом забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

На наш погляд, проведений комплексний аналіз органів державного управління центрального рівня дає змогу зробити висновок про правильність висунутої на початку дослідження гіпотези щодо суб'єктів впровадження. Проте такий висновок не є достатньо переконливим без аналізу державних інституцій нижчих рівнів. Розглянемо органи державного управління обласного рівня на прикладі Головного управління агропромислового розвитку Донецької обласної державної адміністрації, що є структурним підрозділом облдержадміністрації, підзвітним та підконтрольним голові облдержадміністрації та Мінагрополітики та відповідно до покладених на нього завдань:

1) формує регіональний резерв сільськогосподарських і продовольчих ресурсів, складає їх баланси та бере участь у розробленні і здійсненні заходів щодо формування Аграрним фондом державного продовольчого резерву;

2) бере участь у комплексному розвитку сільських територій, здійсненні заходів щодо поліпшення демографічної ситуації в регіоні, координує діяльність відповідних служб з питань реалізації соціальної політики на селі;

3) надає методичну допомогу сільськогосподарським товаровиробникам з питань науково-технічних розробок, провадження інноваційно-інвестиційної діяльності, інформатизації, нарощення експортного потенціалу, створення нових та реконструкції діючих виробництв; сприяє техніко-технологічній модернізації

галузей агропромислового виробництва, розвитку регіонального ринку сільськогосподарських машин і обладнання;

4) створює належні умови для формування і розвитку сільськогосподарських дорадчих служб, вносить облдержадміністрації пропозиції до проекту місцевого бюджету в частині фінансування соціально спрямованих дорадчих послуг;

5) здійснює керівництво і контролює діяльність управлінь агропромислового розвитку райдержадміністрацій [179].

Як бачимо, Головне управління агропромислового розвитку Донецької обласної державної адміністрації здійснює, водночас, державну політику НТРІ на обласному рівні, тобто може вважатися органом впровадження ІКТ в аграрний сектор України на другому (обласному) рівні.

На місцевому рівні запропонованої нами системи знаходяться управління агропромислового розвитку районних державних адміністрацій, а також профільні служби та агенції – державні підприємства, установи й організації, що входять до сфери управління Мінагрополітики та його територіальних органів. Важливо нагадати, що чинним законодавством передбачено здійснення дорадчої діяльності в аграрному секторі України. У підрозділі 2.2 розглянуто Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», відповідно до ст. 4 якого «право на отримання дорадчих послуг мають фізичні та юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність у сільській місцевості, сільське населення, а також органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади». Одним із методів дорадчої діяльності, згідно зі ст. 4 вказаного Закону, є «інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості...». Тому, на нашу думку, суб'єктів сільськогосподарської дорадчої діяльності слід вважати активними учасниками процесу впровадження ІКТ в аграрний сектор, інституціями забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор України в широкому розумінні. Однак це питання потребує окремих наукових досліджень, оскільки воно виходить за межі вузького розуміння ОПМВ [156].

Вважаємо, що дослідження особливостей функціонування системи органів державного управління аграрною сферою дає змогу встановити, що між

різноманітними підсистемами виникають управлінські відносини (централізму та самостійності, субординації й координації), які можна розподілити на два типи – вертикальні та горизонтальні. Вертикальні – це відносини підпорядкованості, субординації (КМУ та Мінагрополітики, КМУ та Держземагентство, Мінагрополітики та Управління агропромислового розвитку облдержадміністрацій, Управління агропромислового розвитку облдержадміністрацій та райдержадміністрацій тощо). Горизонтальні відносини – договірні відносини між рівними, незалежними суб'єктами (відносини координації між Мінагрополітики та Держземагентством, між структурними підрозділами Мінагрополітики тощо). У ході зазначених відносин реалізується взаємодія органів державного управління аграрним сектором України за допомогою, наприклад, такої правової форми управління, як адміністративні договори [54; 180].

Говорячи про взаємодію між підсистемами системи органів державного управління аграрним сектором України, варто згадати запропоновану в першому розділі системну модель конструктивної взаємодії державних органів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій. Проектуючи цю модель на суб'єкт впровадження, визначимо стратегічну конструктивну взаємодію як принцип, за яким розбудовуються відносини між державними органами, які формують організаційно-правові засади щодо впровадження ІКТ в аграрний сектор України (КМУ, Мінагрополітики). Відповідно, тактична конструктивна взаємодія – це передусім принцип, за яким формуються будь-які відносини між державними органами, які забезпечують реалізацію впровадження ІКТ в аграрний сектор України (Мінагрополітики, інші органи виконавчої влади, як, наприклад, Держземагентство, органи місцевого самоврядування, а також відповідні профільні служби, агенції тощо).

Таким чином, проведене дослідження допомагає не тільки підтвердити висунуту гіпотезу щодо ототожнення основних інституцій забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор з органами державної влади, що реалізують зазначену політику в аграрному секторі, але й, враховуючи організаційну складову ОПМВ, дійти висновку, що суб'єктом впровадження ІКТ в аграрному секторі

України є система органів державного управління аграрним сектором України, в якій провідний суб'єкт управління – це Мінагрополітики, а між складовими елементами системи суб'єкта управління виникають управлінські відносини, що базуються на системній моделі конструктивної взаємодії. Ефективність функціонування цієї системи в умовах сьогодення значною мірою залежить від застосування новітніх ІКТ. До речі, цей фактор визначено і в нормативно-правових актах. Зокрема, наказом Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Плану заходів розвитку інформаційного суспільства в агропромисловому комплексі України на 2007–2015 роки» від 10 вересня 2007 року № 653 визначено перелік заходів, відповідно до якого структурні підрозділи Мінагрополітики мають:

- 1) забезпечувати висвітлення через засоби масової інформації та Інтернет-даних про стан виконання заходів з розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- 2) брати участь у розробці нормативно-правових документів з питань розвитку інформаційного суспільства в агропромисловому комплексі України;
- 3) запровадити в Мінагрополітики системи електронного документообігу та електронного цифрового підпису;
- 4) сприяти залученню коштів міжнародних фінансових організацій для реалізації першочергових інвестиційних проектів у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій для агропромислового комплексу;
- 5) забезпечити розвиток та функціонування Національної системи конфіденційного зв'язку в агропромисловому комплексі;
- 6) забезпечити розвиток галузевої інформаційно-аналітичної системи агропромислового комплексу;
- 7) забезпечити розміщення на веб-сайті Міністерства інформації про перелік, умови та порядок надання адміністративних послуг;
- 8) сформувавши на базі вищих аграрних навчальних закладів, науково-дослідних установ мережу дистанційної освіти з використанням електронних бібліотечних фондів загальнодержавної мережі [86].

Узагальнюючи наведені у даному підрозділі результати комплексного аналізу інституційного та організаційного забезпечення впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор, необхідно ще раз зазначити таке:

1. Дослідження органів державного управління аграрним сектором України дало змогу не тільки підтвердити висунуту раніше гіпотезу щодо прямих і зворотних зв'язків між правовим та інституційним забезпеченням ОПМВ, а й розширити її, додавши організаційну складову. Дійсно, сукупність інституцій державного управління аграрним сектором постають інституційним забезпеченням, а цілі, завдання, функції, форми та методи державного управління тощо – організаційним забезпеченням ОПМВ. Нормативно-правові акти, що закріплюють порядок утворення й адміністративно-правовий статус органів державного управління аграрним сектором на загальнодержавному та регіональному рівні, з одного боку, виступають основою інституційного забезпечення, а з іншого, є підґрунтям організаційного забезпечення ОПМВ. Таким чином, проведене дослідження підтверджує той факт, що між правовою, інституційною та організаційною складовими ОПМВ існує нерозривний зв'язок.

2. Опрацювання інституційного та організаційного забезпечення ОПМВ уможливило підтвердження гіпотези щодо ототожнення інституцій, які забезпечують впровадження ІКТ в аграрний сектор України, з органами державного управління аграрним сектором країни. Більш того, застосовуючи системний підхід, визначено, що суб'єктом впровадження ІКТ в аграрний сектор України є система органів державного управління аграрним сектором країни. Удосконалення інституційного забезпечення ОПМВ, а отже, і діяльності відповідних суб'єктів впровадження ІКТ в аграрний сектор, пов'язано з конструктивним використанням арсеналу державного управління. Це зумовило формування так званого «організаційного забезпечення ОПМВ», яке охоплює механізми та процеси, принципи, цілі, завдання, функції, методи та форми державного управління в аграрному секторі.

3. У зв'язку з продовженням у нашій країні адміністративної реформи система органів державного управління аграрним сектором України на сьогоднішній день

перебуває в стадії динамічної трансформації, причому остаточний (так би мовити, оптимізований) варіант вказаної системи досі не визначений. Відповідно, формування заходів із оптимізації державного управління аграрним сектором шляхом удосконалення інституційного та організаційного забезпечення ОПМВ у рамках даної монографії на даний момент часу можливе виключно на концептуальному рівні.

4. Аналіз нині діючої системи органів державного управління аграрним сектором України допоміг виявити її багаторівневу ієрархічну структуру. Відтак, у підрозділі запропоновано трирівневу модель цієї системи, кожен рівень якої складається з сукупності взаємозв'язаних підсистем, задіяних у впровадженні ІКТ в аграрний сектор. Аналіз існуючих на сьогодні нормативно-правових актів, що регламентують порядок утворення та функціонування державних інституцій, які входять до складу зазначеної системи, по-перше, доводить їх «напівофіційний статус», по-друге, про відсутність чітко визначеного механізму взаємодії між цими підрозділами. Це свідчить про деякий антагонізм в існуючій системі державного управління аграрним сектором України: з одного боку, оптимізація державного управління зазначеним сектором як напрям впровадження ІКТ неможлива без інституційних та організаційних змін; з другого боку, ефективність функціонування системи державного управління аграрним сектором України значною мірою визначається впровадженням якісних ІКТ.

5. Серед концептуальних напрямів оптимізації державного управління аграрним сектором України, які необхідно враховувати при загальному реформуванні системи органів державного управління агропромисловим комплексом, слід назвати [87]:

– вирішення питань щодо формування науково-методичної, інституціональної, нормативно-технологічної, нормативно-правової та професійної бази для створення системи інформаційного забезпечення управління аграрним сектором економіки, що відповідає сучасним міжнародним стандартам;

– створення системи управління надійними програмними інформаційно-комунікаційними засобами та технологіями, що дасть змогу оперативно і

високоякісно здійснювати за всіма напрямками процеси підготовки, прийняття, виконання й коригування управлінських рішень на різних рівнях управління і господарської діяльності;

– створення системи моніторингу в різних сферах управління з високим рівнем достовірності, оперативності та уніфікованості інформаційних потоків.

2.4. Інформаційне забезпечення як складова організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор України

З точки зору логіки даної монографічної роботи заключну стадію дослідження варто зосередити на вивченні такої складової організаційно-правового механізму впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор як ресурсне забезпечення. Нагадаємо, що ця частина розробленого нами механізму об'єднує фінансово-економічне, матеріально-технічне, кадрове, наукове та інформаційне забезпечення. Проте, з огляду на неможливість опрацювання всіх означених елементів із потрібним ступенем конкретизації в рамках однієї монографії, зосередимося на одному з них, що посідає, так би мовити, центральне місце в умовах інформаційного суспільства. Разом з тим, поглиблюючи дослідження ОПМВ із точки зору його правового, інституційного й організаційного забезпечення, нами неодноразово відзначалася гостра необхідність системних змін у різних сферах державного управління. Побіжно, в аспекті монографічної проблематики, деталізувалися характер і напрями реалізації цих перетворень. У результаті постав логічний висновок про доцільність розгляду повсюдного або ж галузевого поширення ІКТ не як своєїрідної «модної» й аморфної мети, а як конкретного та незамінного засобу, без якого в умовах глобалізації інформаційного суспільства неможливо забезпечувати конкурентоспроможність нашої держави, її безпеку, добробут і процвітання.

Усвідомлюючи потребу у всебічному опрацюванні інформаційного забезпечення як невід'ємної складової ОПМВ, водночас слід визнати доцільність проведення такого дослідження в декілька етапів. У межах даної роботи буде здійснено перший крок на цьому шляху, а саме: визначимо передумови реалізації

технології електронного урядування в Мінагрополітики, а також напрями подальших наукових досліджень, які сприятимуть ефективному впровадженню електронного урядування в системі органів державного управління аграрним сектором. Для цього вважаємо за необхідне проаналізувати сутність феномена електронного урядування; основні положення концепції електронного урядування в Україні; нормативно-правове забезпечення розвитку електронного урядування в нашій країні; зарубіжний досвід впровадження технології електронного урядування; проблеми та шляхи їх вирішення задля перетворення органів виконавчої влади на систему масового обслуговування громадян, юридичних осіб (у тому числі суб'єктів господарювання).

При цьому доцільно тимчасово абстрагуватися, тобто відмежуватися від аграрного сектора, перейшовши на вищий, загальнодержавний рівень, а саме – до розгляду питань, пов'язаних із розвитком так званого «електронного урядування» в Україні. Зокрема, Концепція розвитку електронного урядування в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 року № 2250, трактує зазначений термін як форму організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості й прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Головною складовою електронного урядування виступає електронний уряд – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання [181].

Водночас українські дослідники О.А. Баранов, І.Б. Жиляєв, І.Г. Малюкова та інші зазначають, що «...явище «е-урядування» об'єднує у собі як мінімум дві складові – внутрішню урядову інформаційну інфраструктуру – аналог корпоративної мережі та зовнішню інформаційну інфраструктуру, що забезпечує взаємодію з фізичними та юридичними особами. У межах другої складової інтегруються інформаційні ресурси органів влади, забезпечуються доступ до них, а також створюється система on-line послуг» [182].

Узагальнивши усі визначення, під «е-урядуванням», на думку М.С. Демкової та М.В. Фігель, слід розуміти спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, яка забезпечує функціонування певних органів в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з органами влади. На практиці це означає організацію управління державою та взаємодії з фізичними, юридичними особами та громадськими організаціями шляхом максимального використання в органах публічної адміністрації сучасних інформаційних технологій. Тобто, е-урядування передбачає наступне: будь-яка особа через інформаційно-комунікаційні засоби може звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування для отримання необхідної інформації, і головне – для отримання адміністративних послуг. Скажімо, особа, не відходячи від комп'ютера, може здійснити будь-яку трансакцію з органом влади (зареєструвати юридичну особу, земельну ділянку, посвідчити договір купівлі-продажу, оренди тощо), витрачаючи при цьому якнайменше часу та інших ресурсів, а це, в свою чергу, сприяє економії бюджетних коштів на адміністрування» [183, с. 93–95].

Варто також додати, що технології електронного урядування вже доволі давно розроблено, впроваджено й апробовано у багатьох країнах світу: Великобританії, Данії, Естонії, Катарі, Латвії, Норвегії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Сінгапурі, США, Чехії, Швеції тощо. Так, Уряд США надає громадянам різноманітні послуги через Інтернет: видачу ліцензій, сплату податків тощо. В Англії реєстрація фірм потребує заповнення через мережу тільки однієї форми. Фінляндія та Сінгапур пропонують своїм громадянам послуги через мобільний зв'язок. Наприклад, Верховний суд Сінгапуру надсилає громадянам SMS, щоб нагадати дату засідання. Крім того, ті громадяни Сінгапуру, котрі авторизовані на сайті, можуть електронним способом подавати до суду позови у незначних справах. On-line податкова служба Ірландії дозволяє підприємствам отримувати інформацію про оподаткування, сплачувати податки, заповнивши відповідні електронні форми, а також отримувати податкові кредити. Сайт Земельної служби цієї ж держави надає компаніям

інформацію про нерухомість і дає можливість здійснювати будь-які операції, пов'язані із землею і нерухомістю. Сайт Федерального агентства зайнятості Ірландії містить інформацію про ринок робочої сили для роботодавців і працівників, а сайт Реєстраційної палати дає можливість зареєструвати компанію будь-якої організаційно-правової форми, зареєструвати найменування компанії, внести зміни в статутні документи, оформити фінансові документи, легалізувати іноземні документи. В Естонії функціонує Інтернет-портал «Сьогодні вирішую я» (Tapa otsustan mina), за допомогою якого громадянин республіки може взяти участь в управлінні державою – висловити свою думку про поточні процеси у країні, запропонувати поправки до законопроектів тощо. Цей портал також дозволяє користувачу голосувати. Якщо ідея поправки чи іншої пропозиції містить раціональне зерно і підтримується іншими Інтернет-користувачами, естонський прем'єр-міністр відсилає цю пропозицію зі своєю резолюцією у відповідне міністерство. На сьогодні болгари, завдяки новій ІТ-системі, котра об'єднує паспортний департамент із міністерством внутрішніх справ, поліцією та системою кримінального судочинства, можуть одержати паспорт протягом 5–10 хвилин. Зазвичай же ця процедура займає, як мінімум, кілька тижнів. Це все забезпечується технологіями е-урядування [182–187].

Для більш глибокого усвідомлення сутності феномена електронного урядування необхідно звернутися до теорії нового державного менеджменту. Узагальнивши основні принципи цієї теорії, вперше сформульовані у 1992 році Д. Осборном і Т. Геблером, у контексті вдосконалення державного управління в Україні можна виділити наступні постулати: перехід до парадигми «споживач (громадянин) – надавач послуг (держава)» й усвідомлення, що для громадян головне отримання результату, а не внутрішньо-організаційні проблеми державних органів; постійна мінімізація витрат на здійснення державних функцій та оптимізація ресурсних витрат при наданні адміністративних послуг [188, с. 4–5].

Отже, постає нагальна необхідність перебудови системи державного управління відповідно до окреслених принципів. У свою чергу, аналізуючи такі сучасні теорії модернізації системи державного управління, як концепція нового

державного менеджменту, нова інституційна теорія, концепція політичних мереж, синергетичний підхід і політика державного управління в категоріях *good governance*, вітчизняний учений О.А. Баранов формулює основну умову ефективного функціонування уряду в сучасних умовах: «Повинна бути забезпечена можливість функціональної, інформаційної взаємодії з кожним громадянином, господарюючим суб'єктом, громадською організацією тощо». Таким чином, уряд перетворюється на систему масового обслуговування, що передбачає однакові стандарти обслуговування для всіх; низький рівень відмови від обслуговування; високий ступень доступності; високу якість обслуговування тощо. Зрозуміло, що «перебудуватися» на такі нові принципи реалізації державних функцій і надання адміністративних послуг населенню та бізнесу без активного впровадження ІКТ відповідно до концепції електронного урядування неможливо [188, с. 6–11].

Повертаючись до вітчизняних реалій, слід зазначити, що наша країна відносно недавно розпочала системне впровадження електронного урядування. Зокрема, з урахуванням виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 березня 2010 року № 360 «Питання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування», а також пропозицій провідних українських фахівців і вчених, напрацьованих під егідою Національного центра підтримки електронного урядування та Національної академії Державного управління при Президентові України [182; 185; 189], схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні [181], на виконання якої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2011 року № 1014 затверджено План заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні [192] тощо [187; 190; 191; 193; 194].

З огляду на вказане варто детально розглянути наявні на сьогодні концептуальні положення розбудови електронного урядування в Україні:

– по-перше, має за мету створення умов для досягнення європейських стандартів якості послуг, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також виконання основних положень Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада» [195];

– по-друге, передбачає створення якісно нових форм організації діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх взаємодію з громадянами та суб'єктами господарювання шляхом надання доступу до державних інформаційних ресурсів, можливості отримувати електронні адміністративні послуги, звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням Інтернету;

– по-третє, засновується на таких основних принципах, як прозорість і відкритість, конфіденційність та інформаційна безпека, єдині технічні стандарти і взаємна сумісність, орієнтованість на інтереси та потреби споживачів послуг;

– по-четверте, розв'язує завдання щодо: 1) забезпечення захисту прав громадян на доступ до державної інформації; 2) залучення громадян до участі в управлінні державними справами; 3) удосконалення технології державного управління; 4) підвищення якості управлінських рішень; 5) подолання «інформаційної нерівності», зокрема шляхом створення спеціальних центрів (пунктів) надання інформаційних послуг, центрів обслуговування населення (кол-центрів), веб-порталів надання послуг; 6) організація надання послуг громадянам і суб'єктам господарювання в електронному вигляді з використанням Інтернету та інших засобів, насамперед за принципом «єдиного вікна»; 7) надання громадянам можливості навчатися протягом усього життя; 8) деперсоніфікація надання адміністративних послуг з метою зниження рівня корупції в державних органах; 9) організація інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування на базі електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису; 10) забезпечення передачі і довгострокового зберігання електронних документів у державних архівах, музеях, бібліотеках, підтримки їх в актуалізованому стані та надання доступу до них;

– по-п'яте, забезпечується шляхом: 1) провадження узгодженої діяльності всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування із залученням інститутів громадянського суспільства та представників ділових кіл; 2) удосконалення принципів державного управління, структури та функцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 3) визначення переліку

адміністративних послуг, які надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, та переведення їх в електронну форму; 3) удосконалення адміністративних процесів в органах державної влади та органах місцевого самоврядування шляхом використання інформаційно-телекомунікаційних технологій; 4) створення інформаційної інфраструктури електронного урядування; 5) підготовку кваліфікованих державних службовців, які забезпечуватимуть впровадження елементів електронного урядування; 6) навчання громадян і суб'єктів господарювання використанню технологій електронного урядування; 7) створення системи мотивації для державних службовців, громадян і суб'єктів господарювання щодо використання технологій електронного урядування;

– і, по-шосте, реалізуватиметься у три етапи:

1) у період з 2011 по 2012 роки передбачається: а) розроблення необхідної нормативно-правової та нормативно-технічної бази, зокрема щодо надання адміністративних послуг в електронній формі, а також єдиних стандартів, протоколів і регламентів взаємодії суб'єктів електронного урядування, їх гармонізація з міжнародними стандартами; б) забезпечення функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади всіх рівнів на основі єдиних стандартів; в) створення єдиної загальнодержавної системи електронного документообігу; г) створення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів та веб-сайтів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на усіх рівнях; д) забезпечення надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування послуг в електронній формі громадянам і суб'єктам господарювання з використанням Інтернету, зокрема реєстрація суб'єктів господарювання, подання звітності; е) створення єдиної інформаційної системи, що містить реєстр адміністративних послуг, які надаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, та інформацію про умови їх отримання; ж) створення Єдиного веб-порталу адміністративних послуг; з) створення спеціальних центрів (пунктів) надання послуг, центрів обслуговування населення (кол-центрів); і) створення умов для участі громадян, їх об'єднань і суб'єктів господарювання у процесі підготовки державних рішень; к) створення спеціального веб-порталу з

метою забезпечення прозорості використання державних фінансів; л) забезпечення розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку;

2) протягом 2013–2014 років планується забезпечити: а) організацію надання послуг в електронній формі в усіх сферах суспільного життя; б) проведення повномасштабного реінжинірингу адміністративних процесів в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; в) створення сприятливих умов для залучення громадських організацій до управління державними справами; г) освоєння технологій інтерактивної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянами і суб'єктами господарювання; д) впровадження в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування типових організаційно-технологічних рішень у сфері електронного урядування; е) забезпечення передачі електронних документів у державні архіви, музеї, бібліотеки, їх довгострокове зберігання, підтримка в актуалізованому стані та надання доступу до них;

3) у 2014–2015 роках створюватимуться: а) об'єднані веб-портали органів виконавчої влади, призначені для проведення відповідних трансакцій; б) єдина інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура органів державної влади та органів місцевого самоврядування; в) Єдиний веб-портал електронного урядування як єдине місце доступу до всіх видів електронних послуг для громадян та суб'єктів господарювання з урахуванням потреб громадян і функціональних аспектів; г) Національний депозитарій електронних інформаційних ресурсів [181].

Загалом, узагальнюючи зміст вищенаведених положень, можна помітити багато логічних паралелей із монографічними розробками, висновками та пропозиціями щодо концептуальних основ удосконалення, правового, інституційного, організаційного та ресурсного забезпечення ОПМВ (див. підрозділи 2.1–2.3). Варто відмітити й той факт, що завдання Концепції розвитку електронного урядування в Україні не лише декларуються, але й починають реально та системно виконуватися. З огляду на юридичний характер даної монографії доречно ґрунтовніше зупинитися на питаннях нормативно-правового забезпечення розвитку електронного урядування в Україні. До речі, всі технологічні нововведення в цій сфері у масштабах усієї

країни детально проаналізовано як у кількісному, так і в якісному плані у «Доповіді про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2011 рік», підготовленій під патронатом Кабінету Міністрів України [191], та в аналітичних матеріалах, оприлюднених на веб-сайті Національного центра підтримки електронного урядування тощо [182; 188–190; 196].

Відтак, у стислій формі охарактеризуємо базові законодавчі акти, що являють собою основу для розбудови електронного урядування в Україні та які не розглядалися раніше у монографії (див. підрозділи 2.2 і 2.3):

1) Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», що встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів... Дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів (ст. 2) [161];

2) Закон України «Про електронний цифровий підпис», який визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, що виникають при використанні електронного цифрового підпису для підтвердження цілісності електронних даних та ідентифікації підписувача (ст. 1) [162];

3) Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», що регулює відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах з метою запобігання несанкціонованим діям щодо інформації в останніх (ст. 1) [163];

4) Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», що регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, функціонуванням, розвитком та використанням Національної системи конфіденційного зв'язку – сукупності спеціальних телекомунікаційних систем (мереж) подвійного призначення, які за допомогою криптографічних та/або технічних засобів забезпечують обмін конфіденційною інформацією в інтересах органів державної влади і органів місцевого самоврядування, створюють належні умови для їх взаємодії в мирний час та у разі введення надзвичайного і воєнного стану (ст. 1) [164];

5) Закон України «Про захист персональних даних», який регулює відносини, пов'язані із захистом персональних даних під час їх обробки – будь-якої дії або сукупності дій, здійснених повністю або частково в інформаційній (автоматизованій) системі та/або в картотеках персональних даних, які пов'язані зі збиранням, реєстрацією, накопиченням, зберіганням, адаптуванням, зміною, поновленням, використанням і поширенням (розповсюдженням, реалізацією, передачею), знеособленням, знищенням відомостей про фізичну особу (ст. ст. 1, 2) [165];

6) Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних (що були ратифіковані законами України), які спрямовані на забезпечення на території кожної Сторони для кожної особи, незалежно від її громадянства або місця проживання, дотримання її прав й основоположних свобод, зокрема її права на недоторканність приватного життя, у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, що її стосуються тощо [166; 167];

7) Закон України «Про доступ до публічної інформації», що визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації (під якою розуміється «...відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом» (ст. 1) [197];

8) Кодекс України про адміністративні правопорушення, що передбачає адміністративну відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та сфері телекомунікацій тощо (ст. 51-2, ст. 144–148-5, ст.188-7, ст. 212-5–212-6) [198];

9) Кримінальний кодекс України, що передбачає кримінальну відповідальність за злочини в інформаційній сфері та сфері телекомунікацій тощо (ст. 163, ст. 176–177, ст. 359–360, ст. 361–363-1) [199];

10) Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність», яка передбачає визначення об'єктивної сторони комп'ютерних злочинів через опис чотирьох груп суспільно небезпечних діянь: правопорушень проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; правопорушень, пов'язаних із комп'ютерами; правопорушень, пов'язаних із порушенням авторських та суміжних прав (ст. 1–10) [90, с. 41–42; 168].

Цілком зрозуміло, що це не вичерпний перелік нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини, пов'язані зі створенням і функціонуванням електронного урядування в Україні. Водночас, нормативно-правове забезпечення вказаної сфери вже доволі ґрунтовно проаналізовано експертами Регіонального центру розвитку електронного урядування в Автономній Республіці Крим громадської організації «Кримський центр ініціатив у електронному урядуванні» [200]. З огляду на це, зараз логічно відзначити недоліки законодавчої бази щодо двох аспектів електронного урядування (на нашу думку, найбільш важливих для поточного етапу створення останнього):

– недосконалість і неузгодженість нормативно-правових актів з урегулювання електронного документообігу, що «...як наслідок, стало однією з основних причин несумісності систем електронного документообігу, що впроваджені в різних органах влади та місцевого самоврядування» [188, с. 21; 191, с. 78–79];

– невирішеність цілого комплексу проблем стосовно надання адміністративних послуг з використанням можливостей Інтернету, тобто вдосконалення «...правової бази у сфері телекомунікацій, використання інтернет-технологій, створення та використання електронних інформаційних ресурсів, інформаційної безпеки та захисту інформації» [188, с. 21; 191, с. 82–84].

Зупинимось докладніше на висвітленні сутності останнього тезису в контексті монографічної проблематики. На нашу думку, ця проблема зараз є найбільш актуальною для вітчизняних аграріїв через їх «природну територіальну відірваність»

від органів державної влади й органів місцевого самоврядування тощо. Наразі функціонування електронного урядування, особливо в частині здійснення інформаційної взаємодії з фізичними та юридичними особами як віддаленими споживачами, повністю забезпечується телекомунікаціями. Отже, вказаній формі організації державного управління властиві не лише інформаційні, а й телекомунікаційні риси. Проілюструємо цю думку на прикладі Інтернет-послуг, які «...можна поділити на дві основні частини: послуги щодо доступу до мережі; послуги щодо використання мережі. Перший вид послуг – це приклад саме телекомунікаційних послуг, другий – саме інформаційних послуг» [55, с. 311].

Таким чином, Інтернет або ж інші інформаційно-телекомунікаційні мережі слід розцінювати як незамінний інструмент електронного урядування щодо надання адміністративних послуг населенню та бізнесу, а також реалізації інших державних функцій. У свою чергу, цілком логічним постає припущення щодо гіпотетичної можливості впливання недержавних «дійових осіб» інформаційно-телекомунікаційного сектора на процеси електронного урядування шляхом повного чи часткового обмеження доступу до комунікаційних процесів, обміну інформацією тощо. В умовах розвитку інформаційного суспільства це має враховуватися як реальна небезпека для реалізації прав і свобод людини та юридичних осіб не тільки в інформаційній, а й в інших сферах [90, с. 37–39].

Говорячи про телекомунікаційну галузь із точки зору розвитку електронного урядування в Україні, важливо також окреслити ряд інших проблемних, у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства та людини, питань: «Незважаючи на зусилля спеціальних відомств... досі залишається уразливою... телекомунікаційна складова... й не в останню чергу через надмірно широке запровадження західних програмних продуктів і використання матеріально-технічної бази іноземного виробництва. Пошук можливих «закладок» у цій продукції практично неможливий, а залежність української держави від згаданих продуктів має загрозливий рівень для національної безпеки (на всіх рівнях та у всіх сферах)» [109, с. 21–22]. Отже, «відновлення вітчизняних потужностей з виробництва матеріально-технічної телекомунікаційної бази» на початковому етапі

розбудови електронного урядування виступає стратегічним питанням забезпечення національної безпеки України.

На цьому висновку вважаємо за доцільне завершити поточний етап з'ясування можливостей електронного урядування та визначення проблемних аспектів його розбудови в Україні. Можна впевнено стверджувати, що ця новітня форма організації державного управління допомагатиме з успіхом вирішувати питання, які перетинаються із сформульованими в монографії ключовими напрямками впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор. Побіжно детальний аналіз нормативно-правової бази розвитку електронного урядування показав логічність окресленого в даній роботі підходу до визначення та розуміння сутності складових частин ОПМВ, якими є правове, інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення. Більш того, положення розглянутих законодавчих і підзаконних актів фактично відповідають, деталізують і доповнюють запропоновані у монографії шляхи та засоби вдосконалення організаційного та інституційного забезпечення впровадження ІКТ в аграрний сектор нашої країни.

Разом із тим варіант реалізації електронного урядування в Україні, започаткований відповідною Концепцією [181], на нашу думку, не повною мірою відповідає такому з основних напрямів впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор, як вдосконалення сільськогосподарської, переробної, забезпечувальної діяльності тощо. Вирішенню цього питання, за нашим переконанням, буде сприяти розробка комплексу організаційно-правових заходів, спрямованих на мотивування суб'єктів господарювання в аграрній сфері до впровадження систем, аналогічних електронному урядуванню у функціональному та технологічному плані, для забезпечення інформаційної взаємодії з їх бізнес-партнерами, інвесторами, споживачами тощо. Проте практичній реалізації цієї пропозиції, що може бути застосована й до інших галузей економіки, повинні передувати ґрунтовні наукові дослідження та незалежні фахові оцінки.

Узагальнюючи результати поточного етапу роботи, важливо також наголосити ще на одному важливому факті. Дослідження широкого масиву наукових, публіцистичних, аналітичних і статистичних джерел інформації, вивчення

матеріалів, оприлюднених на офіційному веб-порталі органів виконавчої влади України (Урядовому порталі) тощо дає змогу дійти висновку про недостатню участь Міністерства аграрної політики та продовольства України у практичній реалізації електронного урядування, координації цього процесу відповідно до потреб агропромислового комплексу [184; 187; 190–192; 196; 200]. До речі, ця інституція за фаховими оцінками є одним з «лідерів» за кількістю адміністративних послуг, що надаються фізичним та юридичним особам [188, с. 16]. Відповідно, й раніше сформульована позиція щодо необхідності та визначення базових критеріїв систематизації (у формі інкорпорації) нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою пов'язані з основними напрямками впровадження ІКТ у вітчизняний аграрний сектор (див. підрозділи 1.4 і 2.2), підлягає корегуванню згідно з потребами і можливостями електронного урядування. Тобто, з урахуванням здобутків поточної стадії дослідження, вказаний аспект, по суті, позиціонується з одним із найактуальніших, у сучасних умовах, критерієм систематизації законодавчих і підзаконних актів щодо впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

ВИСНОВКИ

У результаті монографічного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на розв'язання нового наукового завдання щодо розробки та удосконалення адміністративно-правових, інформаційно-правових та організаційних засад впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрний сектор в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. Основні з них наступні.

Розроблено модель впровадження ІКТ в аграрний сектор в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні, яка ґрунтується на: а) авторській концепції формування теоретико-методологічних засад впровадження ІКТ в аграрний сектор України; б) авторському підході щодо розробки організаційно-правових засад впровадження ІКТ в аграрний сектор в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні; в) комплексному врахуванні технологічного та соціального аспектів

впровадження ІКТ в аграрний сектор з огляду на основні засади державної політики науково-технічного розвитку та інновацій і державної аграрної політики.

Наукове значення розв'язання зазначеного вище завдання полягає у: а) поглибленні досліджень щодо розробки ефективних організаційно-правових механізмів реалізації Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні, у тому числі правових механізмів впровадження ІКТ в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави; б) подальшому розвитку сучасної концепції адміністративного права, що має гарантувати створення належних організаційно-правових механізмів подолання інформаційної та когнітивної нерівності громадян України, які мешкають на сільській території, передусім для надання адміністративних послуг з використанням ІКТ; в) поглибленні досліджень щодо удосконалення адміністративно-правових та організаційних засад державного управління в аграрному секторі.

Дослідження основних нормативно-правових актів, норми яких регулюють суспільні відносини під час розбудови інформаційного суспільства в Україні, допомогли переконатися у тому, що ефективне вирішення питання щодо науково-технічного та інноваційного розвитку постає невід'ємним чинником розбудови інформаційного суспільства; засади національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні базуються насамперед на забезпеченні пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку.

Визначено роль держави у стимулюванні науково-технічного розвитку, реалізації структурно-інноваційної стратегії. З'ясовано, що науково-технологічна та інноваційна діяльність, затвердження інноваційної моделі розвитку економіки України є одними із визначальних пріоритетів забезпечення національної безпеки країни.

Узагальнення доктринальних розробок та положень відповідних нормативно-правових актів дали змогу визначитися з поняттям «державна політика науково-технічного розвитку та інновацій» (далі – державна політика НТРІ) – це синтезуюче поняття, що поєднує у собі різні елементи, які входять до її складу: по-перше, державна науково-технічна політика; по-друге, державна інноваційна політика; по-

третє, державна промислова політика. Державна науково-технічна політика – це система різноманітних заходів, спрямованих на підтримку розвитку освіти, науки і прогресу техніки. Державна інноваційна політика – це система економічних, організаційно-правових та інших заходів, спрямованих на впровадження ідей, проектів як основи наукового чи технічного прогресу; її доцільно розглядати як особливу складову науково-технічної політики. Вважалося за можливе досліджувати державну політику НТРІ у вузькому тлумаченні, яке не включає промислову політику.

Аналіз положень Законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та «Про інноваційну діяльність» дав змогу переконатися, що одним із пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 року постає розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, а серед стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на період до 2021 року визначено технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу. Обґрунтовано, що впровадження ІКТ в аграрний сектор України сприятиме вирішенню зазначеного вище пріоритетного напрямку інноваційної діяльності.

З метою вироблення ефективних заходів щодо формування та забезпечення реалізації державної політики НТРІ запропоновано концепцію визначення суб'єктів, які відповідно до своїх адміністративно-правових повноважень призначені здійснювати зазначені процеси. Виходячи із переваг системної форми організації суб'єктів, надано пропозицію щодо використання моделі конструктивної взаємодії задля створення системи суб'єктів формування та реалізації державної політики НТРІ. Під стратегічною взаємодією відповідних державних органів у сфері науково-технічного розвитку та інновацій розуміється: а) конструктивний діалог цих органів у ході формування основних засад державної політики НТРІ, а саме: формулювання узгоджених цілей і завдань діяльності відповідних органів у зазначеній сфері задля розбудови інформаційного суспільства в Україні, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовому рівні та ліквідування цифрової і когнітивної нерівності громадян України; б) конструктивний діалог цих органів у ході реалізації узгодженої й обґрунтованої державної політики (тобто,

державного управління) у зазначеній сфері, що передбачає свідоме визначення суб'єкта та об'єкта управління, чітке розмежування функцій та компетенцій задля формування кожним державним органом (відповідно до своїх повноважень) своєрідного внеску у досягнення стратегічної мети державної політики НТРІ – збереження науково-технічного потенціалу та забезпечення ефективного його використання. Тактична взаємодія розглядається як конструктивний діалог відповідних державних органів у процесі державного управління у сфері науково-технічного розвитку та інновацій, а саме: об'єднання можливостей (компетенцій, людських та матеріальних ресурсів) будь-якого державного органу з іншими органами задля якісного досягнення цим органом тієї мети, яка була визначена для нього у положеннях державної політики НТРІ.

Обґрунтуванню структури системи суб'єктів, що формують та забезпечують реалізацію державної політики НТРІ, сприяли наступні чинники: положення Конституції України, які визначають повноваження Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та положення інших нормативно-правових актів, які розвивають та конкретизують ці повноваження; концепція державного управління у широкому й вузькому тлумаченні; об'єктивне існування впливу сфери науково-технічного розвитку та інновацій на усі сфери життєдіяльності суспільства і держави в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні.

Надано загально-правову характеристику відповідним органам державної влади України, які включені до системи суб'єктів формування й забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій. Визначено місце і роль Міністерства аграрної політики та продовольства України у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій.

Запропоновано та обґрунтовано доцільність дослідження впровадження ІКТ в аграрний сектор України як з позиції реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, так і державної аграрної політики. Акцентовано

увагу на конструктивності дослідження реалізації державної політики у контексті державного управління.

Визначено та проаналізовано чинники й умови, які обумовили і сприяли розумінню необхідності впровадження ІКТ в аграрний сектор. Концептуальні засади впровадження ІКТ в аграрний сектор виходять із необхідності: забезпечення реалізації державної політики НТРІ у аграрному секторі; удосконалення системи державного управління в аграрному секторі, передусім у адміністративно-правовому та організаційному аспектах; гарантування прав громадян України, що мешкають у сільській місцевості, на отримання адміністративних послуг за допомогою ІКТ; формування системи суб'єктів впровадження ІКТ в аграрний сектор, взаємодіючими складовими якої постають суб'єкти забезпечення реалізації державної політики НТРІ «загальної компетенції» та суб'єкти державного управління в аграрному секторі (передусім Мінагрополітики), які одночасно постають суб'єктами забезпечення реалізації державної політики НТРІ «спеціальної компетенції»; розробки моделі організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор в умовах розбудови інформаційного суспільства; систематизації нормативно-правових актів України із різних галузевих законодавств (у формі інкорпорації, за науково обґрунтованими критеріями), які постають правовим підґрунтям (передусім адміністративно-правовим та інформаційно-правовим) впровадження ІКТ в аграрний сектор в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Запропоновано та обґрунтовано інтегративний підхід, який сприяє комплексній реалізації Міністерством аграрної політики та продовольства України визначених національним законодавством функцій забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій і функцій провідного суб'єкта державного управління аграрним сектором України.

Використовуючи цей підхід, дійшли висновку, що Мінагрополітики України, як провідний суб'єкт державного управління аграрною сферою України, здійснює управлінській вплив на аграрний сектор України, як об'єкт державного управління, з метою належного упорядкування передусім аграрних відносин між відповідними суб'єктами аграрного сектора задля удосконалення сільськогосподарського

виробництва та забезпечення продовольчої безпеки України. Водночас, з метою забезпечення більшої ефективності такого управлінського впливу, Мінагрополітики України використовує у своїй діяльності сучасні ІКТ, а також створює різноманітні умови (у тому числі правові, організаційні, матеріально-технічні) для об'єкта управління (це не лише певні організаційні структури, а й діяльність людей) задля використання сучасних ІКТ. Таким чином, у роботі стверджується, що Мінагрополітики України забезпечує одночасно реалізацію державної політики науково-технічного розвитку та інновацій безпосередньо в аграрному секторі України, який підпадає під його компетенцію як провідного суб'єкта державного управління аграрним сектором.

Дослідження теоретико-методологічних засад впровадження ІКТ в аграрний сектор України в умовах розвитку інформаційного суспільства сприяли усвідомленню того, що розв'язання завдання впровадження ІКТ в аграрний сектор України як пріоритетного напрямку науково-технічного та інноваційного розвитку вимагає одночасного врахування технологічних і соціальних аспектів.

Розуміння важливості вирішення однієї із проблем розбудови інформаційного суспільства в Україні – проблеми цифрової нерівності громадян – дали змогу висунути пропозицію стосовно активізації діяльності Мінагрополітики України щодо реалізації його функцій і як суб'єкта державного управління аграрним сектором, і як суб'єктом забезпечення реалізації державної політики науково-технічного розвитку та інновацій, які стосуються створення умов для надання громадянам України, що мешкають на сільській території, оперативних та якісних інформаційних і телекомунікаційних послуг.

Запропоновано для введення у науковий обіг та практичної реалізації концепцію формування якісно нової моделі організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні, яка: а) спирається на сучасну методологію державного управління, нову парадигму адміністративного права й останні теоретичні напрацювання в галузі інформаційного права, як правового фундаменту інформаційного суспільства, в якому пріоритетного значення набуває збалансоване в інтересах держави,

суспільства та людини вирішення проблеми впровадження ІКТ у різноманітні сфери суспільного життя; б) враховує доктринальні тлумачення сутності поняття «механізм», а також пов'язані із ними нормативно-правові дефініції, що закріплені у адміністративному й інформаційному законодавстві України; ґрунтується на конструктивному використанні нормативно-правових положень щодо національної інноваційної системи; в) сприяє забезпеченню реалізації положень державної політики НТРІ в аграрному секторі, що спрямована на нейтралізацію певних негативних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та формування інноваційної моделі економіки в аграрному секторі; г) дає змогу не лише визначити організаційні, адміністративно-правові, інформаційно-правові засади впровадження ІКТ в аграрний сектор, але й передбачити їх динамічну взаємодію задля ефективного функціонування зазначеного механізму.

Зважаючи на структуру національної інноваційної системи та засновуючись на синтезі підходів, відображених у вітчизняному адміністративному й інформаційному законодавстві, з одного боку, а також дослідницьких здобутках провідних учених у галузі теорії держави і права, адміністративно-правової та інформаційно-правової науки – з другого, розроблено й аргументовано визначення поняття організаційно-правового механізму впровадження ІКТ в аграрний сектор в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні як єдності (системи) чотирьох взаємопов'язаних і невід'ємних складових: 1) інституційного забезпечення – різнорівневої системи державних і громадських інституцій, задіяних у процесі впровадження ІКТ в аграрний сектор, що може розглядатися як у вузькому, так і в широкому змісті; 2) правового забезпечення – системи нормативно-правових актів, які, з одного боку, закріплюють порядок утворення та правовий статус вищевказаних інституцій, а з другого, – містять програми розвитку аграрного сектора, розбудови інформаційного суспільства та розвинення інноваційної інфраструктури, або ж інші нормативно-правові акти, в яких визначаються шляхи удосконалення державного управління в аграрному секторі; 3) організаційного забезпечення, яке охоплює механізми та процеси, принципи, цілі, завдання, функції і

методи державного управління (в аспекті його вузького тлумачення) у аграрному секторі; 4) ресурсного забезпечення (зокрема, інформаційного).

Виходячи із визначення правового забезпечення ОПМВ, яке було надано на основі критерію класифікації – «за змістом правових норм», з'ясовано особливу роль правового забезпечення у структурі ОПМВ: воно постає тією правовою сферою, в якій, умовно кажучи, «знаходяться» інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення. Це зумовило проведення досліджень щодо формування такої моделі правового забезпечення ОПМВ, яка б адекватно враховувала потребу у правовому регулюванні суспільних відносин в аграрному секторі, що перетинається зі сферою науково-технічного розвитку та інновацій.

Обґрунтовано перспективність реалізації моделі правового забезпечення ОПМВ, яка базується на широкому трактуванні поняття «законодавство»; галузевій (горизонтальній) та ієрархічній структурі системи законодавства, тобто, на об'єднанні правових норм різної юридичної сили, що закріплені в актах різних галузей національного законодавства (адміністративного, інформаційного, аграрного, земельного), а також враховує критерії вибору норм, що були запропоновані у роботі: впровадження ІКТ в усі сфери суспільного життя як пріоритетний напрям розвитку інформаційного суспільства; вдосконалення сільськогосподарської, переробної та забезпечувальної діяльності в аграрному секторі України; оптимізація державного управління вітчизняним аграрним сектором; соціальний розвиток сільських територій; забезпечення електронного урядування.

Запропоновано доцільність ґрунтовного дослідження інституційного забезпечення ОПМВ у вузькому тлумаченні. Доведено справедливість висунутої гіпотези, що суб'єктами впровадження ІКТ в аграрний сектор (складовими інституційного забезпечення) постають суб'єкти державного управління в аграрному секторі, з огляду на їх адміністративно-правові повноваження, завдання та функції. До переліку цих суб'єктів входять: 1) центральні органи виконавчої влади – Мінагрополітики, Державне агентство земельних ресурсів України, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України, Державна інспекція

сільського господарства України та ін.; 2) головні управління агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій; 3) управління агропромислового розвитку районних державних адміністрацій.

Визначено, що удосконаленню організаційного та інституційного забезпечення ОПМВ сприятиме використання моделі конструктивної взаємодії, а також «вбудування» ІКТ у сферу діяльності суб'єктів державного управління в аграрному секторі, тобто інформаційне забезпечення їх діяльності.

Визначено проблемні аспекти розбудови електронного урядування в Україні, серед яких: недосконалість і неузгодженість нормативно-правових актів із урегулювання електронного документообігу, що призводить до своєрідної міжвідомчої несумісності відповідних систем; невирішеність ряду законодавчих питань стосовно надання адміністративних послуг з використанням можливостей Інтернету та (або) інших інформаційно-телекомунікаційних систем (мереж), а також низки інших важливих, у контексті технологічного забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства та людини питань.

Дістало подальшого розвитку розуміння сутності феномена електронного урядування, яке було закладено в основу інформаційного забезпечення як складової ОПМВ, що сприятиме перетворенню Мінагрополітики, як складової центральних органів виконавчої влади, на підсистему масового обслуговування сільського населення, суб'єктів господарювання та ін.

З'ясовано, що вітчизняний варіант реалізації електронного урядування не повною мірою відповідає такому з основних напрямів впровадження ІКТ в аграрний сектор, як вдосконалення сільськогосподарської, переробної, забезпечувальної діяльності тощо. У зв'язку з цим наголошено на доцільності розроблення комплексу організаційно-правових заходів, спрямованих на мотивування суб'єктів господарювання в аграрній сфері до впровадження систем, аналогічних електронному урядуванню у функціональному та технологічному плані, для забезпечення інформаційної взаємодії між собою, з їх бізнес-партнерами, інвесторами, споживачами тощо.

Результати розв'язання поставлених завдань знайшли своє відображення у розробці пропозицій та рекомендацій, що спрямовані на удосконалення адміністративно-правового та інформаційно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають під час впровадження ІКТ в аграрний сектор, зокрема щодо уточнення та коригування положень законодавчих актів:

1) законів України:

а) «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» – щодо визначення поняття «механізми реалізації основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні» та «механізми впровадження ІКТ в різноманітні сфери суспільного життя»;

б) «Про інформацію» – щодо формування організаційно-правових механізмів ліквідування цифрової та когнітивної нерівності громадян України;

в) «Про основи національної безпеки» – щодо включення до переліку загроз національній безпеці «цифрової та когнітивної нерівності громадян України», а також визначення організаційно-правових заходів держави стосовно усунення цієї небезпеки;

2) підзаконних нормативних актів України:

а) Плану заходів розвитку інформаційного суспільства в агропромисловому комплексі України на 2007–2015 роки – щодо визначення складу суб'єктів впровадження ІКТ в аграрний сектор України та організаційно-правових механізмів удосконалення їх взаємодії;

б) Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні – щодо активізації діяльності Мінагрополітики України в напрямі комплексного впровадження технологій електронного урядування.

Здійснено пропозиції щодо систематизації (у формі інкорпорації) відповідних нормативно-правових актів із адміністративного, інформаційного, аграрного та земельного законодавств задля удосконалення процесу правозастосування під час впровадження ІКТ в аграрний сектор України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
2. Тоффлер Е. Футурошок / Е. Тоффлер. – М. : Мысль, 1998. – 513 с.
3. Щербина В. Информационное общество в контексте коммуитарно-либертальной альтернативы: понятийный аспект / В. Щербина // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 158–171.
4. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. – М. : Прогресс, 1966. – 274 с.
5. Porat M. Development and Measurement / M. Porat, M. Rubin. – Wash., 1987. – 432 p.
6. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda. – Wash., 1981. – 103 p.
7. Литвак Н.В. Информационное общество. Перманентная эволюция / Н.В. Литвак. – М., 2008. – 416 с.
8. Мелюхин И.С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития / И.С. Мелюхин. – М., 1999. – С. 8–11.
9. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф.Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004.– 400 с.
10. Окинавская хартия глобального информационного общества: рекомендации стран «восьмерки» о принципах и направлениях развития информационного общества (Окинава, 22 июля 2000 г.) : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_163&p=1247747516744013
11. Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання нового тисячоліття: Декларація принципів //Документ WSIS-03/GENEVA/ Doc. / 4-R. Прийнято на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства. – Женева, 12 грудня 2003 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c57&p=1304062659712480

12. Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006–2015 рр. : Проект : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JD6ND00I.html

13. Колодюк А.В. Проект «Національної Стратегії Розвитку Інформаційного Суспільства України»: пріоритет для соціально-економічного розвитку України / А.В. Колодюк : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.isu.org.ua/catalog-26/c_id-157/i_id-4/level-2/library.html

14. Всеукраїнський фонд «інформаційне суспільство в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.isu.org.ua/>.

15. Гнатюк С.Л. Проблеми становлення інформаційного суспільства в Україні / С.Л. Гнатюк, С.І. Здіорук // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (2). – С. 95–101.

16. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 року № 653-р : [Електронний ресурс] / Верховна Рада. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=653-2007-%F0>

17. Про утворення Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2010 року № 548 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 51. – Ст. 1689.

18. Скалацький В.М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 / В.М. Скалацький ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 17 с.

19. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 30 вересня 2010 року № 926 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 75. – Ст. 2659.

20. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

21. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 року: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://goo.gl/aKEVhG>

22. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 253.

23. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій : Закон України від 4 квітня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 32. – Ст. 384.

24. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 12. – Ст. 165.

25. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 14 липня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.

26. Передумови становлення інформаційного суспільства в Україні : із доповіді Кабінету Міністрів України про стан та розвиток інформатизації в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uaitp.org.ua/?q=node/112>

27. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2008 року № 1107 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi ?nreg=n000 5120>

28. Україна 2020: Стратегія національної модернізації. Проект : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://polit.ua/documents/2010/02/26/stra 2020. html>

29. Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : Указ Президента України від 31 травня 2011 року № 634 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=167021&cat_id=32819

30. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 року № 1153 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1153-2005->

31. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24. – С. 3.

- 32.Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки : Послання Президента України до Верховної Ради України 2002 року // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 100.
- 33.Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
- 34.Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 454 с.
- 35.Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
- 36.Бутенко О.А. Формування державної інноваційної політики / О.А. Бутенко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.investplan.com.ua/index.php?iid=2&operation=9>
- 37.Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л.І. Дідківська, Л.С Головка. – К., 2000. – 209 с.
- 38.Rothwell R. Industrial innovation and public polic / R. Rothwell, W. Zegveld. – Connecticut, 1981. – 173 p.
- 39.Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України : Постанова Верховної Ради України від 13 липня 1999 року № 916 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – Ст. 336.
- 40.Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
- 41.Про науковий парк «Київська політехніка : Закон України від 22 грудня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 86.
- 42.Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки : Указ Президента України від 28 квітня 2004 року № 493 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 18. – Ст. 1278.
- 43.Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

44.Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.

45.Про спеціальну економічну зону «Яворів» : Закон України від 15 січня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 15. – Ст. 82.

46.Про Міністерство аграрної політики та продовольства України : Указ Президента України від 23 квітня 2011 року № 500 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1196.1456.2&nobreak=1>

47.Про забезпечення активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки та регіонах України : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 15 червня 2004 року № 227 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=184737

48.Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 року № 1174 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 31. – Ст. 1628.

49.Про затвердження Комплексної програми розвитку аграрного ринку на 2003–2004 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2003 року № 271 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP030271.html

50.Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року № 680 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 47. – Ст. 1593.

51.Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: Проект : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017

52.Стратегія розвитку України у період до 2020 року : Проект : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=90%3A-2020-&catid=36%3A2010-09-13-13-04-9&Itemid=

53.Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.

54.Ярмак О.М. Адміністративно-правові засади взаємодії органів державної влади України у правоохоронній сфері : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Ярмак Олександр Михайлович. – К., 2009. – 238 с.

55.Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 / Арістова Ірина Василівна ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2002. – 476 с. – Бібліогр.: С. 409–444.

56.Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>

57.Про Раду з питань науки та науково-технічної політики : Указ Президента України від 25 березня 1996 року № 211 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/211/96>

58.Про Національну Раду з інноваційного розвитку України : Указ Президента України від 18 серпня 2006 року № 691 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 34. – Ст. 2427.

59.Про Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України : Указ Президента України від 21 серпня 2009 року № 664 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 65. – Ст. 2262.

60.Про ліквідацію Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України та її секретаріату : Указ Президента України від 2 квітня 2010 року № 492 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 13. – Ст. 456.

61.Про Положення про міністерство України у справах науки і технологій : Указ Президента України від 23 листопада 1996 року № 1121 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1121/96>

62.Про Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності : Указ Президента України від 13 серпня 1999 року № 987 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – Ст. 9806.

63.Про Міністерство освіти і науки України : Указ Президента України від 7 червня 2000 року № 773 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 23. – Ст. 934.

64.Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України : Указ Президента України від 8 квітня 2011 року № 410 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1243.

65.Про утворення Державного комітету України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2010 р. № 290 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 25. – Ст. 980.

66.Про утворення Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2010 року № 548 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 51. – Ст. 1689.

67.Про утворення Державного комітету інформатизації України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 року № 272 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 25. – Ст. 791.

68.Про затвердження Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України : Указ Президента України від 8 квітня 2011 року № 437 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=437%2F2011>

69.Про утворення Державного агентства України з інвестицій та інновацій : Указ Президента України від 30 грудня 2005 року № 1873 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1873/2005>

70.Про Державне агентство з інвестицій та розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2010 року № 356 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 38. – Ст. 1280.

71.Про утворення Державного агентства України з управління національними проектами : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2010 року № 570 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=570-2010-%EF>

72.Про утворення Українського центру сприяння іноземному інвестуванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2005 року № 666 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=666-2005-%EF>

73.Про утворення ВАТ «Агентство з питань іноземних інвестицій» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 року № 259 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=259-2004-%F0>

74.Про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України : Указ Президента України від 12 травня 2011 року № 583 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=583/2011>

75.Про Державний фонд фундаментальних досліджень : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2001 року № 1717 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2344.

76.Про утворення Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2001 року № 164 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 8. – Ст. 326.

77.Питання Державного інноваційного фонду : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 року № 243 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=243-98-%EF>

78.Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 15 грудня 1999 року № 1573 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 50

79.Про утворення Української державної інноваційної компанії : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2000 року № 654 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – Ст. 674.

80.Про віднесення Української державної інноваційної компанії до сфери управління Державного агентства з інвестицій та інновацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2006 р. № 1335 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=358015

81.Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 1007 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1136.1005.0>

82. Про утворення державної наукової установи «Державний інститут науково-технічної та інноваційної експертизи»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2011 року № 1042: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1042-2011-%D1%80>

83. Про Міністерство аграрної політики та продовольства України: Указ Президента України від 23 квітня 2011 року № 500: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1196.1456.2&nobreak=1>

84. Курило В.І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / Курило Володимир Іванович. – К., 2007. – 418 с.

85. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18 жовтня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – Ст. 17.

86. Про затвердження Плану заходів розвитку інформаційного суспільства в агропромисловому комплексі України на 2007–2015 роки: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства від 10 вересня 2007 року № 653: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.4129.0>

87. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – Ст. 2715.

88. Про затвердження Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 року № 439 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 34. – Ст. 1150.

89. Бачило І.Л. Информационное право: основы практической информатики: учеб. пособ. / И.Л. Бачило. – М., 2001. – 352 с.

90. Сулацький Д. В. Організаційно-правові засади забезпечення інформаційної безпеки людини як споживача телекомунікаційних послуг: дис. ... канд. юрид. наук:

спец. 12.00.07 / Денис Володимирович Сулацький. – Херсон : Міжнародний університет бізнесу і права, 2011. – 290 с.

91.Адміністративне право України : підруч. /Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний ун-т» МОН України / Т.О. Коломоєць, Ю.В. Пирожкова, Н.О. Армаш та ін.; за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2009. – 475 с.

92.Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – Т.1. Загальна частина. – 584 с.

93.Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підруч. / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

94.Голосніченко І.П. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. / І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова; за заг. ред. І.П. Голосніченка. – К. : ГАН, 2005. – 232 с.

95.Дубенко О.І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Олександр Іванович Дубенко. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2009. – 21 с.

96.Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : підруч. / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.

97.Ківалов С.В. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла. – вид. друге, перероб. і доп. – Одеса : Юридична література, 2002. – 312 с.

98.Конопльов В.В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 / В'ячеслав В'ячеславович Конопльов. – Х. : ХНУВС, 2006. – 34 с.

99.Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посіб. / Б.А. Кормич. – К. : Кондор, 2008. – 384 с.

100. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. – Х. : НУВС, 2004. – 427 с.

101. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Олександр Володимирович Логінов. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2005. – 236 с.

102. Марущак А.І. Інформаційне право: Доступ до інформації : навч. посіб. / А.І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

103. Новікова В.С. Формування та функціонування організаційно-правового механізму протидії економічній злочинності в промисловому комплексі Донбасу в період НЕПУ / В.С. Новікова // Митна справа. – 2011. – № 1 (73). – Ч. 2. – С. 517–522.

104. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

105. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С.Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.

106. Копылов В.А. Информационное право : учеб. / В.А. Копылов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с.

107. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=810%2F98&p=1309939303869451>

108. Кадрове забезпечення науково-технологічного розвитку // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/2004_html/010.htm#a1

109. Дубов Д.В. Сучасні тренди кібербезпекової політики: висновки для України / Д.В. Дубов // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://niss.gov.ua/articles/294/>

110. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

111. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України / О.В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко, В.О. Скороход; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.

112. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України / І.В. Клименко, М.Г. Бугрій, І.В. Ус. – К. : НІСД, 2011. – 19 с.

113. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2011. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1877-15&p=>

114. Земельний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України від 25 жовтня 2001 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2011. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2768-14&p=13>

115. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 7 липня 2011 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3613-17&p=1315989046165612>

116. Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=858-15&p=1316417224902066>

117. Про ринок земель : проект Закону України від 18 липня 2011 року № 9001 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=40938&pf35401=197848

118. Про ринок земель : проект Закону України від 19 липня 2011 року № 9001-1 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=40958&pf35401=197912

119. Про ринок земель : проект Закону України від 6 вересня 2011 року № 9001-2 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=41066&pf35401=198844

120. Антоненко П. Іван Томич: «Продати землю... і Україну?» / П. Антоненко // Слово Просвіти. – 2011. – Ч. 26 (611). – С. 23–25.

121. Дуда А. Fata morgana. Без урахування державних інтересів аграрна реформа може спровокувати масове безробіття, деградацію села й виснаження чорноземів / А. Дуда // Український тиждень. – 2011. – № 12 (177). – С. 11–14.

122. Присяжнюк М. Земельна політика України: стан, законодавче забезпечення, стратегічне планування / М. Присяжнюк // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 3 (107). – С. 54–57.

123. Шеремет А.П. Земельне право України : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.П. Шеремет. – [2-ге вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 632 с.

124. Брижко В. Електронний банкінг у контексті захисту персональних даних : наук. вид. / В. Брижко, Ю. Базанов, М. Швець; за ред. М. Швеця. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2008. – 141 с.

125. Електронна комерція: правові засади та заходи удосконалення : моногр. / В. Брижко, А. Новицький, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. А. Москаленко, О. Гладківської. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2008. – 149 с.

126. е-майбутнє та інформаційне право / В.М. Брижко, М.Я. Швець, В.С. Цимбалюк та ін.; за ред. М.Я. Швеця. – (2-е вид., доп.). – К. : НДЦПІ АПрН України, 2006. – 302 с.

127. Чугунов Г.К. Развитие рынка телекоммуникационных услуг в России как условие повышения качества жизни населения : автореф. дис. ... канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: сфера услуг; экономика труда)» / Григорий Константинович Чугунов. – М. : Российская академия государственной службы при Президенте РФ, 2008. – 28 с.

128. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України : наук.-навч. посіб. / Н.О. Багай, М.Я. Ващишин, Н.П. Гаврик та ін.; за ред. Н.І. Титової. – Львів : ПАЮ, 2005. – 368 с.

129. Аграрне право України : підруч. / В.З. Янчук, В.І. Андрейцев, С.Ф. Василюк та ін.; за ред. В.З. Янчука. – 2-е вид., перероб. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 720 с.

130. Аграрне право України : підруч. / Н.О. Багай, Л.О. Бондар, В.К. Гуревський та ін.; за ред. О.О. Погрібного. – К. : Істина, 2007. – 448 с.

131. Крупка Ю.М. Аграрне право України : навч. посіб. [для дистанційного навчання] / Ю.М. Крупка; за наук. ред. Н.Р. Малишевої. – К. : Університет Україна, 2006. – 160 с.

132. Земельне право України : підруч. / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; за ред. М.В. Шульги. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.

133. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций : принята Резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи ООН от 8 сентября 2000 г.: A/RES/55/2 : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/document/declarat/r55-2.pdf>

134. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества. Женева, 2003 г. – Тунис, 2005 г. : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/docs.htm>

135. Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии : Декларация принципов, принята на Всемирном саммите по вопросам информационного общества (Женева, 12 декабря 2003 г.) : [Электронный ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

136. План действий: Документ WSIS-03/GENEVA/DOC/5-R (Женева, 12 декабря 2003 г.) : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/conferen/>

137. Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 – Туніс 2005) / перекл., упорядк. Ю. Пероганич : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/>

138. Тунисское обязательство, принятое на Всемирной встрече на высшем уровне по вопросам информационного общества (Тунисский этап) 18 ноября 2005 года: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/conferen/wsis>

139. Тунисская программа для информационного общества : Документ WSIS-05/TUNIS/DOC/6(Rev.1)-R (Тунис, 15 ноября 2005 г.) : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/agenda.pdf>

140. Брижко В.М. Інформаційне право: нормативні та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : моногр. / В.М. Брижко, М.Я. Швець. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2009. – 290 с.

141. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12&p=1260376274430794>

142. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=75%2F98-%E2%F0&p=126>

143. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=74%2F98-%E2%F0&p=1260>

144. Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села : Указ Президента України від 15 липня 2002 року № 640 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>

145. Про затвердження Програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл на 2001–2003 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 року № 436 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?Nreg>

146. Про орієнтовні обсяги введення в експлуатацію будівництва, реконструкції і відновлення об'єктів соціальної сфери села : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2002 року № 1405 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg1405-2002-%EF&p=>

147. Про затвердження Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1352 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1352-98-%EF&p=131903188504>

148. Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 року № 644 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=644-2000-%EF&p=1319031885046>

149. Про затвердження Порядку формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2001 року № 1702 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1702-2001-%EF&p=1318405305244>

150. Про утворення робочої групи : Наказ Міністерства юстиції України від 9 лютого 2009 року № 127 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v127_323-09&p=131903

151. Про схвалення Концепції Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006–2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 року № 536-р. : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=536-2005-%F0&p=132015>

152. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1280-15&p=1274788268993388>

153. Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2005 року № 720 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=720-2005-%EF&p=1247747516744013>

154. Концепція розвитку телекомунікацій в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2006 року № 316-р. : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=316-2006-%F0&p=1247747516744013>

155. Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України : Закон України від 5 жовтня 2006 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=229-16>

156. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17 червня 2004 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1807-15&p=1315989046165612>.

157. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 90-р. : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=90-2006-%F0>

158. Концепція розвитку законодавства про державну службу в Україні : Указ Президента України від 20 лютого 2006 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=140%2>

159. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf

160. Вишневський А. Електронне урядування: досвід упровадження в Голодержслужбі України / А. Вишневський, В. Дунаєв : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.guds.gov.ua/>

161. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.c>

162. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 травня 2003 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=852-15&p=1292580107492176>

163. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 червня 1994 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80%2F94-%E2%F>

164. Про Національну систему конфіденційного зв'язку : Закон України від 10 січня 2002 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2919-14&p=1269285227358668>

165. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2297-17&p=1270639103695902>

166. Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру : Конвенція Ради Європи від 28 січня 1981 року (вчинена в м. Страсбурзі) : ратифіковано Законом України від 6 липня 2010 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_326&p=1284

167. Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних : Додатковий протокол від 8 листопада 2001 року до Конвенції Ради Європи від 28 січня 1981 року (вчинений в м. Страсбурзі) : ратифіковано Законом України від 6 липня 2010 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_363&p=1284532981253799

168. Конвенція про кіберзлочинність : підписано від імені України 23 листопада 2001 року в м. Будапешті; ратифіковано Законом України від 7 вересня 2005 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575&p=1258319103877184

169. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=5203-17>

170. Програма інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 14 вересня 2000 року № 1072 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n00>

171. План першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2010 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2011 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1073-2010-%F0&p=13202516045>

172. Коваль Л.В. Адміністративне право України : курс лекцій / Л.В. Коваль. – К. : ТОВ «Вентурі», 1998. – 207 с.

173. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 7 жовтня 2010 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2591-17>

174. Про тимчасову організаційну структуру Міністерства аграрної політики України та тимчасовий порядок взаємозаміщення повноважень Міністра та заступників Міністра : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 13 грудня 2010 року № 816 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=609531

175. Положення про Департамент інженерно-технічного забезпечення Міністерства аграрної політики України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://new.minagro.gov.ua/ua/technical_support/10934-polozhennya/

176. Положення про Департамент харчової промисловості : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://new.minagro.gov.ua/ua/food_processing_

177. Положення про Департамент розвитку сільських територій : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua/page/?9769>

178. Про Державне агентство земельних ресурсів України : Указ Президента України від 8 квітня 2011 року № 445 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=445%2F2011&p=>

179. Про затвердження Положення про Головне управління агропромислового розвитку Донецької облдержадміністрації: Розпорядження голови обласної

державної адміністрації від 11 серпня 2008 року № 398 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.donoda.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/11193/polowennya_apr.doc

180. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України : підруч. / О.М. Бандурка. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.

181. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 року № 2250 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2250-2010-%F0>

182. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації / І. Малюкова, О. Баранов, І. Жиляєв, М. Демкова та ін. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nc.gov.ua/menu/publications/doc/egovua.pdf>

183. Демкова М.С. Доступ до інформації та електронне урядування / М.С. Демкова, М.В. Фігель. – К. : Факт, 2004. – 366 с.

184. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=10220331

185. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід : Методичні матеріали до навчальної дисципліни: «Теоретико-методологічні, організаційні та інституційні основи електронного урядування» / авт. кол.: К. Синицький, Я. Олійник, М. Міхальова та ін.; за заг. ред. С. Чукут, О. Загвойської. – К. : Національна академія Державного управління при Президентіві України, 2010. – 144 с.

186. Архитектура электронного правительства Сингапура: проблемы, практика и тенденции / Паллаб Саха : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://nc.gov.ua/menu/publications/doc/elektronn_urad/GEA_v_Singapore__28Dr.Pallab_Saha_29.pdf

187. Про електронне урядування: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimea.e-gov.org.ua/node/13>

188. Баранов О.А. Електронне урядування – один з пріоритетів інформаційного суспільства / О.А. Баранов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inau.org.ua/download.php?94e999e201490d41b8ac2b8b72b20665&target=1>

189. Досвід впровадження е-демократії та е-урядування в Україні / О.І. Архипська, О.А. Баранов, С.В. Дзюба, А.В. Панов та ін. ; за ред. С.В. Дзюби. – К. : Національна академія Державного управління при Президентіві України, 2010. – 90 с.

190. Стан е-урядування в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimea.e-gov.org.ua/uk/node/971>

191. Доповідь про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2011 рік / Кабінет Міністрів України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dki.org.ua/files/report2011.doc>

192. План заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2011 року № 1014 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1014-2011-%F0>

193. Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» : Указ Президента України від 27 квітня 2011 року № 504 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/2011>

194. Положення про Реєстр адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2009 року № 532 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/532-2009-п>

195. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава : Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/file/docs/2/d325760_0004100.pdf

196. Публікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/menu/publications/>

197. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2939-17&p=1297164265205783>

198. Кодекс України про адміністративні правопорушення: від 7 грудня 1984 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10&p=1316417224902066>

199. Кримінальний кодекс України: від 5 квітня 2001 року : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14&p=1315989046165612>

200. Нормативно-правова база для впровадження і розвитку електронного урядування в Автономній Республіці Крим : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimea.e-gov.org.ua/uk/node/36>

Наукове видання

Арістова Ірина Василівна

Курило Володимир Іванович

Калугін Олег Юрійович

**ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Монографія

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора І. В. Арістової*

Формат 60x84\16. Ум. друк. арк. .
Тираж 500 пр. Зам. № 6208.

Видавець і виготовлювач Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4097 від 17.06.2011.